AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ : YIL : TEMMUZ '88 : 750.000 TL (KDV DAHİL)

insancıl

105

ISSN:1300-4158

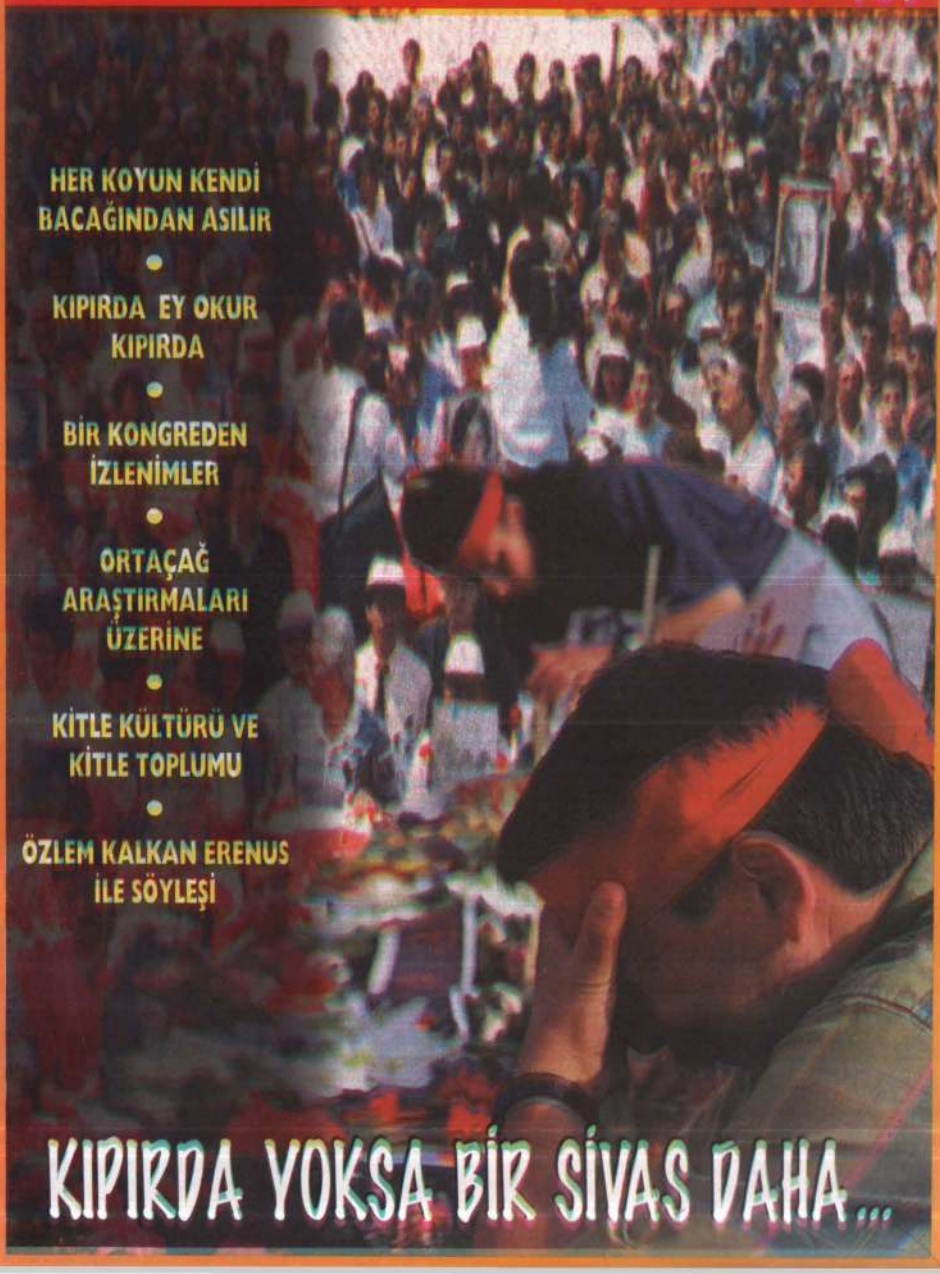

HER KOYUN KENDİ BACAĞINDAN ASILIR

KIPIRDA EY OKUR KIPIRDA

BİR KONGREDEN İZLENİMLER

ORTAÇAĞ ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE

KİTLE KÜLTÜRÜ VE KİTLE TOPLUMU

ÖZLEM KALKAN ERENUS İLE SÖYLEŞİ

KIPIRDA YOKSA BİR SİVAS DAHA...

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	HER KOYUN KENDİ BACAĞINDAN ASILIR	1
M. Sabit ÇALIŞKAN	KIPIRDA, YOKSA BİR SİVAS DAHA	2
İlhan BÜYÜKCEBECİ	ÇOCUK İŞÇİLER İÇİN EKMEK ARASI BİR ŞİİR (ŞİİR)	3
Sennur SEZER	KIPIRDA, EY OKUR KIPIRDA!	4
Afşar TİMUÇİN	BİR KONGREDEN İZLENİMLER	5
Betül ÇOTUKSÖKEN	ORTAÇAĞ ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE	8
PUŞKİN 200 YAŞINDA		14
Kürşat KIZILTUĞ	KİTLE KÜLTÜRÜ ÜZERİNE	15
Mücahit EROL	BOŞLUK ÜZERİNE BİR DENEME	20
Ali FİL	HEY GİDİNİN KUŞLARI (ŞİİR)	22
Mehmet ESATOĞLU	DÜNLE YARIN ARASINDA KÖPRÜ KURMAK	23
Mehmet AKKAYA	TÜRKÜLER	27
Ali Rıza KARS	GÜLLER KANAT ÇIRPIYOR (ŞİİR)	29
Ekrem ATAER	PLAKÇILAR ÇARŞISININ BİZE DÖNÜK YÜZÜ	30
Azmi ÜNAL H.	(ŞİİR)	30
Hüseyin DUYGU	DANİMARKA ESİNTİSİ	31
Zühtü BAYAR	MAVİ SAKAL METİNLERİ	32
Server ACİM	MÜZİK KAVRAMLARI	33
Behzat AY	OĞLUM CHE	34
Betül TARIMAN	TENİM SUSUYOR GÜLE	35
Berrin TAŞ	YAĞMA (ŞİİR)	36
Zühtü BAYAR	HAYALETLER ANTOLOJİSİ	37
Molla DEMİREL	ŞİİRLER	39
Ali TAŞ	AVUNULAN / ZELİ	40
Ruşen HAKKI	GÜNLER / KİTAPLAR / DERGİLER	41
Gün ALTAY	ÖZGÜRLÜK (ŞİİR)	43
A. Ekber ATAŞ	VEDAT GÜNYOL	44
Süen ÇANKAYA	SÖZCÜKLERİN ACISINI TÜKÜREMEZSİN (ŞİİR)	45
Ahmet NECDET	SAMİM KOCAGÖZ'LE SÖYLEŞİ	46
M. Akif TUTUMLU	KISA ZAMANLAR (ŞİİR)	47
Ali BALKIZ	BİR GECE BURUCİYE (ÖYKÜ)	48
Macit GULİEV	ŞİİRLER	50
Vedat YAZICI	MARTI'YA MEKTUPLAR	51
İdris ATMACA	BİLEMİYORUM (ŞİİR)	52
Sabahattin YALKIN	ŞİİRSA	53
Y. M. D. GÖSTEREN	YİNE GÜNDOĞDU'NUN YANLIŞI ÜSTÜNE	55
Halidun ŞEN	TÜRKÇE'NİN YAZIM EKSİKLİKLERİ	56
Mustafa GÖKSOY	ÖZLEM KALKAN ERENUS İLE SÖYLEŞİ	59
Şule UYSAL	HAYAT BİLGİSİ (ÖYKÜ)	60
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	62
Mustafa TABAK	ŞİİRLER	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Sayfa Sekreteri
KIYMET MÜCEK

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Ofset Hazırlık
ADIM GRAFİK

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres : Mollafenari Sok. Der Han (Eski Nadir Han.) No. 40-42 Kat. 5 Cağaloğlu / İSTANBUL Tel.: (0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94
İlan Koşulları: Arka Kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
iç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ilan (5cm.x5cm.) 20 milyon TL.

ABONE KOŞULLARI

ISSN 1300-4158

Yurtiçi yıllık abone bedeli : 9.000.000. TL
Yurtiçi ödemeler için
Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul Hesap No. 148 6002323-6
T.İş Bankası Cağaloğlu- İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki : 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli : 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy- İstanbul 11 37 30100 317 9305 (Mark Hesabı)
Yaşarbank Bayrampaşa - İstanbul 6101756/6 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

Cengiz GÜNDOĞDU

HER KOYUN KENDİ BACAĞINDAN ASILIR...

Tiyatro Stüdyosu, David Mamet'in yazdığı **Bağla Şu İşi** adlı oyunu Tarsus'da oynarken, Tarsus Kaymakamıyla Belediye Başkanı, oyunu, "Türk kültürünü olumsuz yönde etkileyen değersiz bir yapıt" diye durdurmak istemişler. Oyunun ilk yirmi dakikasını seyrettikten sonra ayağa kalkan kaymakam, seyircileri de dışarı çıkarmak istemiş. Ahmet Levendoğlu4'nun kararlı tutumu sonucu, oyun devam etmiş.

Bu olayı gazetelerde okudukta gülümsedim. Şunun için. Türkiye'de aydın denilen kişiler **İnsancıl**'ı okumuyor... okusa da kavramıyor. Bunun nedeni inatçılık değil. Bizim aydınımız Batı hayranı. Sözgelimi, **İnsancıl,** İngiliz dergisi olsaydı, Türkiye'de mutlaka **İnsancıl**'ın düşüncelerini açımlayan bir küme olurdu. Bunlar benim her sözümü sayfalarca yorumlar, bu sözlerime derin anlamlar yüklerlerdi. Ama bunların hepsi yanlış olurdu. Çünkü bizim aydınımız soyutlama yöntemiyle, ilişki kurma yöntemini bilmez. Bundan ötürü bizim aydınımız hep somutta, hep tekilde kalır. Sözgelimi ben "Şu yol kötü, arabanızı dikkatli kullanın. Yoksa kaza olur" desem, bundan bir şey anlamaz. "Gündoğdu ne demek istiyor" der. Ancak... ancak arabasıyla o yolda kaza yaparsa "Hah" der "bu yol kötü".

Tarsus'taki olaya geldikte... Daha geçenlerde ben Tarsus'u yazmadım mı. Tarsus'un nasıl bir yer olduğunu anlamak için ille de orda insanın başına bir kaza mı gelmesi gerekiyor.

Şimdi bir kez daha söylüyorum. Tarsus'ta yalnızca kaymakamla, belediye başkanının oyuna karışması yine iyi. Yakında halk karışacak oyuna. "Vay sen bu oyunu nasıl oynarsın" diye yerlebir edecek sahneyi. Yalnız Tarsus'ta mı. Hayır. Türkiye'nin her yerinde.

Söylüyorum. Not edin. Böyle giderse, değil oyun oynamak, değil konferans, seminer vermek, sokağa çıkamayacaksınız, sokağa. İnsani mücadele veren bütün dergiler, bütün kurumlar yerlebir edilecek.

İnsancıl'da bir süredir, yeniden ilk sayfada yazmamın, aydınlanma konferansları vermemin nedeni işte bu tehlikeye karşı insanı uyarmak.

Halkımızı, bu adamların elinden kurtarmak gerekiyor. Bunun için de aydınlanma hareketini başlatmak zorundayız. Bu dünyayı, yalnızca yeme-içme, sevişme, uyuma, para kazanma, diye algılamıyorsak, bu bizim hepimizin insani... zorunlu görevimiz.

Peki, nerden başlayacak bu iş. **İnsancıl** okurunun özel niteliğini bildiğim için bunu **İnsancıl**'dan başlatma kararını aldım. Bunun için **İnsancıl**'ın bir dergi olmanın ötesinde önce dik durması... sonra kurumlaşması gerekiyor. Onun için **İnsancıl** okuruna "Kıpırda" dedim.

İnsancıl okuru, kıpırdadı. Ama bunu yeterli görmüyorum.

Şu bilinsin. Bugün **İnsancıl**'ı elden ele dolaştırarak 20 bin kişi okuyor. Bunu önlemeliyiz. **İnsancıl** okuru, bu 20 bin kişiyi, her ay bayiden **İnsancıl** alan net... etkin 10 bin okura dönüştürülmeli.

Yangeldimcilik... umursamazlık... "Bana ne, her koyun kendi bacağından asılır" felsefesi, hepimizi, geri dönülmez karanlık bir yola sokacaktır.

Bu, biline.

Tabii, her koyun kendi bacağından asılır. Ama kafası kesildikten sonra, derisi yüzülmek için, içi boşaltılmak için, parça parça edilmek için.

İnsani mücadele için... aydınlanma için **İnsancıl** okuru kıpırda.

Not: İnsancıl, bu sayıyla birlikte fiyatını 750.000 TL'sına çıkarmak zorunda kalıyor.

Durmadan yükselen fiyatlar nedeniyle yapmak zorunda kaldığımız bu zammı, okurlarımızın anlayışla karşılamasını rica ediyorum.

KIPIRDA, YOKSA BİR SİVAS DAHA...

M. Sabit ÇALIŞKAN

"Ve yürüyelim o korkunç paylaşıma doğru unutmuş olarak kişisel çıkarı da kazancı da Ateşe doğru. Ve onun da üstünde yürüyelim yüreğimizi ısıtmak için, aydınlatmak için ruhumuzu,"(1)

Belirsizlik

Nasıl unutabilirim o günleri... Sivas'ta yitirdiklerimizin acısı, yüreğimizde küllenmemişti. "Hesap sorulacak, kanları yerde kalmayacak" denilen günlerdeydi. Bir toplantıda Cengiz Gündoğdu, bütün o sloganlara aldırmadan, konuşmasını, "Bir kez daha Sivaslara hazır mısın" diye bitirmişti de bütün dinleyenleri tedirgin etmişti.

Sivas öldürümünden sonra geçen zaman (kaç yıl oldu?) hepimize şunu gösterdi: Ölenler öldükleriyle kaldılar. Ne adli, ne siyasi hiçbir yaptırım uygulanmadı. Uygulaması da olanak dışıydı. Çünkü Sivas'ta öldürülenler belliydi ama öldürenler belli değildi. Bu olayın özneleri hep "belirsizlikte" bırakıldı.

Sivas'ta yitirdiklerimizi her anışımızda içimiz sızlasa bile, bu "belirsizlik" hiçbir zaman belirli bir duruma getirilmeyecek.

Biz bu yazımızda sorun olarak gördüğümüz işte bu **belirsizlik** üstünde duracağız.

Hiç hesap kitap yapmadan düşünüldüğünde, **Tan Gazetesi**'nın yerlebir edilmesinden günümüze kadar toplu kıyımlarla, bireysel öldürümlerin de "failleri" belirsizlik içinde yitip gitmiştir. Bakınız, bütün Türkiye'yi aylarca ayakta tutan **Susurluk Kazası**'nın izleri bile kalmadı ortada. Oysa olay, o kadar belirgin ve o kadar netti ki, nerdeyse ipin ucu tutulmuş, sorun bütün "failleriyle" birlikte çözülecekti. Ama, belirsizlik bir heyula gibi yavaş yavaş **Susurluk Kazası**'nı belirsiz duruma getirdi.

Belirsizlik yöntemi aşağı yukarı hep aynı. Önce yetkili kişiler ortaya çıkıyor. Hukuk devletinden ve hiçbir suçun cezasız kalmayacağından söz ediliyor. Sonra gözaltılar, komisyonlar, mahkemeler derken, bir bakıyorsunuz, ipin ucu kaçmış. Düşünün ki, İstanbul'da **Gazeteciler Cemiyeti**'nin polisce basılmasından üç yıl sonra dava başlıyor.

Belirsizliğin Nedeni

Bu belirsizlik, bizce bir zorunluluk.

Zorunluluğun iki nedeni var. Birincisi şu: Türkiye **açık** bir ekonomik sistem uygulamıyor. Açık ekonomik sistem derken, şunu söylemek istiyoruz: Türkiye'de burjuva sınıfı, elde ettiği artı-değeri, yeniden yatırıma yöneltmiyor. Buna karşılık, bir banka satın alıp, bunun içini boşaltmak, sonra bu bankayı, devlete devretmek zenginleşmenin **"kapalı"** yöntemi.

Gelecek tasarımı olmayan, gününü gün eden bir zenginler sınıfının elinde Türkiye. Öyle ki, zenginlik, artı-değer sömürüsünden çok, (yani meta üretiminden çok) doğrudan doğrayu paraya el koymakla elde ediliyor.

Paraya el koyma açık bir ekonomide mümkün değil. Bizim zenginlerin zenginliği, **Banka-Loto**'ya dayanıyor.

En zenginler sınıfının siyasal rejimine gelrisek, burda Aristoteles'i izlemek gerekiyor. Bütün derdi, yaşadığı dönemde kent-devletini kurtarmak olan Aristoteles, "Doğru siyasal rejimleri üçe ayırmıştı: krallık, aristokrasi ve politeia. Birincisi, tek kişinin yönetimi, ikincisi bir azınlığın yönetimi ve üçüncüsü de toplumun tümünün yönetimiydi. Bunların üçünde de ölçüt, toplumun iyiliği idi (...) Bu rejimler, yöneticilerin çıkarlarını gerçekleştirmeye yöneldiklerinde, sırası ile tirannosluk, oligarkhia ve demokrasiye dönüşüyorlardı"(2)

Arlstoteles'e göre bozuk bir yönetim biçimi olan Tlrannosluğun belirgin özellikleri şöyle: "halkın bir araya gelip toplanmalarına ve kendi aralarında örgütlenmelerine olanak tanımamak, yurttaşları sürekli olarak gizlice izletmek, halk arasına casuslar sokmak, bağımsız ve özgür düşünceyi yok etmek, kendisine karşı gelebilecek olanları birbirine düşürmek, halkı sürekli bir biçimde geçim derdi içinde tutarak siyasal iktidar ile ilgilenmelerini önlemek, aynı amaçla savaşlara girişmek"(3)

Bizim siyasal rejimin adına tirannosluk desek, hemen itirazlar yükselip, "Hayır, bizim siyasal rejimimiz demokrasidir" denebilir. Ancak Aristoteles'e göre demokrasi, politeia'nın bozulmuş biçimidir ve temel özelliği "halkın hukuk ilkelerini" hiçe saymasıdır. Halk, demokraside "sayı çoğunluğuna dayanarak dilediğini" yapar. Tıpkı bizim de-

mokrasimizde olduğu gibi. Tabii halk, "dilediğini" değil, yalnızca çıkarını düşünen zenginlerin dilediğini gerçekleştirdiğinin ayrımında değildir. Çünkü bozuk yönetimler, "yöneticilerin çıkarlarını gerçekleştirmeye yöneldiklerinde" ortaya çıkıyor.

En küçük ölçekte olsa bile, bir toplumda kimi kişiler, kişisel çıkarını, toplumsal çıkarın önüne koyarsa, orda belirsizlik zorunludur Çünkü, kişisel çıkarın egemen olduğu yapı, ancak **belirsiz** kanlı olayların sahnelenmesiyle ayakta tutulabilir. Bu toplumda telefonlar dinlenir, karşı görüşler bastırılır, halkın güdüleri ayakta tutulur, halk, geçim derdinin kıskacında inim inim inletilir.

Kıpırda

Sivas olayı, bizce devrimcileri yok etmek isteyen yapının, ta 1940'lardan beri işlediği toplu kırımların bir halkası. İşte bundan dolayıdır ki, Sivas, adli bir olay değildir. Sanıklar cezalandırılsa bile, bu Sivasların yinelenmesini önlemez. Çünkü Türkiye'nin her metrekaresi Sivasların gizil gücüdür. Aristoteles'in pek güzel saptadığı gibi, kişisel çıkarını düşünen yöneticiler, **kapalı** ekonominin devamı için halkı birbirine kırdırmaya kararlıdırlar. Yurtseverlik, yurda insani bir katkı olarak değerlendirilmekten çıkarılmıştır **kapalı** ekonomide. Bizce, yurdunu seven insan, yurttaşları için yararlı işler yapar. Oysa bugün Türkiye'de yurtseverlik "düşman" sayılan kişi ve ya da kurumları yoketmekle özdeşleştirilmiştir. Yöneticilerin bu durumu değiştirme istek ve kararı olmaması Türkiye'de düşün emekçilerine ağır bir sorumluluk getirmektedir: Halkı aydınlatmak **İnsancıl**'ın bir süredir gündemde tuttuğu aydınlanma sorunu bu açıdan önem taşımaktadır bizce.

İnsancıl'ın aydınlanma çerçevesinde **"İnsancıl Okuru Kıpırda"** önerisini gerçekçi bir öneri olarak görüyoruz. Bu noktada sayın Sennur Sezer'in şu saptaması hepimiz için uyarıcı olmalı "Ben de sesimi Cengiz Gündoğdu'nun sesine katmak gereğini duyuyorum. "Kıpırda ey okur, kıpırda" diyorum. Dergine, gazetene, örgütüne sahip çık. Yaşatmaya çalış onu. O dergi, o gazete, o parti, o sendika yaşarsa sende yaşayacaksın. Yoksa soluk alıp versen bile yarın kıpırdama şansın olmayacak.

Kıpırda ey emekten, insanlıktan yana insan, kıpırda"(4)

Biz de bu öneriye yürekten katılıyoruz ve kıpırda diyoruz, emekten, insanlıktan yana olana. Yoksa bir Sivas daha bizi bekliyor.

(1) Lubomir Levçev, *Bir Yıldızdı Taşıdığım*, Türkçesi K. Özer-C. Özer, Yordam Kitapları, İstanbul, 1999

(2) Prof. Dr. Kıvanç Ertop-Doç. Dr. Çetin yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 1985.

(3) Age.

(4) Sennur Sezer, *Kıpırda Ey Okur Kıpırda*, Evrensel Gazetesi, 8/5/1999.

ÇOCUK İŞÇİLER İÇİN EKMEK ARASI BİR ŞİİR

Küçük sanayilerde
Güvencesiz emeği
Körpe ellerinde

Saati belli mi
Çalışılan gün boyu
Sözleşmelerden habersiz
Patron korkusuyla çekingen
Kaytarmak tek hakları
Yinelerken gizli bir âhı
Anımsayıp pazar sinemalarında
Seviştikleri şuh kadını

Oysa uyardıkları umarsızlık
Haftanın altı günü
Uykusuz gözler, sefertasları
Yağ tiner boya kokusu
Zımpara ellerinde ya da anahtar
Lastik ayakkabılarının yırtığı
Çamurlar içinde düşlerler yine de
gülümseyen bir kızı
Duvardaki posterine bakıp yorgun
Dinlerken Ferdi Tayfur'u

Usta, bu arsız çamurun sınırı nerde
Varoşlarında mı kaçak konduların
Yoksa dikenli telörgülerinde mi yokluğun

İlhan BÜYÜKCEBECİ

Sennur SEZER

KIPIRDA EY OKUR KIPIRDA!..

Bilmiyorum İnsancıl dergisinin mayıs sayısını gördünüz mü? Dokuz yıllık bu kültür sanat dergisi kapağına "İnsancıl Okuru Kıpırda..." cümlesini yerleştirmiş. Dergide bu başlıkla yer alan yazıyı Cengiz Gündoğdu yazmış. Gündoğdu, ülkemizdeki genel durumu, "Bizler yeni insan diye mücadele ederken, egemenler Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde, sanatta, felsefede, siyasette, ahlakta, egemenlerin isteklerine uygun tek tip insan oluşturmak için harekete geçti" diye özetliyor. Bu amacın insanımızın yükseltilen enflasyonla ekmeğinden başka şeyi düşünmemesi; toplu taşımacılıkta bile anonslarla sürdürülen gerginlikle korku dünyasında yaşatılması; karşıt görüşteki yayın organlarının mali ve cezai önlemlerle susturulması; çeşitli kriz haberleriyle insanın gelecekle ilgili umutlarının kararsızlaşmasıyla gerçekleştirilmek istendiğini anlatıyor. Gelecekte, yeni siyasal kadrolarla yaşanacak güç günleri vurgulayıp, okurunu uyarıyor: "Bu zor günleri aşabilmek için ciddi bir özveriyle dayanışma... milimetrik mücadele gerekiyor. Yılgınlık, kendini koyvermek, giderilmesi imkânsız, daha tatsız sonuçlar doğurur."

Sonuç olarak, İnsancıl okurunun kıpırdamasını, dergiye abone olmasını, bir yerine iki dergi almasını istiyor. Yoksa dergi sıkıştırıldığı çemberi kıramayacak.

Gündoğdu haklı. Önümüzdeki günler, yeni bir dünya isteyen herkesin kendi sesi olabilecek, reklamdan yoksun, dar gelirli dergilere, gazetelere destek olunmasını gerektiren günler. Emek dünyasının sırt sırta verip sermayenin dayattıklarına karşı durabilmesi gerekiyor. İnsancıl, Damar, Evrensel Kültür'ün, Evrensel gazetesinin daha dikkatli, daha yaygın okunması gereken günler. Yaşatılması gerekli yayınlar bunlar.

Ne var ki, okurların bir bölümü bunun ayırdında değil. Falan bankanın dergisini pek kaliteli buluyor. O her sayısı iki üç milyonluk derginin hapisteki yazar ve araştırmacılarla, örneğin İsmail Beşikçi'yle ilgilenmemesine takılıyor. Bu konuyla ilgilenen dergileri anımsattığınızdaysa, "Ama onlar kaba saba, nerdeyse yoz" yanıtını vermekten çekinmiyor. Bu tür okurla iki ayrı üniversitede karşılaştığımdan biliyorum. Bu delikanlıların asıl yanılgılarını banka dergilerinden toplumsal sorunlara ilgi beklemek olduğunu anlatamamıştım. Yetersiz buldukları dergileri, katılımla, destekle, uyarıyla (üç eylemin hiçbirini savsaklamadan) geliştirip değiştirmeyi denemelerini söylemem de pek kâr etmemişti. Büyük sermayeyi etkileyemeyeceklerini anlamıyorlardı. Estetik sandıkları yaldızın altındaki tuzağı da görmüyorlardı. Okurun, kendi sesi olan dergileri, gazeteleri yaşatmayı denemesi zor, ama olanaksız değil. Abonelik, tanıtım, yaygınlaştırma yükünü omuzlamak gerekiyor yalnızca. Lüks bir sigaranın iki paketine, dört otobüs biletine eşit bu dergilerin fiyatı. (Lüks içki fiyatlarıyla, yanında tabak çanak verilen özel gazete sayılarıyla ölçmeye kalkmıyorum. Hele parfüm armağanlı güzellik ya da spor dergileriyle karşılaştırmıyorum bile.) Ben de sesimi Cengiz Gündoğdu'nun sesine katmak gereğini duyuyorum; "Kıpırda ey okur, kıpırda!" diyorum. Dergine, gazetene, örgütüne sahip çık. Yaşatmaya çalış onu. O dergi, o gazete, o parti, o sendika yaşarsa sen de yaşayacaksın. Yoksa soluk alıp versen bile yarın kıpırdama şansın olmayacak.

Kıpırda ey emekten, insanlıktan yana insan kıpırda.

(Yeni Evrensel - 8.5.1999)

BİR KONGREDEN İZLENİMLER

Afşar TİMUÇİN

Yol sorunu olmasa yolculuk işten değil. Vaktinde kalkmayan uçaklar, pasaport denetleme kuyrukları, bir uçaktan inip öbürüne koşmalar, her havaalanının ayrı düzeni, her ülkenin yollara düşmüş kaba insanları beni uzun yolculuklardan soğutuyor. Ben gitmelerden çok kalmaları seviyorum. Yolculuğun bir yanı pırıltılı: yeni yüzler, yeni sesler, yeni kentler tanımak. Ancak yolculuklarda hiçbir şeyi derinden tanıyamıyorsunuz. İspanya'dan mektup ve telefon alınca aylar öncesinden içime kaygılar çökmüştü. Gene yollar beni alıp götürecek, dedim kendi kendime. Bu defa rahat olmak konusunda kararlıydım sözde. Uçak bir buçuk saat geç kalkarsa, bir uçağın varışıyla öbürünün kalkışı arasında elli dakika gibi kısacık bir zaman parçası bulunursa, buna karşılık öbür uçak kalkmamış ve bir türlü kalkamıyorsa... Valencia'ya gece yarısı vardım.

I. Congreso Mundial de Literatura en la Comunidad Valenciana yani Valencia Bölgesi Birinci Dünya Edebiyat Kongresi'nde altmış kişi kadar vardık. Kırk kadarımız bildiri sundu, kalanımız şiir okudu. Valencia'da çok güzel bir kültür sarayı yapılmış, gerçekten anıtsal bir yapı, içi ayrı dışı ayrı güzel, bir yerlerden topluca bu yapıyı görmeye geliyorlar. Bildiriler orada verildi. Eşsiz güzellikte bir kiliseyi (**"Capilla de la Beneficencia"**) de kültür merkezine dönüştürmüşler, şiirler de orada okundu. Kongreye her ülkeden birer, bazı ülkelerden (Türkiye, Fransa, A.B.D., Rusya vb) ikişer kişi katılıyordu. Bizden ben ve **Nedim Gürsel** vardık. Dünyanın bütün topraklarından gelmiş insanlar dört gün boyunca birlikte oldular: yediler, içtiler, konuştular. Ortak dili olmayanlar bile şöyle böyle aralarında anlaştılar. Geçen yıldan, Murcia'dan tanıdığım kişiler de vardı:Paris'de profesör olan Bayan **Gabrielle Althen**, iyi bir sırp aydını olan **Branko Preleviç** gibi...

Branko Preleviç sıkıntılı. Beni görür görmez **"Ülkemde çok kötü şeyler oluyor"** dedi. İşin siyasal yönünü ne o söyledi ne ben sordum. Geçen yıl ortak dilimiz olmadığı için onun çat pat fransızcasıyla ayak üstü şakalaşırdık. Beni her görüşünde **"Kızım seni Ali'ye vereyim mi?"**yi söylemeye başlardı. Omuzları çökmüş, sanki saçları biraz daha beyazlaşmış. Çok sigara içiyorsun, dedim. Bizim orada öyle derler,dedi, bir Türk gibi sigara içiyorum. Kültür adamlarının dünyaya bakışıyla siyaset adamlarının dünyaya bakışı pek uymuyor birbirine. Branko haklı: **"Kafalar değişmeden dünya değişmeyecek."** **Nedim Gürsel**'le seyrek karşılaşırdık, bu defa uzun uzun görüşme fırsatımız oldu. Paris'de yerleşmiş. Geçkin bir fransız delikanlısını andırıyor. Durmadan gezdiğini, dünyayı dolaştığını söyledi. O, kongreden biraz erken ayrıldı. O gittikten sonra **Joséphine Dedet**'yle onun dedikodusunu yaptık. Bu kadar çok gezen edebiyat yapabilir miydi? Yolculuklar çok güzel, yollar olmasa.

Şimdi işi gerektiğinden çok ciddiye alan biri sorabilir: altmış kişi Valencia'da toplanıp dünyayı mı kurtardınız? Denebilir. Ben zaten bildiri falan sunmadım, şiir okudum. Zaten kimse de dünyayı kurtaramadı. Üyelerden birinin söylediği gibi konuşmaların özü şuna dayanıyordu: **sizlerin de pek iyi bildiğiniz gibi.** Dünyanın orasından burasından gelmiş kültür adamları nasıl kurtarsın şu garip dünyayı? Ayrıca üstünüzde bir ülkenin ağırlığı var. Bu gibi toplantılarda ne olursa olsun ülkenizin adıyla anılıyorsunuz. Bu yüzden usturuplu davranacaksınız. Yemeğe hemen saldırmayacaksınız, kadınların bacaklarına göz ucuyla da olsa bakmayacaksınız, özellikle herhangi bir kadına sarkmayı ya da herhangi bir kızı kesmeyi düşünmeyeceksiniz (o size kesik atsa bile), hep iyimser görüneceksiniz, siyasal konularda ayrıntıya girmeyeceksiniz, ağzınızdan söz almaya kalkanları boş sözlerle atlatacaksınız, pısırık da atılgan da görünmeyeceksiniz, tozlu ayakkabıyla dolaşmayacaksınız, surat asmayacaksınız, sizinle ilgili iyi sözleri duyacak kötü sözleri duymayacaksınız (her iki durum da çok az raslanılır bir durumdur), örneğin bu yazıyı okurken yaptığınız gibi kimselere karşı "ay neler de biliyor bu adam, ay, sıkar vallahi" tavrı almayacaksınız. Özellikle, bildiri sunuyorsanız, bilgi üretmek sevdasına kapılmayacak, bilinenlerin dışına çıkmak gibi bir tutkuya kendinizi kaptırmayacaksınız. Sofraya konmuş olan yiyecekleri küçük vuruşlarla kaldırırken yüzünüzden görmüş geçirmiş adam maskesini çıkarmayacaksınız...

Yalnız dışarıdaki değil, ülkemizdeki kongrelerin de en güzel günü son günüdür. Son günde sabah kapanış **işlemleri** yapıldı, bu arada **José Hierro**'ya Nobel ödülü verilmesi için hepimiz bir kağıda imza attık. Ne diyelim, isteyenin bir yüzü kara, vermeyen düşünsün! Bu arada size **José Hierro**'yla ilgili birkaç söz etmek istiyorum. **José Hierro** 1922 doğumlu. Yanlış bilmiyorsam, bugün İspanya'nın en ünlü şairi. Onun şiirlerini **A. Kadir** ve **Süleyman Salom** çevirisi olarak rahmetli **A. Kadir** ağabeyimi-

zin **Dünya halk ve demokrasi şiirleri** adlı kitabının 173-182. sayfalarında bulabilirsiniz. Toplantı en son benim şiir okumamla bitince **Hierro** için özel bir oturum başlatıldı. Önceki günlerden ayrı olarak salonun tıklım tıklım oluşu elbette **Hierro**'nun varlığıyla ilgiliydi. Akşam yemeğinde ben otelin yemek salonuna geççe girdim. Herkes yerini almıştı. Tek boş koltuk **Hierro**'nun karşısındaki koltuktu. Orada biraz bir şeyler konuştuk. Özellikle **Süleyman Salom**'dan sözettik. **A. Kadir** ağabeyimizin kitabındaki çevirilerden sözettik.

Evet, son günler daha güzeldir. Cumartesi günü saat 13.00'de (bizim saatimizle 14.00'de) toplantı sona erince otobüsle **Devesa Bahçeleri**'ne gittik, orada bir lokantada yemek yedik. Lokantaya doğru yürürken rus yazarı **Pavel Grushko** yanıma geldi. Daha önce raslaştığımızdada Rusya'yla Türkiye'nin yakınlığından sözetmişti: **"Biz komşuyuz, sınır komşusuyuz hem de; ben Odesa'lıyım; bağırsan duyulur"** dedi. Ben de ona benzer şeyler söyledim. Sana garip bir şey anlatayım dedi ve anlattı. Annesi onu karnında Odesa'dan Moskova'ya götürmüş. İlgililer resmi doğum işlemlerini yaparken "Odesa'lı" diye kayda geçmişler. O sıra Arjantin'den **Juan Octavio Perez "Ben size daha garibini anlatayım"** dedi ve anlattı. O doğduğunda resmi belgeleri oluştururken **doğduğu saat** hanesinin karşısına "25" diye yazmışlar. Lokantada **Pavel Grushko** solumda A.B.D.'nden genç yazar **David Holler** sağımda oturuyordu. Ben masanın ucundaydım. **David Holler** çok genç ve çok saygılı bir "vejetaryen". Onun önüne görünümü çok güzel ama bence yenir gibi olmayan bir pişmiş sebzeler tabağı getirdiler. Zaten o da yemedi. Yanımızdaki hanımlar da mızmız. Gelen o güzelim yiyecekleri **Pavel**'le ben götürüyoruz. Gelen tabaklardan ya o bana servis yapıyor ya ben ona. Bazı yemekler üzerine küçük tartışmalarımız oluyor. Bu bence tavuk, diyor örneğin **Pavel**. Sosun içinde olduğuna göre...bir tür balık da olabilir bu, diyorum. O sırada önümüze koca bir tabak **paella** getiriyorlar.

Nasıl yapıldığını öğrenemedim, **Paella** pirinçten yapılıyor. Bir tür pilav. Tepsiyle fırında pişiriliyor. Galiba safran da katılıyor içine. İçinde ayrıca sebze olabiliyor, tavuk olabiliyor, balık olabiliyor. **Paella**'nın reçetesini veremem ama bir başka şeyin reçetesini verebilirim. Otuz iki yıl önce Kanada'dan **kesin dönüş** yaparken Malaga'da, Torremolinos kıyılarında on beş gün kadar kalmıştık. Sokaklarda satılan bir içki ilgimizi çekmişti: içinde meyva parçaları yüzen bir kırmızı su. Bir tek katlı evin bir bölümünde kalıyorduk. Bir sabah öbür bölümde kalan komşumuz heyecanla geldi. **"Geceki gürültüyü duydunuz mu?"** dedi. Duymadığımızı söyledik. Meğer komşumuzun gece çocuğu olmuş. Ertesi gün bir oyuncakla ziyaretlerine gittik. Adam Belçika'dan, eşi flaman yani Hollanda'dan. Belçikalılar flaman toplumunu sevmezler. Flamanlar da öbürleri için aynı duygularla doludurlar. Birbirinin dilini bilmeyen belçikalı bir beyle flaman bir bayan evlenmeye kalkarsa ne olur? İspanya'ya kadar kaçmak zorunda kalır. Onlar da öyle yapmışlar. Kısa sürede dost olduk, hatta oradan ayrılışımızda adamcağız bizi havaalanına kadar otomobiliyle götürdü. İşte o akşam, bebek uzun ömürlü olsun demeye gittiğimiz akşam bize içinde meyvalar yüzen o kırmızı sudan çıkardılar. O zaman reçetesini almıştık, reçetede konyak vardı. Bu defa hem reçeteyi ayrıntılı aldım, hem adını öğrendim içkinin. Hoş, hafif, serinletici, görümümü güzel bir içki. **"Sangria"**yı siz de hemen yapabilirsiniz. Bir şişe şarabın içine bir ölçü ya da daha doğrusu istediğiniz kadar cin (konyak?) koyun. Ha, yalnız şarabınız kesinlikle kırmızı olacak. Ona biraz da soda ekleyin ama yapay soda ekleyin maden sodası değil. Bir kaşık şeker katın. İçine meyvaları doğrayın. Bir iki gün soğukta bekletin ve için. Ancak kolay içildiğine bakmayın, adamı çok kötü çarpıyor.

Devesa Gardens'den çıkıp güneye doğru gittik. Ben o kadar uzun gideceğimizi bilmiyordum. Geçen yıl Murcia'ya gitmek için uçaktan indiğim Alicante'nin hemen yakınına kadar gittik. Yolda **Juan Octavio Perez**, yaşlı ama dinç delikanlı, otobüsün mikrofonunu aldı. Şarkı söyledi ve oynadı. Turist rehberi taklidi yaptı. Sonra herkesi ya da birilerini şarkı söylemesi için çağırmaya başladı. Kimileri nazlandılar. Dominik Cumhuriyeti'nden **Mateo Morrison** birçok defa çağırıldığı halde yerinden kalkmadı. O arada "Turco" diye bağıranlar oldu. Ben hiç aldırmadım. Ancak bir süre sonra millet "Turco" diye tempo tutmaya başlayınca hiç nazlanmadan kalkıp **"Siz istiyorsunuz, günah benden gitti, sonra pişman olmayasınız"** dedim ve çaresiz **Yarim İstanbul'u mesken mi tuttun** diye başladım. Bir gün önce kilisede şiirimi uzun uzun alkışlamışlardı, otobüste en büyük alkışı da türkümle ben aldım, yerime oturana kadar alkışı kesmemişlerdi.

Akşam yemeğini Altea kentinde yedik. Akşam yemeği dediğime bakmayın, İspanyollar akşam yemeği değil gece yemeği yiyorlar. Gecenin onbirine doğru sofraya oturuluyor. Sağımda **Bronko Preleviç** vardı, solumda da Avusturya'dan **Manfred Chobot**. Bay **Chobot** çok az fransızca biliyor. Epeyce konuştuk gene de. Sofrada İspanyol şairleri İstanbul'u övünce o da bana **"Viyana'yı gördünüz mü?"** diye sordu. Viyana'yı çok görmek istediğimi, özellikle bir gün **Pieter Bruegel**'in resimleri için Viyana'ya gideceğimi söyledim ve ona Hollanda'da **Bruegel** arayışımı anlattım. Ama daha çok **Bronko**'yla konuştuk. Benim kafamdan geçen pekçok şeyi bir sırp aydını olarak o da söyledi. **Felsefenin ölümü dünyaya iyilikler getirmedi. İyi kötü bir varoluşçu felsefe vardı, bugün o da yok. İnsanlar, özellikle siyaset adamları düşünmeden yaşıyorlar ve düşünmeden iş görüyorlar. Felsefenin olmadığı**

bir dünya tehlikeli bir dünyadır. Ne yapıp yıpıp felsefeyi egemen kılmamız gerekiyor. Bu bizim ortak görüşümüz. Ayrıca o inancın düşünceye dayalı olması gerektiğini söylüyor, düşünceye dayanmayan inancın bir hiç olduğunu anlatıyor. Ona göre düşünmeden inanan insan tehlikeli insandır. **Bronko** pekçok düşünür gibi düşüncenin inancı pekiştireceği görüşünde.

Gecenin ikisinde döndük otele.Benim uçağım sabahın altısında kalkıyor. Uyursam kesinlikle kalırım. Otelcilerin beni uyandırmasına güvenebilir miyim? İki gün önce **Nedim**'in yerine yanlışlıkla başka birini kaldırmışlar. Erkenden yola düştüm. Bir taksiye binip havaalanına gitim. Fransızcayla İspanyolca arasında kıl payı var. **"Aéroport"** dedim şoföre. Önce anlamadı. Sonra **"Ha, aeropuerto"** dedi. Havaalanında üç beş kişinin dışında kimseler yok. Cebimde son kalan bozuk paralarla sigara makinalarından sigara düşürerek vakit geçirmeye çalıştım. Sonunda sıkıntılı yolculuğumuz başladı. Evet, ben böyle bir dış gezi sözkonusu olduğu zaman kaygılanıyorsam bunun yüzde sekseni yolla ilgili. Tuvaletleri bile tersime gidiyor havaalanlarının. Örneğin Milano havaalanında işekleri uzun boylulara göre yapmışlar. Benim de her zaman bir ayağım tuvalettedir. Çişinizi yaparken bir ayağınız üzerinde gerilmek zorunda kalıyorsunuz yetişebilmek için. Birinde düşündüm: şimdi arkadan görünüşüm ne gariptir, dedim. Görünüşümü gözümün önüne getirince gülmeye başladım, az daha üstüme ediyordum. Uçaktan korkmuyorum ama uçak yolculuğundan sıkılıyorum.İstanbul'dan Valencia'ya hiç inip binmeseniz bile beş saati aşkın yol gidiyorsunuz.

Hele o sınır polisleri. Dönüşte Milano'da pasaport kuyruğu neredeyse bir kilometre. Uçak vaktinde kalksa kaçıracaksınız. Adam cin ya, benim yeşil pasaportu görür görmez kaşlarını kaldırdı. Evirip çeviriyor, ben de gülüyorum. İnsanlar patladılar sıkıntıdan. Başka bir şey yapmıyor ama, yalnızca evirip çeviriyor. Bir arkasına bakıyor, bir önüne. Benim yüzüme de hiç bakmıyor. Yüzüme baksa iyice sinirlenecek. Ne yapsın, ona da öyle demişlerdir, aman yeşil pasaport görürsen iyi bak demişlerdir. Az arkamda duran bir adam dayanamadı, biraz da işin gırgırına kaçıp **"Teroristo!"** diye bağırdı. O zaman polis iyice öfkelenip yarım metre yukarıdan küt diye indirdi benim pasaporta damgasını. Üzülmedim dersem yalan olur. Kendi adıma değil elbette. Geçen yıl da Barcelona havaalanında polis buna benzer bir şey yapmış, hatta daha da kaba davranmıştı. Bir devlet yüksek memuruna özel pasaport verirken... Neyse, bu konuyu burda kapatalım, tatlı başladık tatlı bitirelim. Ne yapalım, yollar biraz külfetli. Gitmeyi göze aldığımıza göre katlanmayı da bileceğiz. Yollar olmasa yolculuk inanın bir şey değil.

Kongrede ilginç kişilikler vardı. Fas'dan Bayan **Fatima Tahtah** ince davranışlarıyla dikkat çeken bir kişiydi. Bir akşam yemeğinde yanyana oturduk. Otuz beş kırk yaşlarında gösteriyor. Üç çocuğu olduğunu, ikisinin üniversiteyi bitirdiğini, üçüncüsünün üniversitede okumakta olduğunu söyleyince şaşırdım. İstanbul'u övmekle bitiremedi. **"Hiç gitmedim ama eşsiz güzellikte bir kent"** diyordu. **"Buyurun gelin, konuğum olursunuz"** dedim. **"Aynı şey sizin için de geçerlidir"** dedi. Senegal'den **Charles Carrére** çok güzel fransızca konuşuyor. Karaderili olmasa tam bir Paris'li diyebilirsiniz. Bence en ilginç kişi hiç konuşmayan, sağlı sollu yarım metreyi bulan bıyıklarını ikide bir sıvazlayan, entarili ve sandaletli şair Hindistan'dan **V. Sethuraman**'dı. İki akşam yemekte karşısında oturdum, yüzüme bile bakmadı. Sonra hep gülümseyerek selam verdi bana. Kongrenin kapanış toplantısından sonra yanıma geldi, hiçbir şey demeden sağ koluyla bana sıkı sıkı sarıldı, birkaç saniye öyle kaldı. **Germain Droogenbroodt** kongrenin yükünü çeken kişiydi. Sondan bir önceki güne kadar yollarımız kesişmedi. Şiir okuma sırası bana gelince konuştuk görüştük. Kitaplarını verdi bana. Kendisi yayımcıymış, kitaplarını kendi yayımlamış bu arada. Şiirlerini çeşitli dillerde basmış. Bu kitaplardan birkaç şiir çevireceğim sanıyorum, dedim. O da İstanbul'u çok seviyor. Gelirseniz beklerim, dedim. İstanbul'da görüşmek üzere, dedi ayrılırken. Sanırım bir sakıncası yoktur.

Sözü uzattık da uzattık. Biraz da Valencia'dan sözederek yazımızı bitirelim. Valencia düzlüğe kurulmuş bir kent. Bana kalırsa nüfusu 250.000'i geçmez. Zeytinburnu'dan biraz daha büyükçe sanki. Geniş yolları, çok güzel eski yapıları yanında sözde çağdaş mimarlığın başarılı ürünleri gibi abartılı bir biçimde kurulmuş yeni yapıları da var. Gene de belli ki daha yavaş ve daha küçük ölçülerde bozuluyor. Sıcağı biraz çokça. Sağda solda termometreler bazen 38'i gösteriyordu. Nem oranı da çok yüksek. Soluğumu çeviremediğim zamanlar olmadı değil. Bereket girip çıktığımız hemen her yerde ısı düzenlemesi vardı. Hatta zaman zaman otelin lokantasında üşür gibi olduğumuz oldu. Kimbilir önümüdeki aylarda nasıl ısınacak Valencia. Caddeler geniş ve rahat. İnsanlar yavaş yavaş sürüyorlar otomobillerini. Trafik sıkışıklığı diye bir şey yok. Bir tek trafik polisi görmedim ortalıkta.

Bir yolculuğun kısa öyküsü bu kadar dostlarım. Başınızı ağrıttım, bağışlayın. Orada neler oldu, neler yaşandı, siz de bilesiniz istedim. Başka bir amacım yoktur. Sağlıcakla kalın efendim. **Paella**'nın nasıl yapıldığını öğrenirsem size yazarım.

ORTAÇAĞ ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE*

Betül ÇOTUKSÖKEN

Herhangi bir şey, öznenin varolmasıyla belli bir nesne ya da konu haline gelir. Herhangi bir konunun 'sorunlu' olarak görülmesi ise daha sonraki bir aşamada gerçekleşir. Ancak bu noktadan sonra herhangi bir şey araştırılmaya 'değer' görülebilir; araştırmak üzere nesneye yönelme, böyle bir sorun görme bilinciyle söz konusu olabilir. (Bununla birlikte kimi şeylerin sorun olarak görülmemesinde bilinçsizliğin, bilgisizliğin yanı sıra önyargıların da büyük payı olabilir. Önyargılar, düşünen kişinin 'sorun görme' yeteneğini en aza indirebilir; Ortaçağ felsefesinde işte böyle bir durum yaşanmıştır.)

Sorunlu olduğu anlaşılan, hiç olmazsa ne olduğu ya da başka oluşumlarla bağlantılarının ne olduğu soru konusu yapılanlar, giderek bir yandan araştırılırken, bir yandan da -hatta bir sonraki aşamada- öğretim/öğrenim konusu olabilir. Ne türden olursa olsun, tarihsel gerçeklikle söz konusu olduğunda, onların kendinde ne ise o olarak bilinmeleri araştırıcının en önemli amaçlarından biri olarak görünür.

Bilgi türlerine ilişkin tarihsel boyutta ise gerçekliği yakalamak, kavramak büyük ölçüde zorlaşmaktadır. Felsefe tarihi sorunu tam da burada kaşımıza çıkmaktadır. Bir varolan olarak felsefe ve yine bir varolan olarak onun tarihi -her varolan alanında olduğu gibi- kavramlar aracılığıyla algılanmaktadır. Felsefe tarihinin kimi dönemleri, benimsenen kavram ve düşüncelerin daha doğrusu önyargıların etkisinden ötürü neredeyse bir varolan alanı olarak bile kabul edilmezler. İşte Ortaçağ böyle algılanan bir dönem olmuştur. Bundan ötürü, tarihin -uzlaşımla, 'Ortaçağ' adı verilen döneminde üretilen felsefe uzunca bir süre göz ardı edilmiştir.

Öyleyse, herşeyden önce bu alanı, bu dönemi bir varolan alanı olarak görmek, ardından orada birtakım sorunların ya da sorunlu durumların olduğunu kabullenmek ve bunları araştırmaya değer bulmak büyük önem taşımaktadır. Ancak bütün bu aşamalardan sonradır ki belirlenen alan, öğretilmeye de değer bulunabilir; tümüyle, güncellik kazanır. Felsefenin yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişi olduğu düşünülürse, Ortaçağ gerçekten de en etkili olduğu dönemler bakımından, bu belirlemenin tam da ortalarında yer almaktadır.

Genel felsefi söylem böyle bir dönemden geçmeseydi, acaba nasıl bir durum ortay açıkardı. Bu konuda derinleşmek, Ortaçağın kazanımlarını günışığına çıkarmak bakımından oldukça önemli görünüyor. J. Mc Evoy, *Actualité de la pensée médiévale*(1) adlı kitapta yer alan çalışmasında böyle bir soruyu gündeme getiriyor. Ona göre eğer bu dönem yaşanmasaydı ne olurdu? Yazara göre Antikçağın mirası durumundaki hiçbir entellektüel gelişme varlığını sürdüremeyecekti; özellikle yedi özgür sanat alanında hiçbir gelişme elde edilemeyecekti(2).

Bu döneme ilişkin olarak şöyle bir soru da sorulabilir: Ortaçağ felsefe tarihiyle uğraşmanın gerekli koşulları nelerdir ve böyle bir dönemle uğraşmak, uğraşana neler kazandırabilir? İşte bu iki noktada aydınlığa kavuştuktan sonra, burada, Ortaçağ felsefesine yönelik felsefe tarihi çalışmalarından söz edilecek; ardından da günümüzde Ortaçağ felsefesiyle ilgili kurumsal etkinlikler ile ayrıca günümüzde Ortaçağa yönelen araştırmacıların düşünme doğrultuları gündeme getirilecektir.

Gerek felsefi söylem oluşturmanın gerekse de felsefi söyleme ilişkin tarihsel söylem oluşturmanın onsuz olunmaz koşulu, öznenin felsefe anlayışında somutlaşır. Filozof-felsefe tarihçisinin nasıl bir anlayışı varsa, işte buna uygun olanları, bununla uyuşanları, tarihsel söylem olarak saptamaya çalışır. Öyleyse, felsefe yapmada ve felsefenin geçmişine ya da geçmişteki felsefeye yönelmede, filozof-felsefe tarihçisinin felsefe anlayışı etkilidir.

Geçmişteki felsefeye ilişkin bilinç, birbirinden çok farklı niteliklerde kendini göstermektedir. Ortaçağ sözkonusu olduğunda durum nedir? Renaissance ve modern dönem, benimsenen farklı amaçlardan dolayı Ortaçağa karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Modernliğin ve ardından da Aydınlanmanın getirdiği ölçütler, genel olarak Ortaçağa ters düşüyor görünmektedir.

Ortaçağ deyimini yaratanlar Renaissance hümanistleridir. **Media tempestas** deyimi 1469'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. **Medias aetas** deyimi 1518'de; **medium aevum** terimi ise 1604'te kullanılmıştır. Renaissance hümanistleri bu terim aracılığıyla, adı geçen dönemi küçümsemeyi amaçlamışlardır süreki olarak. Hümanistler bu terimle duraklamayı dile getirmek istemişlerdir; onlara göre bu dönem, iki parlak kültürel dönem (Antik-

çağ, Renaissance) arasındaki kısır, verimsiz bir dönemdir. Genel düşünce tarihçileri ya da felsefe tarihçileri, 529 (Antikçağ okullarının kapatıldığı tarih) ile 1637 (Descartes'ın Yöntem Üzerine Konuşma'sının yayımlanış tarihi) yılları arasında özgün düşünsel üretimin durduğunu ileri sürmekteydiler. Burada söz konusu olan anasav şudur: "Eğer felsefe, onu tanımladığımız gibi, özgür bir araştırmaysa, Jutinianus'un fermanından (529), XV. yüzyıl Renaissance'ına kadar bir aradönem boyunca, asıl anlamında felsefe diye bir şey yoktur."(3)

Her bir çağın belli bir düşünsel ortamı vardır ve yine deneyimlerin de açıkça gösterdiği gibi; çağların, dönemlerin düşünsel ortamları geçmiş boyutunda yer alan kimi çalışmaları belli ölçütler çerçevesinde ya değerli ya da değersiz diye nitelendirirler. İşte Ortaçağ felsefesi, birbirinden çok farklı yargıların konusu olmuştur sürekli olarak. Ortaçağ felsefesi önceleri tümüyle reddedilmiş; sonraları ise üzerinde durulmaya, anlaşılmaya değer görülmüş; ancak bu kez de farklı tutumların, bakış açılarının etkisiyle, hep farklı bir Ortaçağ felsefesi görünümü oluşmuştur. Genellikle tarih geçmişi yeniden kurma çabasıdır; ancak geçmişi ne ise o olarak kurmak gerçekten çok güçtür. Tarihsel bir dönem eğer tek yanıyla görülüyor ve göstereliyorsa, üstelik bu tek yan şimdinin öne çıkan düşünsel yapısıyla karşıtlık durumu içindeyse, önceki dönemin anlaşılması iyice güçleşmektedir.

Ortaçağ felsefesi de şimdi burada ileri sürüldüğü gibi, başlangıçta reddedilmiştir; ancak XVIII. yüzyılın önemli akımlarından biri olarak beliren romantizm, Ortaçağın küçümsenmesine son verir. İşte ünlü Ortaçağ araştırmacısı Fernand Van Steenberghen'e göre Ortaçağa ilişkin ilginin uyanışının temelinde iki neden vardır: romantik akım ve Victor Cousin'in eklektik nitelikli felsefesi. Romantizmin etkisiyle ilgi uyanmıştır; ama ilginin uyanmasıyla, kurumlaşması arasında çok büyük bir zaman dilimi vardır.

Romantizm; Aydınlanmaya, XVIII. yüzyıl akılcılığına karşı bir tepkidir. Romantizmle birlikte, özellikle öznellik önplana çıkarılır; duygular aklın yerini alır; insanın tinsel gücünün araştırılması istemi, Ortaçağın spekülatif ve tinsel düzeni öne çıkarmayı amaçlayan yanı ile örtüşür. Gerçekten de romantizm ile Ortaçağın kimi yönleri birbirine denk düşmektedir. Geçmişe ilişkin bilincin öne çıkışı düşünenleri Ortaçağ gerçeği ile yüzyüze getirir ve romantik yazarlar bu bilincin somutlaşmasında katkılı olurlar. Bunlar "yazdıkları tarihsel romanlarda, özellikle Ortaçağı, Rönesans dönemini yersel rengi içinde, bütün zenginliğiyle yeniden canlandırmak için çaba gösterir, büyük ölçüde de bunu başarırlar. (...) Buna koşut olarak, tarih alanında büyük bir gelişme, canlanma ve anlayış değişikliği başlarken, Ortaçağ ve Rönesans döneminin XVIII. yüzyıldan beri küçümsenen yapıtları ve sanatçıları yeni bir bakışla değerlendirilerek gerçek yerlerine konulurlar."(4)

Romantizmin, akla karşı duyguya, tinsel olana önem verişi, kuşkusuz bir hareket noktası oluşturur. Bundan sonra Ortaçağın düşün dünyasına yönelimler çok çeşitli biçimlerde kendini göstermeye başlar. Ortaçağ gerçeğine yönelen ilgi, farklı içeriklerde somutlaşır. Yapmış olduğu çalışmalarla Ortaçağ felsefesini, günümüz araştırmacılarına, felsefe tarihçilerine büyük ölçüde tanıtan ve konunun bir araştırma konusu olmasının yanı sıra, bir öğretim ve öğrenim konusu haline gelmesini de sağlayan Fernand Van Steenberghen'e göre, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan Ortaçağ felsefe tarihçilerin iki öbekte toplamak mümkündür: inançlı felsefe tarihçileri, akılcı felsefe tarihçileri olmak üzere.

Ortaçağ felsefesine ilişkin araştırmaların öncüsü durumunda olan Victor Cousin (1792,1867), Hegel ve Schelling'i de tanıma fırsatını bulmuş bir felsefe tarihçisidir. V. Cousin, özellikle Abelardus'la ilgili olarak yaptığı çalışmalarla anılır. 1838'de *Ouvrages inédits d'Abélard*'ı ve 1849-1859 yılları arasında da iki ciltlik *Petri Abaelardi Opera*'yı yayımlar. Abelardus'un mantığını incelerken, XII. yüzyılda tümeller tartışmasının son derece önemli bir tartışma boyutu olduğunu keşfeder. Hatta ona göre tümeller tartışması skolastik felsefeyi tümüyle belirleyen bir tartışma odağıdır. F. Van Steenberghen'e göre bu kavrayışı birçok başka felsefe tarihçisi de benimsemiştir (Hauréau, Taine, Prantl). Ortaçağ felsefesine ilişkin olarak günümüzde yapılan çalışmaların ana eksenlerinden biri, dil-mantık eksenidir. Aristoteles, Porphyrios, Boethius, Abelardus geleneğini büyük ölçüde araştırmaya değer bulanlar -tarihsel boyut söz konusu olduğunda- böylece V. Cousin geleneğine bağlanabilirler. Çünkü V. Cousin, mantık araştırmalarını öne çıkarmış ve tüm Ortaçağı, tümeller tartışmasıyla özdeşleştirmiştir.

V. Cousin'in çağdaşı olan Charles De Rémusat (1797-1875) da onunla aynı düşünceleri paylaşır. 1845'te yayımladığı *Abélard* başlıklı çalışması son derece önemlidir. 1853'te de *Saint Anselme*'i yayımlar. Ortaçağ felsefesinin, genellikle o dönemin düşünce dünyasının gerçeğini anlamaya yönelik bu çalışmalar, XIX. yüzyılın ürünüdür; öyleyse XIX. yüzyıla kadar Ortaçağın -birçok felsefe tarihçisinin de dediği gibi- bir **terra incognita** olduğunu ileri sürmek hiç de aşırı bir yargı olmayacaktır. V. Cousin'in oluşturduğu yaklaşımın bir uzantısı olan akılcı eğilimli felsefe tarihçileri laik ortamlarda, özellikle de üniversite çevrelerinde yetişmişlerdir.

Şimdiki zaman boyutunda olup bitenlerin farklı bakış açıları doğrultularında, çok çeşitli biçimlerde yorumlanmaları, değerlendirilmeleri gibi, geçmiş zaman boyutunun düşünsel ürünleri de farklı tutumlara, bakış açılarına göre farklı biçimlerde değerlendirilmekte, yorumlanmaktadır. Dolayısıyla, tek bir Ortaçağ felsefesi gerçeği vardır; ama

birbirinden çok farklı felsefe tarihinin varlığı söz konusudur. Tarihçi olguları gözler önüne serer ve onları bilmeye çalışır; ayrıca tarihçi tam da bu sırada olguları yorumlar, değerlendirir. İşte Ortaçağa ilişkin felsefe tarihleri söz konusu olduğunda, -Van Steenberghen'in de dediği gibi- dinsel tutumlu tarihçilerin yanı sıra, akılcı tutumlu tarihçiler de belirir.

1812-1898 yılları arasında yaşayan Jean Barthélémy Hauréau ilk felsefe tarihini 1850'de yayımlamıştır: *De la phlosophie scolastique*; 1872-1880 yılları aasında da *Histoire de la philosophie scolastique*'in yazarı olarak felsefe tarihi yazınında yerini alır. Haureau, skolastik felsefede en temel sorun olarak tümelleri görür; ona göre özellikle bu bağlamda nominalizm ile realizm arasındaki tartışma son derece önemlidir. Yine ona göre, nominalistler modern akılcılığın ya da bir başka deyişle aklın modern kullanımını benimsemenin başlangıçlarını oluştururlar.

1900 yılları civarında yapıtlarını veren en büyük akılcı felsefe tarihçisi ise François Picavet'dir; ilk basımı 1905'te gerçekleştirilen ve ikinci basımı 1907'de yapılan *Esquisse d'Une Histoire générale et comparée des philosophies médiérales*'in** dışında 1913'e yayımlanan *Essais sur l'histoire générale et comparée des théologies et des philosophies médiévales**** başlıklı yapıtıyla Picavet, bu çerçevede bir klasik olduğunu göstermiştir. Picavet'ye göre Ortaçağ düşüncesi çok karmaşıktır ve büyük çeşitlilik içermektedir. Bu nedenle Picavet sürekli olarak "Ortaçağ felsefeleri"nden söz eder. Yine ona göre, genel Ortaçağ felsefesinin bir yandan Antikçağ ile diğer yandan da modern felsefe ile sürekliliği vardır. Picavet ayrıca Sorbonne'da '*Ortaçağ Felsefesi Tarihi*' derslerini veren ilk kişidir -kürsüyü Picavet 1921'de Etienne Gilson'a bırakacaktır-.

Picavet'nin tüm açıklamalarında Auguste Comte'un pozitivizminin, onun üç hal yasasının etkisi hissedilir. Picavet'ye göre Ortaçağ dinsel nitelikli durumu temsil etmekedir; Ortaçağ uygarlığı dinin egemenliği altındadır. Farklı biçimlerde (Yahudi Hristiyan, Müslüman) olmasına karşın, Ortaçağ felsefesi dinsel niteliklidir. Dolayısıyla da yine ona göre, skolastik filozofların arkasında Aristoteles'ten çok Plotinos vardır. Bu filozoflar, derin bir biçimde ortaya çıkan dinsel ve mistik eğilimlerini Plotinos'a borçludurlar.

Akılcı felsefe tarihçilerinin en önemlisi kuşkusuz Emile Bréhier'dir (1876-1952). Ortaçağ felsefesi konusundaki görüşleri, *Histoire de la philosophie* (1926'dan itibaren fasikül olarak yayımlanmaya başlamıştır) ile *La philosophie au moyen âge*'da (1938) yer alır. Ayrıca *Revue de métaphysique et de morale*'de yayımlanan "*Y a-t-il une philosophie chrétiene?*" (Bir Hıristiyan felsefesi var mıdır?) (1931) başlıklı makalesi çok önemlidir ve bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Ayrıca, E. Bréhier; Hauréau ve Picavet ile benzer görüşleri paylaşmaktadır.

Hıristiyan ya da inançlı felsefe tarihçilerine zihinsel ortamı hazırlayan, XIII. Léon'un 1879'da yayımladığı **Aeterni Patris** genelgesi olmuştur. Bu bağlamda, özellikle Thomas Aquinas'ın yapıtı öne çıkarılmıştır. Yeni bakış açısına göre skolastik felsefe, gerçek bir felsefedir; başka bir deyişle aklın eseridir. Bu felsefe, açınlanmış bir yapıyı içeren tanrıbilimden faklıdır. İşte Thomas Aquinas'ın da önemi bu iki alanı birbirinden ayırmış olmasından kaynaklanmaktadır. Skolastiğin hem felsefi hem de tanrıbilimsel yönü vardır. Skolastik felsefede başat öge Aristotelesciliktir; inanç, burada felsefi araştırmanın sonuçlarını denetlemek üzere işe karışır. Skolastik tanrıbilimde ise tersine, Hıristiyan yön başattır; burada Aristotelesçiliğin sadece bir araç olarak rolü vardır; başka bir deyişle, tanrıbilimin bir bilim olarak kurulabilmesini sağlayan bir araçtan başka bir şey değildir Aristotelesçilik. Kardinal F. Ehrle (1845-1934) bu öbekte yer alan felsefe tarihçilerinden biridir; 1918'de *Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit* (Skolastik ve onun zamanımızdaki Görevi) başlıklı çalışmasını yayımlar. Clemens Baeumker (1853-1924) ise 1891'de *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters* (Ortaçağ Felsefesi Tarihi Üzerine Yazılar) başlıklı bir çalışma yayımlar. Yapıtında, Platonculuğun ve Yeniplatonculuğun Ortaçağ düşüncesi üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Ona göre, Ortaçağda düşünce akımlarını karşı karşıya getiren farklılıkların dışında, skolastik düşüncenin temel birliği söz konusudur.

Fransa'da Pierre Mandonnet (1858-1936) *Bibliographie thomiste*'i yayımlamış; ardından *Bibliothéque thomiste*'i ve *Société thomiste*'i kurmuştur. 1924'ten sonra da *Bulletin thomiste*'i yayımlamaya başlamıştır. Ona göre, felsefe ile tanrıbilim arasındaki ayırım XIII. yüzyıldan önce de bilinmektedir, fakat bu Aristotelesçiler tarafından özellikle Thomas Aquinas tarafından açığa çıkarılmıştır.

Ortaçağa ilişkin çalışmalarda adı en çok anılan kişilerden biri olan Maurice De Wulf (1867-1947), akılcı ya da inançtan yana olan felsefe tarihçilerinden farklı olarak daha ılımlı bir yol izler. Skolastik felsefenin tanrıbilim karşısındaki özerkliği üzerinde durur. Ona göre, skolastik felsefe, Ortaçağ uygarlığının ürünüdür. Ona göre felsefe tarihi yazmak bir filozoflar dizisi sunmak demek değil; sistemleri incelemek, onları tarihsel bir ortam içine yerleştirmek ve düşünce akımlarını aralarında bağlayan, birleştiren düşünce akrabalıklarını göstermek gerekir. Yine ona göre, skolastik terimi "Ortaçağ"la aynı anlamda değildir; onun öğretisel bir anlamı vardır ve bu terim belirli felsefi bir sentezi gösterir. Konuyla ilgili olarak *Histoire de la philosophie scolastique*'i (1905) kaleme alan M. De Wulf keskin bir biçimde, skolastik filozof-antiskolastik filozof ayrımını yapar.

Ortaçağ felsefesine ilişkin çalışmalar sadece Avrupa ile sınırlı kalmamıştır; Amerika'da da birçok çalışmanın gerçekleştiği bilinmektedir. Bu çalışmaların Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Kanada'da yoğunlaşmasında M. De Wulf'un payı büyüktür. Onun Cornell ve Harvard Üniversitelerince Amerika'ya çağrılması 1915 yılına rastlar; burada aralıklı olarak 1927 yılına kadar dersler ve konferanslar verir.

Ortaçağ felsefesi tarihçileri içinde hiç kuşkusuz en verimli olanı Etienne Gilson (1884-1978)'dur. Gilson akılcı yaklaşımla, inanç ağırlıklı yaklaşımı birleştirmeye çalışır. Ona göre, Ortaçağ felsefesi özgün felsefi anlayışları içinde barındıran bir dönemdir; ancak yine ona göre, Hıristiyanlık bu dönemde oluşturulan felsefi anlayışlarda katkılı olmuştur. Albertus Magnus ve Thomas Aquinas ona göre modern akılcılığın kurucularıdır. E. Gilson sonradan geliştirdiği ve ilk baskısı 1922'de yayımlanan *La philosophie au moyen âge de Scot Érigéne á Guillaume d'Occam* (Scotus Erigena'dan Guillelmus de Ockham'a kadar Ortaçağda Felsefe Tarihi) başlıklı çalışmasında Ortaçağ Felsefesinin tüm tarihinin, gelişen akılcı bir hareketin tarihi olduğunu ileri sürer. Adı geçen bu çalışmanın 1944 yılında son derece genişletilmiş bir baskısı yapılmıştır.

Ortaçağ felsefesine ilişkin birçok çalışma ve araştırmacının daha adı anılabilir; ancak son yılların en büyük araştırmacılarından biri kuşkusuz Fernand Van Steenberghen'dir (1904-1993). Van Steenberghen 1974 yılında iki önemli eser yayımlar: *Introduction á l'étude de la philosophie médiévale* (Ortaçağ Felsefesinin İncelenmesine Giriş) ile *La bibliothéque du philosophe médiéviste* (Ortaçağcı Filozofun Kitaplığı). Birinci kitapta, yazarlık serüveni 1923 yılında başlayan yazarın 1931,1973 yıllar ıarasında kaleme aldığı yazılar yer almıştır. Yapıt, felsefe tarihleri ve tarihçileri hakkında bilgi vermesinin yanında, çalışmalarını Ortaçağ felsefesine özgülemiş kurumları ve yayın organlarını da içermektedir. Ayrıca kitapta, bir Ortaçağ araştırmacısının amacına ulaşabilmek için yapması gerekenlerin neler olduğu konusuna da yer verilmektedir. *La bibliothéque du philosophe médiéviste* başlıklı yapıtta ise çalışma araçları, metinler, çeviriler, monografiler, derlemeler yer almaktadır.

Son yıllarda adından en çok söz ettiren yapıtlardan biri de Alain de Libera'nın *Penser au Moyen Age* (Ortaçağı Düşünmek) (1991) adlı yapıtıdır. Yazar, yapıtın bir deneme olduğundan söz ederek, burada Ortaçağın tarihteki yerini saptamaya yönelik bir düşünme deneyinin gerçekleştirildiğini göstermeye çalışır. A. de Libera'ya göre "Felsefede, Ortaçağ merkezidir, fakat her şeyin uzağındadır. Onun metinleri anıtlardır, fakat bu anıtlar; yeni mimari eserlerin süslemelerinin -burdan bir motifin, şurdan bir fragmanın- alındığı birtakım kalıntılardır".(5)

Ortaçağı anlamaya yönelik çalışmalardan burada -neredeyse tümüyle- Avrupa anakarasında yapılan çalışmalardan; özellikle de Fransızca çalışmalardan söz edilmiştir. Bu çalışmaların yanında, Anglosakson dünyada da gerek üniversite çevrelerinde gerekse Ortaçağa ilişkin araştırma kurumlarında birçok çalışma yapılmıştır ve yapılmaktadır. Ayrıca, felsefe tarihi türünden çalışmaların yanı sıra kurumsal çalışmalardan da söz etmek gerekmektedir.

Bilgi alışverişini, iletişimi sağlamak üzere Ortaçağcılara en iyi hizmeti veren kurum kuşkusuz, Uluslararası Felsefe Federasyonu'na (F.I.S.P.-Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie) bağlı olarak çalışan uluslararası Ortaçağ Felsefesi İncelemeleri Kurumu'dur (S.I.E.P.M. - Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale)(6). Bu kurumlara Unesco da destek vermektedir. Ancak bu kurumdan önce, 1956'da Belçika'nın Leuven (Louvain) şehrinde **Centre De Wulf-Mansion** kurulmuştur. Antikçağ ve Ortaçağ felsefesi konusunda zengin bir kitaplığı da olan merkez, hem Flaman bölgesinde hem de Fransızca konuşulan bölgede (Louvain-la-Neuve) bulunmaktadır. İşte S.I.E.P.M. de bu merkez bünyesinde yer almaktadır ve kuruluş tarihi 1958'dir. Adı geçen kurum, 1959'dan beri, bülten yayımlamaktadır. Bültenin adı önceleri, *Bulletin de la Société internationale pour l'étude de la philosophie médiévale*'dir; 1964 yılından beri ise, yayın, *Bulletin de philosophie médiévale* adıyla çıkmaktadır. Bültende; kurumla, çeşitli kuruluşlarla ve sürmekte olan çalışmalarla ilgili bilgiler yer almakta; üyelerin bilgi alışverişinde bulunması sağlanmaktadır. İlk çıktığı 1959 yılında 138 sayfa olan bültenin, 19964da 38 sayısı yayımlanmış ve sayfa sayısı 300'ü aşmıştır.

S.I.E.P.M. ayrıca, aralıklı olarak Ortaçağ kongreleri düzenlemektedir. 1997 yılı Ağustos ayında Almanya'nın Erfurt şehrinde düzenlenen onuncu kongrenin ana izleği, "Qu'est-ce-que la philosophie au moyen âge?"dı (Ortaçağda Felsefe Nedir?)**** Daha önce yapılan kongerelerde ise birbirinden çok farklı konular işlenmiştir: Ortaçağda insan ve yazgısı, Ortaçağda metafizik, Ortaçağda doğa felsefesi, Ortaçağda yedi özgür sanat ve felsefe, Ortaçağ felsefesinde kültürlerin karşılaşması gibi konulara da yer verilmiştir.

XX. Yüzyılın başlarında Amerika'da Ortaçağ üzerine en dikkate değer çalışmaları gerçekleştirenler, Amerikan tarihçileri olmuştur. 1911'de H. O. Taylor, iki ciltlik *The Medieval Mind*'ı yayımlamıştır; 1917'de L. J. Paetav, *Guide to the Study of Medieval History*'yi yayımlamıştır. Amerika'da 1923 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan *Progress of Medieval Studies in the United States of America* başlıklı bültenle, Ortaçağa ilişkin çalışmaların somut bir biçimde ortaya çıktığı görülür. 1939'dan başlayarak yılda bir yayımlanan bülten, içerik olarak da genişler ve dolayısıyla *Progress of Medieval and Renaissance Studies in the United*

States of America and Canada başlığını alır. Amerika'daki en büyük merkez kuşkusuz, 1929'da Toronto'da kurulan **Pontifical Institute of Mediaeval Studies**'dir. Avrupalı birçok Ortaçağcı filozof ve felsefe tarihçisi, burada konuk öğretim üyesi ya da araştırmacı olarak çalışırlar. Örneğin, M. De Wulf ve E. Gilson bunların arasında sayılabilir. E. Gilson uzun yıllar bu enstitünün yöneticiliğini de yapmıştır.

Günümüzde, gerçekten de Ortaçağa ilişkin birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar, daha önce de üzerinde durulduğu gibi, felsefe tarihi türünden çalışmalardır. Belli bir felsefe tarihi yazmaktan çok, bu döneme çeşitli izlekler açısından bakan araştırmacılar, kendi ilgi alanları, felsefe kavrayışları doğrultusunda Ortaçağ gerçeğine eğilmekte ve ayrıntılı çalışmalar yapmaktadırlar. Öteden beri sergilenen çalışmalarda ağırlık, büyük ölçüde Ortaçağdaki dil ve mantık çalışmalarına verilmiştir. Günümüzde de özgün bir biçimde felsefe yaparken dil boyutuna önem verenler, Ortaçağ gerçeğine eğildiklerinde, hep bu yönü öne çıkarmakta ve Ortaçağı bu açıdan -başka bir deyişle dil ve mantık açısından- gözler önüne sermeye çalışmaktadırlar. A. Kenny , J. Jolivet, J. Biard bu noktada ilk akla gelen araştırmacılardır.

Ülkemizde Avrupa Ortaçağına ilişkin çalışmalar bilindiği gibi pek azdır. B. Zekiyan'ın Augustinus'la ilgili doktora çalışmasından (*Augustinus'un Bilgi Teorisinde İçgerçeği Prensibi ve Suje'nin Kendini Bilmesi - Memoria sui- 1972*, İstanbul Üniversitesi) oniki yıl sonra, B. Çotuksöken'in doktor açalışması anılabilir (*Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı*, 1984, İstanbul Üniversitesi). 1992'de Ş. Elkâtip'in Duns Scotus'la ilgili doktora tezi (*Being and Individuation According to John Duns Scotus*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi) bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde Gülnihâl Küken, Karşılaştırmalı bir doktora çalışması yapmıştır (*İbn Rüşd ve St. Thomas Felsefelerinin Karşılaştırılması*, 1994). Yine İstanbul Üniversitesi'nde hazırlanan bir başka doktora çalışması ise Faruk Akyol'a aittir (*Thomas Aquinas'ta Bilgi ve Bilme Süreçleri*-1996).

Yayınlar açısından ise akla hemen gelenler şöyle sıralanabilir: *Bir Mutsuzluk Öyküsü* (1988 Abelardus'tan çeviri), *Ortaçağda Felsefe* (1989, 1993), *Ortaçağ Yazıları* (1993). Felsefi ya da felsefi bağlam dışında Ortaçağla ilgili birçok yapıt da batı dillerinden çevrilmektedir. Ayrıca üniversitelerimizin felsefe bölümlerinde konuya ilişkin dersler verilmektedir. Daha önce de dile getirildiği gibi, bir yapının konu haline getirilmesi, sorunlu olarak değerlendirilmesi, diğer bir deyişle araştırmaya değer görülmesi, ardından da öğretilecek bir yapı olarak algılanması, birbirini izleyen süreçlerdir. Türkiye'de de bu bakımdan birtakım adımlar atılmıştır. İlginin kalıcı olup olmadığını kuşkusuz zaman gösterecektir.

Felsefe, alanlararası bir etkinlik olduğuna göre, Ortaçağa felsefi bakımdan yönelişte de o dönemin alanlararası ilişkiyi -dışdünya, düşünme ve dil arasındaki ilişkiyi- nasıl kurduğunu göstermek büyük önem taşımaktadır. Ortaçağın felsefi gerçekliğine daha dikkatli bir biçimde bakıldığında, düşünme,dil bağlamının önplanda olduğu kolaylıkla görülebilir. Aristoteles'in düşüncelerinin etkili olduğu bu bakış açısında, tümeller tartışması son derece zihin açıcıdır. Dünyaya, olup bitene kavramlarla, kavramlar aracılığıyla baktığımıza göre, kavramların hesabını vermek, onların nasıl oluştuğunu, nerede yer aldığını, ne gibi işlevlere sahip olduğunu açıklamak çok önemlidir. Zamanının çok önemsenen kavramsal çerçevesini sınamaya da yönelik olan kimi Ortaçağ felsefesi ürünleri, düşünenler için hâlâ yol açıcıdır. Varolanın karmaşıklığını gidermede ve varoları anlamada işe yarayan genel kavramların, tümellerin kendi başlarına varolup olmamaları konusunda varılan kararlar çok önemlidir. Tümellerin düşünme ya da dil alanında varolduğunu ileri sürmek; asıl varoluşun ise fizik dünyanın, dışdünyanın ögelerine özgü olduğunu savunmak; giderek modern düşünüşün yolunu açmıştır. Modernlik ancak bu bağlamda filizlenebilmiştir.

Böyle bir felsefe anlayışıyla Ortaçağ felsefesine yönelen filozof, kuşkusuz Ortaçağ felsefesi tarihi çalışmasında da benzer bir tutumu izleyecek ve bu dönemi tümeller tartışması ana izleğin iiçeren çalışmaların bir dizisi olarak görecek ve ilgisini burada yoğunlaştıracaktır.

*Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde 24.05.1999 günü sunulmuştur.

** Ortaçağ Felsefelerinin Genel ve Karşılaştırmalı Tarihine ilişkin Taslak (ya da Ortaçağ Felsefelerine ilişkin Genel ve Karşılaştırmalı Bir Tarih Taslağı)

*** Ortaçağların bilim ve felsefelerinin genel ve karşılaştırmalı tarihi üzerine deneme

**** Kongreye Türkiye'den Betül Çotuksöken, "Qu'est-ce que le discours philosophique au moyen âge?" başlıklı bir bildiriyle katılmıştır (24-31 Ağustos 1997)

Notlar:

(1) J. Follon et J. McEvoy (éd.), Actualité de la pensée médiévale. Éditions Peeters, Louvain-la-Neuve, 1994.

(2) a.g.y., ss. 72-73.

(3) Fernand Van Steenberghen, Introduction à l'étude de la philosophie médiévale, Publications Universitaires, Louvain-Béatrice-Nauwelaerts, Paris, 1974, s. 42.

(4) T. Yücel, "Coşumculuk (Romantizm)" Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi. Yazın Akımları Özel Sayısı, Ocak 1981, sayı: 349, s. 64.

(5) Alain de Libera, Penser au Moyen Age, Seuil, Paris, 1991, s. 27.

(6) Mübahat Türker Küyel, "Orta Çağ Felsefe Tarihi ve S.I.E.P.M." Araştırma Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, VIII. Cilt, Ankara, 1970, ss. 187-280 (Burada S.I.E.P.M. ve düzenlenen kongreler hakkında son derece ayrıntılı bilgiler verilmektedir.)

Bilim ve Ütopya Tatil Kampı

Yaz Tatiliniz
Bilim ve Sanat Şölenine Dönüşsün!..

Türkiye'nin değerli bilim ve
düşün insanlarıyla birlikte tatil olanağı...

Onur Akdoğu, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Toktamış Ateş,
Prof. Dr. Işık Bökesoy, Hikmet Çetinkaya, Doç. Dr. Haluk Ertan,
Prof. Dr. Dinçer Gülen, Cengiz Gündoğdu, Suphi Gürsoytrak,
Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu, Prof. Dr. Alpaslan Işıklı,
Prof. Dr. Ahmet İnam, Suphi Karaman, Prof. Dr. Aykut Kence,
Ceyhan Mumcu, Prof. Dr. Ali Nesin, Doç. Dr. Alâeddin Şenel,
Afşar Timuçin, Sargun Tont, Hasan Yalçın ve Prof. Dr. Cemal Yıldırım bizlerle...

Arkeolog Hakan Kale eşliğinde kazı alanlarına geziler...

Tiyatro ve dans atölyeleri, gösteriler, dinletiler...

Satranç ve briç ustalarından kurs olanağı ve turnuvalar...

Çocuklar için yaratıcı çalışmalar...

Sıcak bir ortam, farklı ve keyifli bir tatil...

1. Dönem: 23 Ağustos - 29 Ağustos
2. Dönem: 30 Ağustos - 5 Eylül
Yer: İzmir/ Ürkmez Ütopya Tatil Köyü

Ücret: 1 dönem, kişi başına 45 000 000 TL (Konaklama + 3 öğün yemek)
Çadırla gelmek isteyenler için: 1 dönem, kişi başına 30 000 000 TL (Konaklama + 3 öğün yemek)

0-6 yaş ücretsiz
Toplu katılımlarda ve peşin ödemelerde % 10 indirim

Bilgi ve rezervasyon: Bilim ve Ütopya
Nalân Mahsereci / (0212) 292 96 43-44-45

PUŞKİN 200 YAŞINDA

BEN BİR ANIT DİKTİM

*Exegi monumentum**

Hiç el değmemiş bir anıt diktim kendime ben,
ona giden halk yolunu ot bürümeyecek,
Aleksandr için dikilmiş taş abideden
Onun dik başı daha yüksek.

Hayır, büsbütün ölmem, ruhum aziz lirimde
Küllerimden daha çok yaşar, kalmayı bilir
Ve ben ünlü bir kişi olacağım bu âlemde
Yaşarsa şâyet tek bir şair.

Hakkımda efsane düzülür Rusya'da her an,
Ve adımı söyler ordaki dillerde en çok
Slav'ın mağrur torunu, Finli, şimdilik yaban
Tunguz ve bozkır dostu Kalmuk

Çok zaman gönüllerde yaşarım halkım için,
Hoş duygular uyandırdığım için lirimle,
Şu zâlim yüzyılda özgürlüğü methettiğim,
Dost kaldığım için ezilenle.

Ey esin perisi, ilahi emre kulak ver,
Dargınlıktan korkma ve ne taht, ne de taç iste,
Övgü ve iftiraya ilgisizce göğüs ger,
Aptalla tartışmaya girme.

PUŞKİN (1799-1837)
Türkçesi: Kanşaubiy Miziev - Ahmet Necdet

* "Ben anıt diktim" anlamını taşıyan bu latince söz, HORATİUS (M.Ö. 42-8)'un Odlar (Övgüler) adlı yapıtından alıntılanmıştır: Kitap III, od. XXX.

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin. Rus yazarı (Moskova 1799-Sen Petersburg 1837), lise yıllarında şiir yazmaya başladı, dışişleri bakanlığında memurluk yaptı. Gerek şiirlerindeki liberal düşüncelerin gerek sürdüğü yaşamın etkisiyle Besarabya'ya sürüldü (1820-1824), daha sonra Mihaylovskoye'deki malikanesinde gözaltında tutuldu. Yer yer Byron etkisinde lirik şiirler ("Ruslan ve Ludmeli", 1817-1820; Kafkas Mahkumu 1821; Bahçesaray Çeşmesi 1824, İblis Çingeneler, 1824), manzum bir roman (Yevgeniy Onegin, 1823-1830) ve tarih bir dram (Boris Godunov, 1825; 1831'de yayımlandı) yazdıktan sonra Moskova'ya (1826) ve Sen-Petersburg'a döndüğünde, çar I. Nikolay tarafından korunarak büyük bir saygınlık kazandı (1833'te Rus Akademisi üyeliğine seçildi). Düzyazı şiir biçiminde bir dii öykü ve masal (Biyellein'in Hikayeleri 1831; Maça Kızı 1834; Yüzbaşının Kızı 1836) yayımladı yüksek sosyete yaşamının ve sarayın baskılarını uyandırdığı bunalım sonucunda, Rusya'nın hizmetinde çalışan bir Fransız subayıyla yaptığı düelloda aldığı yaradan öldü. Rusya'nın ilk "Profesyonel" yazarı olan Puşkin, hem lirizme hem de gerçekçiliğe yönelttiği modern Rus edebiyatının kurucusu sayılmış ve kendisinden sonraki bütün Rus yazarlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

KİTLE KÜLTÜRÜ VE KİTLE TOPLUMU ÜZERİNE ÖNDE GELEN YAKLAŞIMLAR

Kürşad KIZILTUĞ

Giriş

Kitle kavramı hemen her zaman nicelikle ilgili bir kavram olarak kullanılır. Sözgelimi fizikteki anlamı bir maddenin şeklinden ve niteliğinden bağımsız olarak sahip olduğu madde miktarıdır. Kökenini fizikten alan kitle kavramı toplumda da hep bir sayısal çokluğu ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Toplumu değiştirme yada iktidarı ele geçirme amacını güden siyasal partiler için "kitlesel destek bulmak" hayati bir sorundur. Lenin'in "Devrim kitlelerin eseri olacaktır" sözü de aynı soruna işaret etmektedir. Burada olduğu gibi pek çok başka kuramcı ve siyasetçi kitle kavramını, iktidar sorunu açısından olumlu yönden ele almıştır. Ancak buna ters yönde, sanayileşmiş modern toplumları eleştiren bazı kuramcılar da kitleyi olumsuz bir niteleme olarak kullanmış, "kitle toplumu" ve "kitle kültürü" kavramlarını ortaya atmış ve geliştirmişlerdir.

Kitle toplumu eleştirmenlerinin hemen hepsi modern sanayi kapitalizminin insanı tekbiçimlileştirdiğini görmüşlerdir. Bu öyle bir durumdur ki insanları bütün somut kişiliklerinden soymakta, soyut özgür vatandaş haline getirmekte, kendi eylemlerinin sonucu olan bu toplum, onlara yabancı ve denetleyemedikleri anlaşılmaz bir doğa gücü gibi görünmektedir. **Marks 'Yahudi Meselesi'**nde şöyle der: *"Burjuva toplumunda insan, aslında profan* nitelikte bir varlıktır. Burjuva toplumunda insan, kendine ve başkalarına karşı sadece bir kişi, gerçek olmayan bir fenomendir. Kişinin ancak kendi türünden kişilerin bir tanesi sayıldığı devlet içinde muhayyel bir egemenlik zincirinin muhayyel bir halkası, kendi kişisel hayatı elinden alınmış, gerçekliği olmayan bir genelliğe sokulmuş bir nesnedir."*(1) Marks daha 1843 gibi çok erken bir tarihte bu olguyu saptamış ve daha sonraki tüm eserlerinde geliştirmiştir.

En başta kitle kavramının maddenin niteliklerinden soyutlanmış bir nicelik olduğunu belirtmiştik. Modern kapitalist toplumda insan da tıpkı fiziksel bir nesne gibi ölçülebilen, istenen kalıba sokulabilen, tüm insani niteliklerinden soyutlanmış bir nesne olarak ele alınıp maksimum kâr amacına göre programlanabilen bir varlık haline getirilmektedir. Bunu gören bazı kuramcılar kitle toplumu ve kitle kültürü kavramını ortaya atmışlardır.

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarından başlayıp Avrupa ve Amerika'daki kültürel değişimleri inceleyerek kitle toplumu kuramını ilk ortaya atanlar genellikle kapitalizm ve demokrasi karşıtı olup çoğunlukla aristokrat kökenli veya seçkinci kuramcılardır. Kitle toplumunun bu ilk kuramcıları (Alexis de Tocqueville, Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler, Ortega y Gasset) eserlerinde toplumu daha çok felsefi açıdan ele almışlar, ancak kitle toplumunun bugünkü anlamda sosyolojik çözümlemesini yapmamışlardır. **Alan Swingewood "Kitle Kültürü Efsanesi"** adlı kitabında kitle kültürü kuramının ortaya çıkışını şöyle açıklıyor:

"Kitle toplumu kavramının tarihsel kökeni, dayanağı artık "halk" değil, kitle kavramı olan modern sınıflı toplumun belirmesi için gerekli toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları hazırlayan Batı Avrupa kapitalizminin Ondokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısındaki hızlı gelişimine bağlanır. Kitle toplumunun ideal nitelikleri kapitalist işbölümünün gelişmesi, büyük çaplı fabrika örgütlenmesi ve meta üretimi, nüfusun kentlerde yoğunlaşması, kentlerin büyümesi, karar alma sürecinin merkezileşmesi daha karmaşık ve evrensel iletişim sistemleri ve oy hakkının işçi sınıfını da içine alacak biçimde genişletilmesine dayanan kitlesel siyasal hareketlerin büyümesidir. Ama bu "kitle" terimi, ideolojideki bir değişimi de ifade eder: bu yoğun ekonomik ve toplumsal ilişkiler çözüldükçe, ortaya çıkan burjuva yönetici sınıf, tahakkümü laik ve rasyonel idealler olan demokrasi, eşitlik ve maddi adalet dolayımıyla meşrulaştırmaya çabalar. Kapitalizm, toplumal ilişkileri kalıtsal ayrıcalıklara ve katı güç ve statü hiyerarşisine dayanan tabakalaşma sisteminden biçimsel eşitlikçilik sistemine doğru dönüştürür. Yeni baskın sınıf hem feodal tabaka kalıntılarını (özellikle de aristokrasiyi) hem de doğmakta olan proletaryayı otoritesine tabi kılmak istediği için "sınıf" kavramı rütbe kavramının yerine geçer; akıl, geleneğe galip gelir. Yani "kitle terimi, yükselen burjuvazinin modern kapitalist devlet içinde iktidarını pekiştirmesinden önce toplumsal düşüncede ortaya çıkmıştır. Terim, aristokrasi yanlısı ve kapitalizm karşıtı ideologlar tarafından ticaret ve endüstrinin değer ve pratiklerine saldırılırken alçaltıcı bir anlam yüklenerek kullanılmıştır.(2)

Tutucu Kuramlar

Alexis de Tocqueville'in **"Amerika'da Demokrasi"**(3) (1835-1840) adlı dört ciltlik kitabı genellikle kitle toplumunun ilk sosyolojik eleştirisi olarak kabul görür. 1831 yılında 10 ay süreyle Amerika'da bulunan Tocqueville, kitle toplumunun tekbiçimlileştirici etkisini, tüketim kültürünü, burjuva demok-

rasisinin yarattığı özgürlük yanılsamasını, geleneksel ilişkilerin ve zümrelerin giderek çözülüp insanları kitlenin bir parçası haline getirişini fark etmiştir. Modern toplumun artık kalıtsal ilkeler ve geleneksel bağlılık ilişkileri tarafından değil, yaşamın her alanını kaplayan ve bireyselcilik, materyalizm ve toplumsal istikrarsızlığı besleyen eşitlikçilik tarafından idare edildiğini yazmaktadır. Burjuva toplumunun bir sosyalist muhalefeti de doğurmakta olduğunu görmüş ve bundan da sanayi devrimini sorumlu tutmuştur. Aristokratik bir toplum eleştirisi ortaya koyan Tocqueville, çoğunluğun haklılığı ve doğru değerleri temsil eder sayılması ile kendisini ve kendi çıkarlarını ilgilendiren konularda herkesin kendi ölçüsünü kendisinin saptayabileceği inancı arasındaki çelişkiye dayanan toplumsal yaşam düzenlemesinin, Amerika'nın temel özelliği sayılması gerektiğini söylemiştir. Ona göre insanlar arasındaki ilişkilerin genişliğinin artmasına karşılık, yoğunluk ve derinliği azalmakta; insan kendini kalbinin yalnızlığı içine hapsetmekte; yani eşitlik, insanların aralarında hiçbir bağ olmadan öylece yan yana koymaktadır. Bu yeni toplumda orta sınıfın, mütevazı ve vasat derecede zengin olmasına rağmen refah düşkünlüğü içinde olduğunu, maddi refah iptilasının esas olarak bir orta sınıf iptilası olduğunu ve onunla birlikte yayılıp hakim duruma geldiğini belirtmiştir. Yönetim, insanları daima bir çocukluk halinde ve sevinmekten başka bir şey düşünmemeleri şartı ile sevinç içinde tutmaya çalışmakta, yaşamak zahmetinden ve kendi sorunları üzerinde düşünme sıkıntısından kurtarmakta ve böylece bireysel irade özgürlüğünü kullanma olanaklarından uzaklaştırmaktadır. Bu yeni toplumda siyasal iktidar insanlara baskı uygulamadığı halde onların yaşamlarını sınırlamakta, ürkek ve çalışkan hayvanlardan oluşan bir sürü haline gelinceye kadar gevşetip tüketmekte ve budalalaştırmaktadır; ve bütün bunlar da özgürlüğün dışsal biçimleri ile bir araya getirilerek yapılmaktadır. **Aydınlanmanın Diyalektiği** adlı yapıtlarında **Adorno** ve **Horkheimer** şunu söylüyor: "Yüzyıl önce Tocqueville'in yaptığı analiz bu arada tamamen doğru çıkmıştır. Özel kültür tekelinin egemenliğinde gerçekten de "despotluk bedeni serbest bırakmakta ve doğrudan doğruya ruhu hedef almaktaır. Egemen, artık benim gibi düşünmelisin ya da ölmelisin, demiyor. Tersine şöyle diyor: Benim gibi düşünmemekte serbestsin, yaşamın, malın mülkün sana aittir, ama bugünden itibaren sen aramızda bir yabancısın" Uyum sağlamayan herşey başına buyruk kişinin acizliğinde devam eden ekonomik acizlikle cezalandırılır".(4) De Tocqueville, betimleyici düzeyde çarpıcı ve öngörülü düşüncelere sahip olmasına ve hâlâ ilginç olmasına rağmen, kitle toplmunun nasıl oluştuğu konusunu açıklayamamış, bununla beraber aristokratik tavrıyla demokrasiyi kültürel vaatlıkla özdeşleştiriyor ve bütünüyle karamsar bir tablo çiziyordu. "Demokratik milletlerde ihtiras ateşli ve devamlıdır ama amaçları her zaman da asil değildir; ve yaşam genelde ulaşılabilecek küçük şeylere göz dikmek suretiyle harcanıp gider."

Aristokratik kitle eleştirisinde çok daha reaksiyoner bir tavır takınan **Friedrich Nietzsche**(5), kitleleri, barbar ayak takımı olarak aşağılıyor ve kitleler deyince de emekçi halk tabakalarını kastediyordu. Onları kültürü tehdit eden yığınlar olarak görüyordu: "Bir sorun haline gelen Avrupa işçisi ile nasıl başedebileceğimizi artık düşünemiyorum. Bu insanlar artık sürekli daha fazla bulunmayacak kadar zengin. Eğer insan köle istiyorsa, bu insanları efendi olacak şekilde yetiştirmek aptallık olur." diyen Nietzsche aşağı sınıfların iktidarı ele geçirdiğini söylüyor ve eşitlik, kitle demokrasisi, yığınların özgürlüğü gibi düşüncelere karşı çıkıyordu: "Bugün artık küçük insanlar efendi olmuştur da ondan bunlar hep boyun eğmeyi ve alçakgönüllülüğü ve kurnazlığı ve çalışkanlığı ve özenmeyi ve küçük erdemlerin daha bilmem nesini söylerler. Kadınsı olan ne varsa, köleler soyundan gelen ne varsa, hele yığınların o yamalı bohçası -işte bunlar şimdi insanlığın bütün yazgısına söz geçirmek istiyorlar- oh, tiksinti, tiksinti, tiksinti" Alt sınıfların iktidara ortak olmasından tiksinen Nietzsche bir seçkinler iktidarı talep edyordu: "Ey yüksek insanlar, alt edin küçük erdemleri (...) en büyük çoğunluğun mutluluğunu". Çünkü Nietzsche'ye göre toplumdaki geniş yığınlar asla yüksek kültür düzeyine erişemezler ve daima seçkinlerden oluşan bir yönetim tarafından yönetilmelidirler: "Her sağlıklı toplumda birbirine etki yapan ve fizyolojik olarak birbirinden farklı üç değişik tip vardır. Her birinin kendi sağlıklı yaşam yöntemi, kendi çalışma alanı, kendi mükemmeliyet ve ustalık anlayışları vardır. (...) birincisi zeka düzeyleri erişilmez derecede üstün olanlar, ikincisi bedenen üstün olanlar ve üçüncü olarak ne birinde ne öbüründe üstünlük gösterebilenler, yani sıradan olanlar bu sonuncular büyük çoğunluğu oluşturur, birinciler de seçkinleri." Kitlelere -özellkle kendi yaşadığı dönemde Avrupa'da çok büyük güç kazanan işçi sınıfına- karşı büyük nefret duyan ve aşağılayan Nietzsche, kitle toplumunun oluşumu, kapitalizmle ilişkisi konularında hiçbir açıklama yapmadığı gibi, gerçeği gizleyecek yönde kitleleşmeyi evrensel ve mutlak bir olgu olarak sunar. Gelişen burjuva toplumuna karşı Alman aristokrasisinin sözcüsü olan Nietzsche 20. yy'da Nazizme varacak olan Alan miliyetçiliğinin de öncülerindendir. Nietzsche için kitlelerin eleştirisi, yitip giden geçmişin değerlerine ve kültürüne duyulan özlemin öfkeli bir ifadesi olmuştur. Ona göre yaşadığı dönemin kültürü dekadans (çöküş) kültürüdür. Nietzsche'nin aristokratik ve karamsar toplum eleştirisinin mirasçılarından biri Oswald Spengler, diğeri de Ortega y Gasset'dir.

Tarih felsefesi alanında çöküş motifini işleyen düşünürlerin başında **Oswald Spengler**(6) gelir. Burjuva devrimleri ve sanayileşmenin ardından geleneksel toplumsal ilişkilerin çözülmesi, buna paralel olarak geleneksel kültürün ve değerlerin yerini

modern kültürün bireyci ve pragmatist değerlerine bırakması gibi olgular, aydınlanma dönemi iyimserliğine dayalı ilerlemeci tarih anlayışının terk edilmesine yol açmıştır. Diğer yandan işçi sınıfı hareketlerinin burjuva iktidarlarını tehdit etmeye başlaması ve 20. yy'daki dünya savaşlarının yarattığı yıkımlar, Avrupalı entellüktüellerde çöküş duygusunun yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bunun tarih felsefesindeki karşılığı da, döngüsel ve kaderci tarih anlayışına geri dönülerek, Avrupa kültürünün gerilemekte olduğunu iddia edilmesi olmuştur. Bu düşünürlerin başta geleni Oswald Spengler (1880-1938) 1917'de yayınlanan **"Batı'nın Çöküşü"** adlı eserinde hem kendi tarih anlayışını ortaya koymuş hem de Avrupa Uygarlığını bu şemaya göre incelerken, modern kültürün de köklü bir eleştirisini yapmıştır. Bununla beraber kitle toplumuna ilişkin betimsel görüşleri vardır. Spengler en çok etkilendiği düşünürlerden birinin Nietzsche olduğunu belirtiyor. Spengler'e göre tarihte tüm kültürler, canlı organizmalar gibi doğar, gelişir ve kaderlerini yerine getirdikten sonra ölürler. Tarih incelemesinin baş konusu yüksek kültürlerdir. Her yüksek kültürün kendine özgü üstünlükleri vardır. Bu nedenle tarihte bir kültürün diğerinden daha üstün olduğu söylenemez. Böylece Spengler tarihte ilerleme ve daha iyiye ve özgürleşmeye doğru bir gidiş olduğu şeklindeki tarih anlayışını tamamen reddeder. Bir kültür doğar; halklar, diller, sanatlar, inançlar, devletler yaratır; bu olanaklarının tümünü tükettiği zaman da katılaşır ve alçalmaya başlar. Bu kültürün uygarlık haline geldiği aşamadır. Bu aşamada kültür ölmeye yüz tutar ve uzunca bir tarih süresi boyunca bu aşamada kalabilir. "Sonunda, kültürün ruhundaki ateş dinince, son aşamasına girer -uygarlık aşamasına-. Her kültürün kendi uygarlığı vardır. Uygarlık kültürün kaçınılmaz kaderidir. Uygarlıklar kültürlerin son, en dışsal ve yapay durumlarıdırlar." Bir kültür uygarlık aşamasına geldiğinde, kültürün ilk gençlik dönemindeki değerler yozlaşır ve yerini yeni değerlere bırakır: yuva, ırk, anavatan, kan grubu gibi özellikler yerlerini kozmopolitlik, megapolis gibi başka özelliklere bırakır: yaşlılara saygı, gelenek yerini soğuk bir olgusallığa; ülkeye sahip çıkma duygusu yerine enternasyonalizme; gerçek canlı değerler yerini para ve soyut değerlere; halk yerini kitleye; analığın yüceltilmesi yerini cinsiyet ayrıcalıklarını ortadan kaldırılması çabasına; kendiliğinden halk bayramları yerini yozlaşmış eğlence biçimlerine; emperyalizm, yayılmacılık ve şehirleşmenin yaygınlaşmasına; birlik ve nitelik yerini erk tutkusu ve sınıf mücadelesi kültüne bırakır. Kültürün daha önceki döneminin değerlerini, kalıplarını canlandırmak için birçok taklitçi girişimler yapılır, fakat hepsi sonuçsuz kalır. Kültür aşamasında bütün mücadeleler, hatta en kanlı olanları bile, bir fikrin yaşayan bir tarih olgusu halinde gerçekleştirilmesidir. Uygarlık aşamasında kalan tek mücadele, hayvansı bir üstünlük kazanmak için salt erk mücadelesidir. Kültür bu aşamadan sonra yaşama isteğini yitirir, çözülmeye başlar ve sonunda tarih-dışı bir biçim olur. Bununla birlikte ölümünden önce kültür-uygarlık ikinci bir dinsellik süreci yaşar yeni bir mistiklik dalgası yayılır.

Görüldüğü gibi Spengler, özelikle Avrupa kültüründe, modern kapitalist sanayi toplumunun yarattığı büyük değişmeleri görmüş ama bunu idealist bir şekilde mutlaklaştırmış üstelik geçmişi yücelten bir yorumla içinde bulunduğu dönemi Avrupa kültürünün "uygarlık halinde ölüme gittiği" bir dönem olarak tarif etmiştir. Spengler'in tüm insanlık tarihini de bir döngü şeklinde yorumlamasının temelinde şüphesiz, avrupalı entellüktüellerin 20. yy'ın ilk yarısında yaşadıkları karamsarlığın etkisi vardır. Bugünü algılayış biçimi geçmişe bakışı da etkilemiş ve tarihin belli bir döneminin eğilimlerinden bir tarih felsefesi çıkarılmıştır.

Spengler'in kültürün uygarlık aşamasındaki çöküş sürecine ilişkin betimlemeleri ve kitlelere bakışı da diğer aristokratik eleştirmenlerin bakışıyla ortaktır: büyük bir kültür uygarlık aşamasına geldiğinde bir şehirli kuruluşu olan halk heyeti çözülerek biçimden yoksun bir kitleye döner. Devlet, ulus, toplumsal tabakalar hep parçalanma eğilimi gösterirler. Şehir büyüyerek hastalıklı bir megapolis olur -yapay inorganik ve kozmopolit. Soyluluk, rahipler ve burjuvaziye ek olarak dördüncü bir tabaka ortaya çıkar: "kitleler". Dvrimler ve anarşi süreci içinde sezarizm doğar, yani kitleleri peşinden sürükleyen, soylu değerlerden yoksun kişilerin tiranca diktatörlüğü. Bu dönemde artık soyluluğun gerektirdiği gibi yaşama politikası üzerinde zafer kazandığı için şimdi kaba kuvvet politikası, para ve para politikaları egemen olur. Uygarlık aşamasında incelmiş zekanın canavarca sembolü olarak dev megapolisler ortaya çıkarlar. Bu gibi dünya merkezleri bütün anavatanı değersizleştirirler ve kendi dışlarında kalan bölgeleri de önemsiz taşra bölgeleri haline getirirler. Bu dev megapolisler "tümüyle zeka"dırlar. Bugün makineleşmeye dayalı batının dünya şehirlerinde kütürün yok oluşunu görüyoruz. İnsan makinenin kölesi haline gelmektedir. Bu şehirlerde insanlar yaşamın bu karmaşık biçimlerinden bıkıp usanmış ve daha yalın biçimlere dönmek amacıyla doğayla yakınlaşma çabasına girer. Böylece falcılık, spiritüalizm, astroloji, Hint felsefeleri ya da başka metafizik biçimler altında ikinci bir dinsellik dalgası ortaya çıkar. Her uygarlığın kendine özgü bir çöküş tarzı vardır, bu çöküş döneminde ortaya çıkan ideolojiler hep dinsizce şeylerdir. Batı kültüründe de sosyalizmin ortaya çıkışı, onun kendine özgü çöküş tarzının işaretidir. Spengler bir kahin edasıyla batı kültürünün yarattığı büyük yapıların, tıpkı Babil kulesinin yıkıntı halinde unutuluşu gibi ortadan kalkacağını, Megapolisin makine tekniğinin hızla tarihinin sonuna yaklaşmakta olduğunu iddia etmektedir.

Kültürün ilk döneminde seçkinlerin akılcı yönetimi egemendir. Ancak şehrin yükselişiyle zeka, para ve burjuvazi önderlik rolünü devralır. Toplumsal

zümrenin yerini parti politikası alır. Uygarlık aşamasında ortaya çıkan demokrasi kitleleri peşinden sürükleyen diktatörlerin ortaya çıkmasına yol açar. Spengler'e göre demokrasinin diktatörlüğe dönüşme süreci şöyledir: demokrasinin başlangıcında meydan yalnızca sorumlu, soylu ve salt zekanındır. Ancak çok geçmeden parası olan egemenliği eline geçirir. Böylece kurnaz burjuvazi önderliği eline alır. Siyasal mekanizma aracılığıyla oyu ve seçmenleri denetlemeye başlar. Basın güçlü bir propaganda silahı olarak bu mekanizmanın en etkili ve sinsi parçalarından biri haline gelir. Demokrasi, gazete ve magazin basını ile halkın hayatından kitabı atar. Basın, kitle eğitimi ve kitle propagandası halka gitgide daha az düşünmeyi ve basının sunduğunu daha çok kabul etmeyi öğretir. Kitap dünyası şimdi bir azınlığın elindedir. İnsanlar, zihni sabahtan akşama kadar büyü gibi bağlayan, ciddi kitapları unutturan, istediği kitapları yücelten, onaylamadığı kitapları da öldüren basının denetiminine girer. Demokraside "gerçek", basının istediği şeydir. Basın istediği gerçekleri ortaya koyar, dönüştürür ve değiştirir. Kitle eğitimi kitleleri basının erk alanına sürer. Böyle bir basın ve böyle bir kitle eğitimi Sezar'lara yol hazırlamaktadır. Parti önderlerinin diktatörlüğü basının diktatörlüğüne dayanır. Basın ve başka araçlar yoluyla, kitlelerin zihinleri ve eylemleri partilerin demir disiplini altında tutulur. Bu partiler ise bir kaç patronun sözcüsü ve adamıdırlar. Parlamentolar, kongreler ve seçimler halkın kendi kaderini tayin hakkı adına sahneye konmuş bir çeşit danışıklı oyundur, farstır. Para, zekayı yıktıktan sonra yine para yoluyla demokrasi kendi kendisinin yıkıcısı olur. Kavgalar, huzursuzluk ve güvensizlik müzminleşir. Bütün bu kavgalardan ve çekişmelerden bıkan insanlar bir kurtarıcının yolunu beklerler. Böylelikle yozlaşan demokrasi ortamında Sezarizm gelişir. Sezarizm, toplumsal, ekonomik ve siyasal örgütlenme alanında uygarlığın son perdesi olmaktadır. Yavaş yavaş barbarlaşma başlar ve kültür çözülerek sona erer.

Spengler'in bu eseri 1911'de yazmaya başladığı ve 1917'de yayınladığı düşünülürse sonraki otuzbeş-kırk yıllık gelişmelerin, ilk bakışta O'nun kehanetlerni kanıtladığ düşünülebilir. Avrupa'yı yıkıma götüren iki dünya savaşı, ekonomik buhranlar, Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde faşist diktatörlükler, Yahudi soykırımı, Almanya, İtalya ve İspanya'da başarısız devrim girişimleri, Sovyetler'de sosyalizmin yozlaşarak totalitarizme dönüşmesi, atom bombası, kitle imha silahları ve soğuk savaş...

Fakat Spengler'in batı uygarlığının çökeceği öngörüsü gerçekleşmediği gibi batılı modernleşme tarzı da tüm dünyaya yayılmıştır. Öte yandan Spengler'in görüşlerinde betimsel olarak doğru görülen yanlar bulunmasına karşılık iki temel hata var. Birincisi modern dönemde ortaya çıkmış bir tarihsel durumu tüm dünya tarihindeki toplumların ortak kaderi olarak yorumlaması, ikincisi de kültürün yozlaşması dediği evrede ortaya çıkan tüm toplumsal sorunlardan demokrasiyi ve kitleleri sorumlu tutmasıdır. **Adorno, "Spengler Haklı mı Çıkacak"**(7) adlı yazısında şöyle diyor: "Modern kitle toplumuna yönelik kimi fenomenler... konusunda kehanetlerde bulunurken Spengler'in modern mağara insanı deyimini kullanmış olması dikkat çekicidir... Bir Nietzsche tavrıyla Spengler, kitleyi belli bir küçümseme tavrını sergiliyor." Spengler kitle toplumu ve totalitarizm ilişkisini betimlerken bunun ortaya çıkış nedenleri ve işleyiş yapısı hakkında toplumbilimsel anlamda hiçbir şey söylemiyor. Adorno'ya göre bu bakış tarzı, "kitle davranışlarındaki bozukluk ve irrasyonelliklerin her seferinde kitlenin üzerine binen toplumsal baskılardan kaynaklandığı görüşüdür." Bu aksamalar ve davranış bozuklukları "kültürün ..., insanların üzerine yıktığı aksamalardır. Oysa Spengler, bu karakteristikleri kendi kendilerini tekrarlayan birer karakteristik olarak ebedileştirmiş gibi görünüyor." Adorno'ya göre Spengler'in bu saptırma tarzı onun kendi gerici siyasal eğiliminden kaynaklanıyor: "Spengler kitleleri, onlara egemen olmayı haklı göstermek için durmadan... aynen yeniden üretilen bir artık ürün durumuna indirgemektedir." Adorno'nun bu sözlerine dayanarak tekrarlayabiliiz ki aristokratik kitle toplumu eleştirilerinin ortak amacı modern toplumda ortaya çıkan fenomenleri açıklamak değil, ama kitlelerin bir seçkinler iktidarı tarafından yönetilmesini haklılaştırmak için bir takım spekülatif teoriler ortaya çıkarmaktadır. Hiç duraksamadan bu teorilerin betimsel açıdan oldukça önemli ama sosyolojik ve tarihsel açıdan türlü metafizik genellemelerle dolu olduğu söylenebilir. Adorno'nun dediği gibi "Spengler Alman faşizminin ön figürleri arasında yer alır."

Nietzsche ve Spengler'in izini sürdüren bir diğer kitle toplumu eleştirmeni de **Ortega y Gasset**'dir (1883-1955). 1930 yılında yayınladığı **"Kütlelerin İsyanı"**** adlı kitabı kendi deyimiyle uygarlık tarihinde ilk kez ortaya çıkan bir durumu, kitlelerin toplumsal iktidarı ele geçirme olgusunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Fakat Gasset'in niyeti bir yana ortaya koyduğu eser Nietzsche ve Spengler tarzında aristokratik bir modern toplum ve demokrasi eleştirisidir. "Tarihin tamamen aristokratik bir yorumuna" inandığını kendisi de açıkça belirtir. Tıpkı Nietzsche gibi Gasset de toplumda seçkinler ve kitlelerden oluşan iki temel tabakanın bulunduğunu, eğer sözü edilen yozlaşmamış bir toplumsa bunun zaten özünde aristokratik olması gerektiğini söylüyor. Öncülleri gibi Gasset de kitlelerin egemenliğini sağlayan demokrasinin, kitlelerin diktatörlüğüne dönüşeceğini, buna karşı duracak tek yönetimin de entelektüel seçkinlerin iktidarı olabileceğini iddia ediyor. Günümüzde kitlelerin "O güne kadar azınlığa tahsis edilmiş mevkileri işgal etmek, aygıtları kullanmak ve hazları tatmak üzere toplumun ön saflarına doğru ilerlemeye karar verdiğini" söyleyen

Gasset'e göre faşizm ve sosyalizm gibi uygarlığı tehdit eden siyasal sistemler, kitlelerin, iktidarı ele geçirmesi nedeniyle doğmuştur. Yazar kitle terimiyle sadece emekçi alt sınıfları kastetmiyor: "kütle terimi ile bilhassa işçiler anlaşılmamalıdır. Terim sosyal bir sınıfı değil, bütün sosyal sınıflarda görülen ve bunun neticesi, onun bütün yönetici kudret haline geldiğini belirtir". "kütle, kendisi için iyi veya kötü özel sahalara dayalı hiçbir hedef seçmeyen, kendini herkes gibi hisseden ve bu halin kendisini düşündürmediği, gerçekte herkes gibi hissetmekle kendisini mesut hisseden herkestir" Yazara göre insanlık iki çeşit insan tipinden oluşur demiştik: birincisi "güçlük ve görevleri üst üste yığarak kendi varlıklarından daha büyük talepte bulunanlar" yani seçkinler ve "yaşadıkları anı hayat diye kabul edenler, mükemmellik yolunda hiçbir gayret göstermeyen, dalgalar üzerinde şamandıra misali insanlar" yani kitleler. Gasset'e göre kitle insanının hayatta hiçbir amacı yoktur ve kendini akıntıya kaptırmıştır. Günümüzde, kamu otoritesini böyle kitleler ele geçirmiş olduklarından, ellerindeki imkanlar ve gücün büyüklüğüne rağmen yapıcı hiçbir faaliyetleri yoktur. Ve günümüzde ortaya çıkan tüm toplumsal sorunların kaynağı da işte budur.

Gerçekte Gasset'in dogmatikçe iddia ettiği gibi kamu otoritesi hiç de geniş kitlelerin elinde değildir. Aksine demokratik sistemin bugünkü yapılanma biçimi sadece halk oylamasına ve temsili sisteme dayandığı için kitlelerin ya da tüm halkın diyelim aktif bir şekilde toplumun yönetimine olanak tanımaz. Böyle bir sistemde, manipüle ettiği halkın rızasını alan her hükümet, devletin iplerini elinde tutan, baskın sınıf olarak örgütlenmiş burjuvazinin temel taleplerini yerine getirir. Sınıfların hâlâ varlığını sürdürüyor olması Gasset'in iddia ettiği tarzda kitlelerin kamu otoritesine hakim olmadığını gösterir. Geçmişteki tüm toplumsal sistemlerle kıyaslandığıda bugünkü demokratik sistem yine de göreli olarak özgürlüklere en fazla yer veren sistemdir. Ama insanlığın potansiyel olarak sahip olduğu bilgi birikim ve özgürlükçü öğretilerin işaret ettiği olanaklar gö önünde tutulduğunda kitlelerin hâlâ kendi tarihlerini bilinçli olarak yazamadıklarını görürüz. Bunun gerçekleşmesi için ise çok köklü bir aydınlanma ve sistem karşıtı muhalefetin oluşması gerekir.

Görüyoruz ki Gaset gibiler, kitlelerin (özellikle emekçi sınıfların), bugünkü düzeyde elde ettiği özgürlüklere bile tahammül edemiyor, hatta kitlelerin şimdiye kadar azınlıklara tahsis edilmiş mevkileri saygısızca ele geçirdiğini söylüyorlar.

Gasset'e göre kitle toplumu, 19. yüzyılda teknik bilgi birikimi ve sanayileşme üzerine kurulu liberal demokrasi sonucunda ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyılda Avrupa nüfusu üç misli artmış, genel oy hakkı, genel eğitim, kitlelerin tarih sahnesine çıkmasını sağlamıştır. Ancak genel eğitim insanlara toplum hayatının temel bilgi ve tekniklerini öğretmesine rağmen onları yüksek değerlere göre eğitememiş onlara büyük tarihsel görev duyguları verilmemiştir. Bundan dolayı kitleler dünyanın kaderini ele geçirmeye çalışmışlardır. Liberal demokrasi kitlelerin iktidara geçmesini sağlamıştır ancak kitleler böyle bir göreve hazır değildirler. O nedenle kitleler için yasaların, liberal demokrasinin ilkelerinin, hiçbir anlamı yoktur. Yalnızca "kahvehane köşelerinde ortaya atılan düşüncelerin yasalar yoluyla topluma kabul ettirilebileceği" bir "hiper demokrasi"dir söz konusu olan.

Gasset kitle toplumunun geleceğine ilişkin şöyle bir kehanette bulunuyor: "Eğer bu beşer tipi Avrupa'nın efendisi olmaya devam ederse, kıtamızın yeniden barbarlığa dönmesi için otuz sene yetecek. Pek çok meslek sırrının ortadan kaybolmasında görülen süratle, teşrii ve sınai teknik kaybolacak. Bütün hayat kısılıp büzülecek. İmkanların gerçekteki bolluğu ameli bir kıtlığa, acınacak bir iktidarsızlığa, gerçek bir çöküşe dönüşecek. Zira kütlelerin ayaklanışı, Rathenau'nun "barbarların tepeden inme istilası" dediği şeyin ta kendisidir."

Gasset toplumun tekbiçimlileşmesi ile modern kapitalist sanayi toplumu ilişkisini fark etmiş ancak bunu sosyolojik olarak çözümlemekten çok eski toplumsal ilişkilerin ve değerlerin yıkılıp gidişine bir eleştiri ortaya koymuştur.

Toparlarsak, Tocqueville, Nietzsche, Spengler ve Çasset gibi düşünürlerin hepsi de 19. yy. ortalarından başlayarak, modern kapitalist sanayi toplumunun doğurduğu kültürel sonuçlar olarak ortaya çıkan yaşam tarzlarının tekbiçimlileşmesi, geleneksel değerlerin yitirilmesi, yaşamın kabalaşması, burjuva demokrasisinin vaadettiği türden bir aydınlanma yerine insanların yaşadıkları hayata karşı sorumsuzlaşması ve kamu sorunlarına ilgisizleşmesi gibi olguları görmüş ve betimleyici düzeyde doğru saptamalarda bulunabilmişlerdir. Ancak, hiçbiri de sanayileşme, kapitalizm, modern kültür, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kentleşme, popüler kültür ve kitleleşme ilişkisini sosyolojik ve tarihsel temellerde analiz edememiş, daha çok da öfkeli bir şekilde liberal burjvaziyi ve emekçi sınıfları topyekün eleştirmişlerdir.

(1) Karl Marks "Yahudi Meselesi, Çev. Niyazi Berkes, Sol Yayınları 1968 sf. 23
(2) Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, sf. 17
(3) Tocqueville ile ilgili alıntılar Swingewood ve Oskay'dan yapılmıştır.
(4) Adorno ve Horkheimer, Kültür Sanayi, Aydınlanmanın Diyalektiği, sf. 22
(5) Nietzsche ile ilgili alıntılar Swingewood'un adı geçen kitabından.
(6) Spengler ile ilgili alıntılar Sorokin'in adı geçen kitabından
(7) Theodor Adorno, "Spengler Haklı mı Çıkacak? (1955)", Eleştiri-Toplum Üzerine Yazılar, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.
(*) Kafir, zındık, adi, bayağı; kutsal olmayan, cismani (Redhouse Sözlüğü, Milliyet Yayınları.
** Çeviride kitle terimi yerine aynı anlama gelmek üzere kütle terimi kullanılmış. Burada alıntılar dışında kitle terimini kullanmaya devam edeceğiz.

BOŞLUK ÜZERİNE BİR DENEME

Mücahit EROL

Not: (*) ile işaretlenmiş alıntılar Büyük Larousse (1986) ansiklopedi-sözlüğünden aktarılmıştır. Belirli sözcüklerin altını çizen ise yazarın kendisidir.

Fiziksel gerçeklik var mıdır?

İnsanın dışında, kendi duyarlılığının ötesinde ondan bağımsız bir gerçeklik bulunur mu? Çok mu saçma bu soru? Değil çünkü moern fizik yaparken fiziksel gerçeklikten tümüyle kopuk olabilirsiniz, diyeceğim, fiziksel gerçeklik üzerinde düşünmeden de, bu gerçikliğe gözlemciden ayrı bağımsız bir nitelik vermeden de fizik yapabilirsiniz. Dolayısıyla fiziksel gerçeklik seçiminize kalmış demektir. İşte bu seçimi tamamen maddeden yana yapıyorum; sezgisel bir kanıtım var: fiziksel gerçeklik için: biz insanoğlu yokken de evren vardı - gene fizikçilerin savına bakılırsa serüven bundan on iki milyar yıl öce Büyük Patlamayla başladı; gerçi hem evrenin yaşı hem de Büyük Patlama -hiçlikten doğan madde- tartışmalı. Fizikçilerden tartışmanın sonuca bağlanmasını beklememek gerek - bizzat bilimin kendine özgü özelliklerine göre. Bilim ile felsefe sürekli soru sormak ve yanıt aramak değil mi? Güvenilir mutlak "kesin" bilgi var mı.

Fiziksel gerçekliğe inanmıyorsanız onu hiç değilse bir belit ("aksyom") olarak kabul edelim. Bilirsiniz, "belit" tartışmadan öte, doğruluğu "apaçık" başlangıç önermesi demek. Gene de söz konusu "doğruluğun" keyfi bir seçim olduğunu yineleyeyim.

* * *

Boşluk ne demek? Büyük Larousse'den aktarıyorum: "Bir şey tarafından doldurulmamış uzam."* Fizikçilerin tanımı ise şöyle: "Gerçek parçacıkların mutlak yokluğunu karşılayan hal."* Burada "gerçek parçacıklar" sözüne dikkatinizi çekerim, demek ki, "gerçek **olmayan** parçacıklar" da var ve bunlar da fiziğin konusu içinde...

* * *

Boşluk yüzyılımıza özgü kuvantum ve görelilik kuramlarının etkisiyle dinamik özellikler edindi. Her sistemin enerjisi çalkalanmalara uğrayabilir. Boşlukta parçacık-karşıtparçacık çiftleri ortaya çıkabilir. Bu tür çiftler sürekli doğmakta ve yok olmaktadır. Aslında Büyük Patlamanın da böyle gerçekleştiğini ve elektron ile kaşıtparçacığı pozitronun "hiçte" doğduğunu, söz konusu çiftin elektronunun pozitrona göre biraz daha uzun yaşayıp evrenin kendiliğinden (bir Tanrıya gerek kalmadan) doğumuna yol açtığını iddia edenler var. "Böylece boşluk, kuvantum ve görelilik kurallarına göre, bu tür çiftlerin doğuşu ve yok oluşuyla sürekli devingen bir görünüm alır. Bu çiftlerin geçicilik niteliği ise, alanların kuvantum kuramı açısından, gizil parçacıkları oluşturmalarına yol açar. Boşluğun bu karmaşıklığı, özgün nitelikler taşıyan ve fiziksel cisimlerle etkileşen gerçek bir madde ortamı olarak düşünülmesine neden olur... Boşluğun bu dinamik zenginliğinin saysız ve önemli sonuçları, büyük bir kesinlikle hesaplanabilir ve deney yoluyla doğrulanabilir."*

* * *

Uzay tanımını da verelim: "Tüm varlıkların içinde bulunduğu, tüm sınırlı genişlikleri içine alan, uçsuz bucaksız boşluk... Newton, uzay ile maddesel tözü birbirinden ayırır; uzayı içinde yer alan nesnelerden ya da gerçekleşen olaylardan bağımsız olarak varolan gerçek ve mutlak bir çerçeve sayar."* Ama, "...aynı biçimde Kant da (Leibniz gibi y.n.), uzayı mutlak bir gerçeklik saymayı reddeder. Uzay, algılama gücümüzün, dünyayı tasarımlayışımızın öznel koşullarının a priori ("önsel" y.n.) bir çerçevesidir. Kant'a göre uzay, görüngülerin (fenomenlerin) varolabilmesini sağlayan bir koşuldur, yani duyusal sezginin bir salt biçimidir: "Uzay, tüm dış sezgilere temel oluşturan zorunlu a priori bir tasarımdır. Uzayda nesneler olmadığını düşünebildiğimiz halde, (işte "boşluk" kavrayışımız y.b.) uzayın yokluğunu hiçbir biçimde düşünemeyiz. ("Hiçlik" bize ne kadar yabancı, y.n.). Uzay görüngülere bağlı bir belirlenim olarak değil, görüngülerin varolabilirlik koşulu olarak düşünülür; yani uzay, dış görüngülere zorunlu bir biçimde temel oluşturan a priori bir tasarımdır' (Salt aklın eleştirisi)".*

* * *

Zaman da uzaya içkin bir özelliktir. Uzay-zamandan anlaşılan dört boyutlu bir uzaydır, alışageldiğimiz uzayın üç boyutluluğuna (uzunluk, genişlik, yükseklik) bir de zaman boyutu katılır. Uzay-zamanın yapısı görelilik kuramlarının konusudur. Dikkatinizi çekerim uzay-zaman deniyor, uzay **ve** zaman değil; zaman artık "mutlak" değildir. Einstein'ın görelilik kuramında uzay-zaman evrensel çekimin geometrik yapısını ortaya koyar, madde evrenin yapısını belirlemektedir. Dahası madde ile enerji özdeştir.

* * *

Büyük Patlama ("Big Bang") nedir? "Evren'in, sıfır ölçekli bir faktöre denk düşen **başlangıç** evresi... Evren on iki milyar yıl önce çok yüksek sıcaklıkta aşırı yoğuşmuş bir yapıya ulaştı ve hızla genişlemeye başladı. 1948'de G. Gamow bu yoğuşum evresinden kalmış izotop bir fosil ışınımın tüm Evren-de bulunması gerektiğini öne sürdü. Nitekim 3 K°'e değin soğutulmuş bir cismin yayacağı ışınıma eşdeğer olan bu ışınım 1965'te ortaya çıkarıldı."* Bir ilk nokta; bir başlangıç noktası. Hemen zaman ve nedensellik sağduyumuz Büyük Patlamanın nedenini ve öncesini sorgulamaya itiyor bizi. Oysa bazılarının iddiasına göre mutlaka "nedensellik" ilkesine inanmamız gerekmez. Hatta her şeyin nedenini aramak düpedüz batıl inanç sayılabilir. Zamana gelince; Büyük Patlama **öncesi** yok, çünkü zamanın da bir boyut olduğu uzay-zaman ancak patlamadan sonra "var", patlamadan önce ise zaman **yok**; ya ne var - bazı bilim adamları ile filozofların Tanrı sorunna yanıt diye verdikleri "hiçlik".

* * *

Foton: ışık parçacığı; kütlesi yoktur. Görebildiğimiz ışık elektromanyetik dalga yelpazesinin ("spektrum") çok kısıtlı bir aralığı ile sınırlıdır. Kuvantum mekaniğine uygun olarak dalga-parçacık ikiliği gösterir.

* * *

Esîr'e gelince. Özellikle Maxwell'in elektromanyetizm kuramında yer alan bu önemli "varsayım" yüzyılın başında terk edildi. Ansiklopedide esîr şöyle geçiyor: "Antikçağ bilginlerine ve düşünürlerine göre atmosferin ötesinde yer alan **boşlukları dolduran,** çok uçucu akışkan".* "Boşlukları dolduran" sözünün altını bir kez daha çizelim. Fizikçilere göre ise: "İçinde ışık dalgalarının yayıldığı varsayılan, **bütün uzayı dolduran**, ancak elle tutulamayan varsayımsal maddesel ortam."*

Klasik fizik anlayışına göre: "...tüm uzayı tekdüze biçimde dolduran ve ışığın yayılmasına elverişli özgün esneklik özellikleri gösteren bir ortam, yani esîr tasarımı doğal görünüyordu... Gerçekte esîr varsayımı Maxwell kuramının zorunlu bir sonucu değildi;"* Einstein 1905 yılındaki çalışmaları sonucunda fiziği esîrden "kurtardı" ve "böylece esîr kavramı, yeniden düzenlenen görelilik ilkesiyle çelişen, gereksiz bir varsayıma dönüştü. Günümüzde elektromanyetik alan; **boşlukta** yayılan bir fiziksel kavram biçiminde göz önüne alınır."*

Aslında bizim modern uygarlık belki de "elektromanyetik uygarlıktır". Söz konusu alanların ve parçacıkların günlük yaşamımızda çok önemli yeri var, onlarsız nasıl televizyon seyreder, birbirimizi gözetler ve cep telefonları kullanırdık? Peki, boşlukta yayılan parçacıklar hep bu "fiziksel kavramlar" yahut "varsayımlar" mı? "Varsayımlar" mı yoksa düpedüz "gerçek" dalgalar ve parçacıklar mı?

Burada bilim açısından, bilimin özüne ilişkin ilginç bir durumla karşı karşıyayız, çünkü esîr kavramı sürekli olarak ortaya sürülen vazgeçilip sonra hep ona dönülen bir kavram, diyeceğim tümden bir kenara atılmış bir kavram değil. Yanlış bilmiyorsam Einstein'ın bizzat kendisi "yıktığı" esîr kavramına dönüp duruyordu.

* * *

"Varsayılan" olgu, ortam, nesne ne zaman gerçekten "var olur"? "Esîr" elektromanyetik kuramda "vardı" diyebilir miyiz? Nötron, pozitron gibi parçacıklar hep kuramlarda öngörüldü ve zamanla deney aracılığı ile "bulundu". Bunlar deney yapılmadan önce "gerçek" miydiler? Fizikçilere bakılırsa "gerçek" sayılabilirler; yoksa nasıl olur da karadeliklerden quarklardan gravitonlardan söz edebiliriz? Kimse şimdiye değin karadelik "göremedi", uzayda yalnızca karadelik "adayları" "var." Gravitona gelince, bu çekimsel parçacık "henüz" gözlenemedi, karamadde adayları ise her gün "değişiyor", son zamanlarda nötrinolara da ağırlık veriliyor oysa nötrinolar kütlesiz parçacıklar diye tasarlanmaktaydı, dahası son araştırmalara bakılırsa yolculukları sırasında bazı leptonların kimlik değiştirdiği "varsayılıyor". Anlaşılan tüm bu nesneler "Kuramla birlikte varlık" kazanıyor; bulunamadıkları zaman bile araştırmalar onlar "varmış" gibi sürdürülüyor. Karadeliklerden vazgeçmiş bir Hawking düşünebiliyor musunuz? Peki, deney verileri kuramdaki öngörülere yahut nesnelere uygun değilse o kuram terkediliyor mu? Hayır. Bir kuramın **reddedilmemesi** için başka ölçütler bulunmakta: sezgisellik, estetik güzellikler, matematiksel özelikler, basitlik vb. aslında deneye uygun düşmeyen kuramları hemen eleyiverseydik geriye savunulabilecek kuram kalmazdı. Üstelik kuram ile deneyi arasındaki karşılıklı etkileşimi de göz ardı edemeyiz.

* * *

"Olağan bir parçacığın yüküne karşıt yük taşıyan parçacığa"* karşıtparçacık deniyor. Örnekse elektronun karşıtparçacığı pozitrondur. Foton yüksüz olduğu için karşıtparçacığı kendisidir. Olağan dünyamızda pozitronlar, karşıtprotonlar... hızla yitip giderler çünkü karşıtparçacıklar kararsız ve geçicidir. "Parçacık-karşıtparçacık ikiliği, ne tür olursa olsun, temel parçacıklar üstünde yapılan bütün deneylerde sistemli biçimde ortaya çıkar. İşte bu olgu fizik dünyasının en önemli bakışımlarından ("simetri" y.n.) birini oluşturur."* Karşıtmadde ise şöyle tanımlanır: "Parçacıklardan oluşan olağan maddenin tersine karşıt-parçacıklardan oluşan madde biçimi."* Evrenimizde alışageldiğimiz parçacıklar karşıtlarına göre çok daha fazladır, dolayısıyal evren bütünü içinde bakışımlı değildir.

* * *

Bilimin olağan gelişmesine ve birdenbire devrimci düşüncelerle yeni bir atılım yapabilmesine, diyesim hem esnekliğine ve yaratıcılığına hem de çoğu zaman yaşadığı durgunluklara - kendine özgü dinamiğine en güzel örneklerden biri, bence, Einstein'ın kendisinin "bilimsel kariyerimin en büyük yanlışı" diye adlandırdığı "sabiti". Einstein, kuramlarından sonra ortaya çıkan sorunlara çözüm olsun diye formüllerine "sabit" ("değişmez") bir sayı katıyor. Sonra pişmanlık duyuyor, anlaşılan meslektaşlarının eleştirilerinden huzursuz. O önceleri sınırsız ama sonlu durağan bir evren tasarlıyordu.

"Einstein'ın En Büyük Yanılgısı" başlıklı kitap şimdi önümde duruyor. Oysa son haberlere bakılırsa bu sabitin "yükselme" dönemi başlamış, vay be diyor bazı fizikçiler, Einstein bunu da bilmiş, ne de olsa onlardan bazıları 1905 ile 1915 döneminde Einstein'ın Tanrıyla kendisi arasında özel iletişim kurduğunu bile iddia ederler.

Kim bilebilir ki?

***

Gökadalar ("galaksiler") arası uzay elektrik yüklü yüksek enerjili parçacıklarla doludur. Bunlara kozmik ışınlar deniyor. Kökenleri bilinmemekte. Evren aynı zamanda adeta nötrino havuzu, oysa henüz yeteri kadar nötrino bulunamadı. Toplam madde kuramlarda öngörülenden az olduğu için fizikçiler, uzayda gözümüzden kaçmış karacisimler olduğunu düşünüyorlar. Tüm bunlar tartışmalı. Kesinkes gözlemlenen ise yıldızlararası uzayın toz ve parçacık bulutları ile kaplı oluşu.

***

Boşluk sayduyumuza uygun bir kavram. Çünkü büyük bir yanılgı yanılsama ile etrafımızda hep boşluk görüyoruz. Kısıtlı sınırlı varlıklarız biz, tek bir örnekle göstermeye çalışırsak, eğer elektromanyetik yelpazenin daha geniş bir aralığını görebilseydik evreni algılayışımız bambaşka olabilirdi. Radyo dalgalarını "görebilen" birini düşünsenize. Bu sağduyuya karşı fizikçi bize boşluğun dinamik ortam olduğunu söylüyor. Öyleyse işte ona yeni bir uğraş: madem boşluk yok, içinde dinamik özellikler olmayan "gerçek" boşluk yaratılamaz mı?

heygidinin kuşları

eskinin kışları darmadağın
okunmuş uyunmuş uzun saatleri
gün ağarmadan kalkar annem
dökerdi kapıların önüne

eskinin kuşları karda kışta
bir gagalardı korkularımı gözlerimi
babama söylemeyin
babama söylemeyin

kimden ödünç aldı
hangimizin gagasıyla bileyledi bıçağını
babam babam
ilmihal içinde gülnihal okuyarak
geceleri kuşlarla kandırdığım

pencereden fırlatırdı sevmediklerini
bir çayırda kör kanat bulurdum
uçmaya yeltenirken
tavan arasında briç kitabımı ölü

iç kapıları bıçaklarla yaralı
bir evin terkedilmiş göğünde
dönedurur babamın kuşları

Ali FİL

DÜNLE YARIN ARASINDA KÖPRÜ KURMAK

Mehmet ESATOĞLU

İstanbul, Ankara ve İzmir'de geçtiğimiz bahar aylarında gerçekleşen amatör tiyatro şenlikleri 100'ün üzerinde topluluğu ve onbine yakın oyuncuyu biraraya getirdi. Geçtiğimiz yıllara oranla nitelik olarak önemli bir sıçramanın açıkça gözle görüldüğü şenliklerdeki oyunlarda amatör topluluklar, gerek sahneleme gerekse oyunculuk anlamında birbirinden ilginç çalışmaları sahne üstüne taşıdılar.

Şenliklerde oyunların yanısıra amatör tiyatro alanında yıl içinde gündeme gelmiş birçok konunun da tartışıldığı etkinlikler yer aldı. Ankara'da ODTÜ şenlik '99'da İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'nde ve İzmir Ege Üniversitesi şenliklerinde yapılan tartışmalarda bir yandan varolan sorunlar ele alınırken öte yandan da bu alana emek harcamış sanatçıların çabaları ve sanat alanına katkıları konuşuldu. İstanbul amatör Tiyatro Günleri'ndeki toplantılar ikisi aramızda olmayan üç sanat adamımıza ayrılmıştı; Cem Yalın, Metin Balay ve Vasıf Öngören.

Geçtiğimiz ocak ayında yitirdiğimiz oyun yazarı, ressam ve yönetmen Cem Yalın için yapılan etkinlik İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüsü'nde gerçekleşti. Amatör tiyatrocular, Yalın'ın yakınları ve yazar, kuramcı Aydın Çubukçu'nun katıldığı toplantının girişinde Amatör Tiyatrolar Çevresi adına bir konuşma yapıldı.

80'lerden bu yana Cem Yalın'ın amatör tiyatro alanında yaptığı çabaların özetlendiği konuşmada Yalın için bir anma toplantısı düzenlemek yerine onun çabası ve bize bıraktıklarının ele alınacağı bir ekinlik hedeflendiği anlatıldı.

Bu açışın ardından yazar Aydın Çubukçu dialar eşliğinde Cem Yalın'ın suluboya ve yağlıboya yapıtları üzerine konuştu.

Suluboya resim yapmaya soyunmanın taşıdığı riskleri anlatarak konuşmasına başlayan Çubukçu, adeta zamana karşı bir yarış olan bu tekniği Cem'in kullanışını ve yakaladığı sonuçları anlattı.

Yalın'ın yapıtlarındaki zaman ve mekan ve ilişkilerinin üzerinde duran Çubukçu onun resimlerinden bunu anlatışına ve kullanıdığı ögelere dikkati çekti. Cem'in özellikle suluboya çalışmalarında kaybolup giden kültürel mirasımız temasını çok zengin bir biçimde işlediğin ifade eden Çubukçu, onun bu tutumunun ardında politik ve estetik kaygılarının yattığını belirtti.

Etkinliğin bir başka konuşmacısı da Yalın'la son beş yıldır birlikte oyun üreten Kemal Bilginer'di. Bilginer, Cem'le 1993 yılında başlayan birlikteliklerini ve ürettikleri "Ulm'lu Terzi'den", "Kapı Çalınıyor"a dek bir dolu çalışmalarının yapım öykülerinden sözetti.

Cem'le ilgili gündeme gelen konulardan biri de onun sinemaya olan tutkusuydu. Çok iyi bir film izleyicisi olmanın yanısıra genç sinemacılara da destek veren Yalın'ın Serdar Pehlivanoğlu ile çalıştığı iki film "Duyarsızlık" ve "Yumurta" gösterildi.

İATG'de yer alan toplantılardan ikincisi Metin Balay'a ayrılmıştı.

Bilindiği gibi geçtiğimiz sezon Eskişehir Devlet Konservatuvarında Maksim Gorki'nin aynı adlı romanından Bertolt Brecht'in oyunlaştırdığı "Ana" oyununu sahneye koyduğu gerekçesiyle görevinden atılan Balay, o günden bugüne üniversite yönetimine karşı bir hukuk savaşı sürdürüyor. Balay'ın bu çabasına gerek üniversitelerden, gerekse amatör tiyatrolardan yoğun bir destek var.

İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'nde 9 üniversitenin tiyatro kulübü temsilcilerinin katılımıyla Vezneciler'deki Öğrenci Kültür Merkezi'nde konuya ilişkin bir toplantı düzenlendi. Balay'ın da Ankara'dan gelerek katıldığı toplantıda üniversitelerde sanat eğitimi ve özgürlüğü konusu ele alındı.

Toplantının açılışında yapılan konuşmada ATÇ'nin Metin Balay olayının başından bu yana aldığı tutum özetlendi. Önce bilim çevrelerinin doğru bir biçimde bilgilenebilmesi için olayların gelişminin yer aldığı yazı ve gazete haberlerinden oluşan dosyaların dağıtımıyla başlayan çalışmalar ve ardından üniversite öğretim üyeleri Veysel Atayman ve Turgay Kurultay'ın katılımıyla gerçekleşen bir toplantıyla noktalanan süreç anlatıldı.

Etkinlikte ayrıca Atayman'ın toplantıda yaptığı konuşmadan bölümler okundu ve ATÇ'nin Balay olayını üniversitelerdeki sanat özgürlüğüne yapılmış bir saldırı olarak değerlendirdiği vurgulandı. Bu baskılara karşı uzlaşmacı bir tavır takınan Ahmet Cemal gibi aydınlara duyduğu tepki ise çeşitli üniversite tiyatro kulübü temsilcileri tarafından dile getirildi. Bu konuşmaların ardından Balay sö-

zaldı. Bu yıl 10. yaşına basan Eskişehir Devlet Konservatuvarı'nda sanatsal üretime karşı saldırıların ta başından beri varolduğunu ifade eden Balay o günden bugüne gelinen süreçteki gelişmelerin temelinde eğitime iki farklı yaklaşımın yattığını belirtti. Balay gelişmeleri şöyle anlattı.

"80'li yılların sonu. Devlet Tiyatrosu'nda çalışıyorum. Bu arada sürgün üstüne sürgün yiyiyorum. Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi bünyesinde bir konservatuvar açılacağını öğrenince büyük bir heyecanla bu oluşuma katıldım. Orada bu oluşuma destek veren ve kafasında yıllardır birikmiş bir dolu proje ve düşleri olan kültür ve sanat insalarıyla işe giriştik. Önce eğitime ilişkin işleri planladık ardından bunun üretimle buluşmasının temellerini yaratmaya koyulduk. Örneğin konservatuvarın açılışıyla birlikte oyun gösterilerinin de başlamasını hedefleyen bir projeyi devreye soktuk.

Üniversite yıllarımda hazırladığım bir çalışmadan yola çıkan bu proje çerçevesinde yine metin derlemesi bana ait "Bir Erkek Bir Dişi" adıl bir oyunu sergileyecektik. Oyun, tiyatro yazınında yeralan değişik aşk sahnelerinden oluşuyordu. Metin ardarda getirilmiş bölümler yerine içiçe geçmiş diyaloglardan kuruluydu. Örneği Shakespeare'in Romeo'su soruyor yanıtı Nazım'ın Şirin'i veriyordu.

15 Ekim'de konservatuvar ilk eğitim yılına başladı. 14 Kasım'da da sözünü ettiğim oyun perdesini açtı. Oyun kampüs içindeki izleyiciye yönelerek 14-15 gösteri yaptı. Salonun 350 kişilik olduğu düşünülürse yaklaşık 5 bine yakın bir izleyiciye ulaşmışız demektir. Oyun gelirleri birçok derdimize deva oldu. En önemlisi de Eskişehir'e davet ettiğimiz bilim ve kültür adamlarının yol parasını karşılamamızda bize destek oldu. Sahne önünde ve arkasında teatral üretim anlamında çok ilginç olaylar yaşadık hep birlikte. Düşünsenize sahne gerisinde o yıl okula yeni girmiş öğrenciler dekor, aksesuar, kostüm ışık için koşturuyor onların gencecik hocaları da sahne üstünde oynuyor. Oyun sonrası değerlendirmelerimizde, bizler işte eğitim-üretim ilişkisi böyle olmalı diyerek heyecanla yeni projelere hazırlanırken üniversitede kimileri ise bu işin kuyusunu kazmaya giriştiler.

Biz bu girişimi ikinci oyuna kolları sıvarken anladık. O da şöyle oldu. Yeni bir oyun hazırlanacak ve dekor için de 2 buçuk milyon bir para gerikiyor o günlerin parasıyla. Bir ölçüye vurmak gerekirse ben o günlerde ayda 1 milyon liraya çalışıyorum üniversitede. Çok ilginçtir uzun bürokratik boğuşmalara rağmen bu 2 buçuk milyon oyun için çıkarılamadı. Ve yine çok ilginçtir bu olaydan kısa bir süre sonra oyun için "para yok" edebiyatı yapan yönetim 27 mart dünya tiyatrolar günü dolayısıyla Eskişehir'de bir birahaneyi öğrenciler için kapattı ve sanırım o paranın üç misli bir parayı o gecede harcamaktan kaçınmadı. Yönetim benim atıldığım güne dek bir konuyu hep anlamadı ya da anlamazlıktan gelmeyi tercih etti. O da sanat eğitimi veren bir kurumda üniversite tiyatrosunun önemiydi.

Konservatuvarlar servis alanı olmayan lokantalara benziyorlar. Bir alanda yemekler pişiyor ama bunlar hiç kimseye ikram edilmiyor. İkram edilecek kişiler aslında çok gerekli. Çünkü yaptığınız yemeğin durumu, yani tadı tuzu ancak o ikram edilecek izleyicinin tepkisi ile belli olacak. Ancak bunu yaptırmıyorlar. Bu durumda bir süre sonra sanal yemekler yapmaya başlıyorsunuz. Örneğin bu yıl Amatör Tiyatrolar Çevresi'nin yaptığı "Moskova Sanat Tiyatrosu 100 Yaşında" etkinlikleri sanat eğitimi yapan kurumların soyunması gereken bir proje. Ama gel gör ki hiçbiri böyle bir işe girişmediler. Buradan da şunu görüyoruz kurumların tepelerinde üretim düşmanı kişiler var. Bunlar üniversiteler bünyesindeki sanat eğitim kurumlarıa vitrin gözüyle bakıyorlar. Hani bu bakışa da razıyız bari şu vitrinin hakkını verseler."

Balay konuşmasının devamında üniversitede geçirdiği yıllar içinde üretim düşmanı yöneticilerle yaptığı çeştli mücadeleleri örnekledi. Bu kişilerin üretici insanlara düşmanlıklarının nedenini kendi üretimsizliklerinin açığa çıkmasından korkuları olduğunu belirtti. Üniversitelerde bugün bu anlayışlara karşı mücadelenin yolunun üretkenlikten geçtiğine dikkati çeken Balay bunun da yoğun bir emek harcama ve yaratıcılıkla gerçekleşebileceğini söyledi Balay sözlerini şöyle tamamladı:

"Verilecek mücadelenin bugünden yarına bir sınırlama ile çerçevesi çizilemez. Bu yaşama biçimi olarak seçilmesi gereken bir yoldur."

Amatör Tiyatro Günleri'nin son tartışma etkinliği ise yazar, yönetmen ve kuramcı Vasıf Öngören'e ayrılmıştı. Sanatçının 15. ölüm yıldönümü olan 14 Mayıs'ta onun çabalarını bir kez daha konuşmak ve onu selamlamak için dostları ve amatör tiyatrocular biraraya geldi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tiyatro Topluluğu'nun evahipliği yaptığı etkinliğe oyuncu Halil Ergün, Tarık Akan, Nuran Oktar, Aslı Öngören, Semah Tuğsel, üniversite tiyatro kulüpleri temsilcileri, amatör tiyatrocular ve bu yıl Vasıf Öngören'in "Asiye Nasıl Kurtulur" oyununu Erdal Çakıcıoğlu yönetiminde Çağlayan Lisesi'nde hazırlayan liseli oyuncular katıldılar. Aynı saatlerde oyunu olduğu gerekçesiyle gelemeyen oyuncu Cüneyt Türel ise etkinliğe sesli bir mesaj yolladı. Toplantının başlangıcında Öngören'le uzun yıllar birlikte oyunlar üretmiş ve halen Hollanda'nın Amsterdam kentinde sanatsal çalışmalarını yürüten oyuncu Meral Taygun'un gönderdiği mesaj okundu. Şunları söylüyordu mesajında Taygun:

"Hatırlayacağınız gibi Vasıf, Türkiye'den 79'da, Amsterdam'dan 84'te ayrıldı. Bir bakıma o gün bu gün benden ayrılmadığı için, gidişini anmak yerine gelişini kutlar oldum ben her 13 Şubatta. 1984'te ayrılışından iki ay önce 46'ıncı yaşını kutlamıştık başbaşa. 1999 13 Şubat'ında ise 61'inci ya-

şını kutladım, anılarla birlikte. Vasıf, Amsterdam'da çok mutlu ve verimli yıllar geçirdi. Belki bunu bilmek sizleri de mutlu eder. Dünyanın şu karmakarışık günlerinde eminim eğer şimdi orada sizlerle birlikte olabilseydi hararetli çıkış yolları önerirdi olaylara. Umarım Vasıf'ı anmak daha demokratik ve aydınlık bir memleket, daha çağdaş ve insani bir dünya tartışmasıa vesile olur bu gün. Her ikimizden de hepinize tüm dostlarımıza sevgi ve selamlar."

Toplantı başlarken Amatör Tiyatrolar Çevresi adına yapılan konuşmada Öngören için yapılan toplantının onun 60'lı yıllarda tiyatromuzda yeni bir kuram yaratma yolunda çabalarını anlama, bugün ve yarınki yeni kuşaklara onun birikmini aktarma hedefiyle düzenlendiği belirtildi. Etkinliğin ilk konuşmasını Öngören'le 70'li yılların başında aynı hedefler için çaba harcamış ve "Asiye Nasıl Kurtulur" oyununda çalışmış oyuncu Halil Ergün yaptı.

Ergün 12 Mart günlerinde kendisi, Vasıf Öngören, Erdoğan Akduman ve Mustafa Alabora'nın gizli örgüt kurdukları savıyla 6 yıl 8 ay hapse mahkum oluşlarının öyksüyle başladığı konuşmasında o günlerde ilerici aydın ve sanatçıların ödemek durumunda kaldıkları ağır bedelleri anlattı. Ergün konuşmasını şöyle sürdürdü: "Sanat insana ve yaşamına müdahale eder ve değiştirir. İşte Vasıf Öngören'in o yıllarda ileri sürdüğü sistematik bu anlayışla yola düşmüştü. Bu öneriler birçok çevrelere başından itibaren sevimli gelmedi. 12 Mart'ta hepimizin yargılanışı ve hapse mahkum oluşu bu anlayışa karşı başlatılan saldırının bir parçasıydı. Ne gariptir ki o günlerde kendilerinin muhalif olduklarını ileri süren kimi dostlarımız da o yönetimin bakanlarından bölge tiyatrolarını oluşturma gibi taleplerde bulunuyorlardı."

Vasıf Öngören'le ilk buluşma günlerini kendisini Siyasal Bilgiler'de öğrencilik yaptığı yıllara denk geldiğini anlatan Ergün, o günlerde muhalif tiyatro alanı içinde ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve kültürel sorunların yoğun bir biçimde tartışıldığını belirtti. Ergün konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Üniversite yıllarımda Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde başlayan oyunculuk serüvenimi Ankara Deneme Sahnesi çeperinde sürdürürken o günlerde muhalif tiyatro alanında önemli işler kotaran Halk Oyuncuları (HO) topluluğu Ankara'ya turneye gelmişti. Valilik oynadıkları "Devr-i Süleyman" adlı oyunu yasakladı. Bizler de Fikir Kulüpleri Federasyonu üyeleri olarak onlarla sansüre, yasağa karşı bir dayanışma içine girdik. Sergiledikleri Yaşar Kemal'in "Teneke" adlı oyununu izledim ve çok etkilendim. Bir gün bana o toplulukta oynama önerisi yapıldı hiç tereddüt etmeden kabul ettim. Ekipte Tuncel Kurtiz, Tunca Yönder, Elif Türkan, Ayberk Çölok gibi çok önemli oyuncular vardı. İzleyicinin oyuna ilgisi yoğundu. Bu yüzden oyun günde üç kez sergileniyordu. Süreç içinde dikkatimi çeken bir şey oldu. Oyun aynı biçimde oynanmıyordu. Kimi gösterilerde örneğin Tuncel Kurtiz metinde ve rejide olmayan bazı şeyler yapıyor, sorduğumda da "deniyorum" diyordu. Bu bana çok ters geliyordu. Yine o günlerde kafamı kurcalayan bir başka yan da Pir Sultan Abdal oyununda oluyordu. Oyuna Tuzluçayır'dan Aleviler geliyor "Gelin Canlar Bir Olalım" deniyor, coşuyorlar, askeri okul öğrencileri geliyor aynı tepkileri gösteriyorlar, kimi geceler şık hanımlar ve beyler geliyorlar onlar da aynı tepkileri gösteriyorlardı. Bu apayrı kesimlerin sahnede nasıl aynı şeyi destekledklerini bir türlü anlayamıyordum.

Kafamın en allak bullak olduğu gün, oyuna Zeki Müren'in geldiği gösteri oldu. Politik bakışının son derece gerici olduğunu bildiğim ve zengin, gösterişli bir hayatı olan Müren de oyunda etkileniyor ve tansiyonun yükseldiği sahnelerde elini kalbinin üstüne koyuyor hatta ağlıyordu. İşte tam da bu sorularla kafamın karmakarışık olduğu günlerde Vasıf Öngören yeni oyunculuk anlayışına ilişkin bir şeyler yazıp kulise asmış. Okudum heyecanlandım. Kimin yazdığını sordum. Gösterdiler gittim yanına oturdum ve konuşmaya başladık."

Yaptıkları tartışmalarda düşündükleri tiyatroyu Halk Oyuncuları'nın o günlerdeki yapısı içinde gerçekleştiremeyeceklerini anlayan Vasıf Öngören, Erdoğan Akduman, Nuran Oktar, Mustafa Alabora ve Halil Ergün yeni bir topluluk kurmak üzere yollara düşüyorlar. Aralarına Semiha ve Zeliha Berksoy'u da alarak Ankara Birliği Sahnesi'nin temellerini atıyorlar. O günlerde topluluğu kurarken dünyaya bakış ve bunu nasıl bir estetikle ifade edileceğini kendi aralarında yoğun bir biçimde tartışan topluluk elemanları ilk oyun olarak "Asiye Nasıl Kurtulur"u sahneye koymaya karar veriyorlar. Oyun beklediklerinin çok ötesinde tartışmalara yol açıyor. Hatta o günlerde parlementoda kimi tartışmalara yansıyor Asiye'lerin nasıl kurtulacağı.

Ergün konuşmasını şöyle sürdürdü: "Vasıf, o günlerde yaptığımız tartışmalarda ülke tiyatrosunun dekordan oyunculuktan sahnelemeye dek birçok yanıyla nasıl bir yapısal değişmeye gereksinimi olduğunu ortaya koydu. Bunu yalnız sözde değil aynı zamanda örneklerini yazarak, sahnede uygulayarak da göstermeye çalıştı. O güne dek nitelikli bir oyun üretmek için tiyatro çevrelerindeki tüm önermeler sesini, elini kolunu güzel kullanmakla sınırlıyken o dramaturjiden, dekordan oyunculuğa bir dolu yeni atılıma gereksinim olduğunu öne sürdü.

Bu tartışmalar temelinde sahnelediğimiz Asiye Nasıl Kurtulur'u oynarken bu kez Halk Oyuncuları'ndan farklı olarak salondan ortak tepkiler yerine farklı tepkiler almaya başladık. Herkes sınıfsal konmuna, yaşama bakışına göre tepki gösteriyordu. Bu da bize sanat yaşamımızda ayrı bir tadı yakalama olanağını veriyordu. Ben bu değişimi bizzat yaşıyarak Vasıf'ı tanımış bir sanatçı olduğum için de kendimi çok şanslı görüyorum."

Konuşmasının son ölümünde bugün Vasıf'ın kuşkucu gözleriyle baktığımızda karşımıza adım adım örgütlenen bir Hitler-Musolini sistemi olduğuna dikkati çeken Ergün TV reklamındaki "Yok öyle burası Türkiye" sloganından asker uğurlamasından cenaze törenlerine dek bunun kitle tabanının oluşturulduğunu faşizmin tüm kurum ve kuruluşlarıyla harekete geçmesi için bir MHP'ye gereksinimi olmadığını vurguladı.

Etkinliğin bir başka konuşmacısı da sinema oyuncusu Tarık Akan'dı. Öngören'le 70'li yılların ortasında tanıştıktan sonra sanatsal bakışında önemli bir değişim yaşadığını anlatan Akan şunları söyledi: "Vasıf Öngören'in ayırdedici yanı bana göre anlatacağı olayın üzerinde matematiksel titizlikle çalışarak onu çok vurucu biçimde dile getiren bir sanatçı olmasıydı. 70'li yıllarda yazdığı bir senaryoyu anımsıyorum. Filmin konusu silah kaçakçılığı. Bir TIR kamyonu sınırdan girecek transit geçerek gidecek ancak içindeki silahları transit geçtiği ülkede bırakacak. Buna imza atacak gümrükçüyle kaçakçı arasındaki sahneyi Vasıf bir hesap makinesi ekranında geçiriyordu. Kaçakçı rüşvet vereceği görevlinin maaşını soruyor, sonra maaşını bir yılla giderek on yılla sonunda da yüz yılla çarparak ikna etmeye çalışıyor. Sahnede bir yanda tartışma sürüyor öte yanda rakamlar geçiyor. Vasıf Öngören sayfalarca anlatılacak bir olayı böylesine kısa ama çarpıcı bir yöntemle anlatıyordu. Anlattığı her sahneyi bilimsel yaklaşımla kuran bir yazardı o." Sinemada sıradan komedi ve dram filmlerinde oynarken Öngören'le tanıştığını anlatan Akan, onunla yaptığı tartışmalar sonrası kafasında yeni bir sanatsal yaklaşım ve oyunculuğun nasıl oluştuğunu anlattıktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü: "Daha sonraki yıllarda Yılmaz Güney'le yaptığım çalışmalarda da Vasıf Öngören'in bana kazandırdığı pespektifin önemli katkıları oldu. Örneğin bu yıl nihayet gösterime girebilen Yol filmindeki oynadığım adamın karısını öldürdüğü sahnenin senaryodaki biçimine benim itirazlarım oldu. Adamın ölüm karşısındaki tutumu bana doğal gelmiyordu. Yılmaz Güney biraz da Güneydoğulu olmanın verdiği bir duygusallıkla buna itiraz ediyordu. Çekimler sırasında adamın karısını öldürdükten sonra yaşadığı hüznü vurgulayan bir plan çektik yönetmen Şerif Gören'le. O günlerde cezaevinde olan Yılmaz Güney'e bunu anlattığımda çok öfkelendi. Uzun uzun yaptığımız tartışma sonunda belli bir uzlaşma noktası bulamadık. Daha sonra Yılmaz Güney'in yurtdışında filmi montajlarken bu sahneyi kullandığını gördüm. Karakterlere bakma ve onları inceleme konusunda sanki Vasıf bana bir anahtar vermişti. Ben de senaryoların bu anahtarlar aracılığıyla kapılarını zorluyordum. Yine daha sonraki yıllarda Atıf Yılmaz'ın "Adak" filminde dindar bir adamı oynarken yaptığı öneriler de oylumu çok aydınlatmıştı. Bana sürekli ardında tanrının sopası korkusuyla yaşayan bir karakter çizmemi önermişti."

80 sonrası yaşanan süreçte ülke insanının sanatçısıyla, aydınıyla ilişki kurduğu kültürel zeminin yokedildiğine dikkati çeken Akan, yaşanan kaosun ardında bu kopukluğun yattığını belirtti.

"Sahneler 15 Yıldır Vasıf'sız" etkinliğinde Çağlayan Lisesi öğrencilerinin "Asiye Nasıl Kurtulur" oyununundan sergilediklei bir bölümden sonra Öngören'in eşi oyuncu Nuran Oktar ve kızı İstanbul Şehir Tiyatroları oyuncusu Aslı Öngören söz aldılar.

Oktar konuşmasında İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci iken Vasıf Öngören'le tanışmasını daha sonra da birlikte Berlin'e giderek orada Brecht kuramı üzerine yaptıkları çalışmaları anlattı. Türkiye'ye döndükten sonra Halk Oyuncuları topluluğunda yeraldıklarını anlatan Oktar o günlerdeki tartışmaları şöyle dile getirdi:

"Biz Berlin'de Brecht'in epik tiyatrosu, Piscator'un politik tiyatrosu tartışmalarını yapıp gelmiştik ama burada aynı tartışmalar sürüyordu ve içinde bulunduğumuz topluluk Halk Oyuncuları politik tiyatrodan yana tavır almıştı. Vasıf onlarla bir süre tartıştı ama belli bir noktada buluşamadılar. Bu durumda yeni bir topluluk varetmek üzere yola çıkıldı. Bu toplulukta körü körüne Brecht kuramı üzerine uygulamalar yapılmadı. Aksine bu kuramın çağdaş tiyatroya getirdiği olanaklar ışığında çalışmalar üretildi."

Öngören'in kızı Aslı ise herşeye alıştırıldığımıza ve bu yolla her türlü vahşetin topluma kanıksatıldığına dikkati çekti. Elindeki her türlü teknik olanakla sistemin görünenle yetinen bireyler yetiştirdiği, insanları görünenin ardındaki görünmezi merak etmeyen bir uyuşukluk içine ittiğini öne süren Aslı Öngören konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Günümüzde bilgi ve bilgilenmek de birer tüketim aracı haline geldi. İnsanlar TV'ler ya da bilgisayarlar aracılığıya birşeyler öğreniyor ama bu bilgilenme onları yaşama biçiminde bir değişikliğe itmiyor Onlar bu bilgileri gerekli gereksiz bir takım yerlerde dile getirerek tüketiyorlar. Bilgiye belli bir dünya görüşü ışığında bakan bir kuşakla buluşmamız gerekiyor. Bu da azınlıkta kalmamızı ve acı çekmemizi sıkıntılarla boğuşmamızı gerektiriyor. Kolay olan kalabalığın içinde eriyip gitmek. Sanırım Vasıf öngören de sanat yaşamıda böyle bir yol seçti. Kalabalığın içinde eriyip gitmek yerine aykırı bir duruşu seçti. 4 sağlam oyun yazdı. 46 yaşında öldü. Özenle üretti ve yaşadı. Yapıtlarında ortaya doğru sorular attı. Dünya görüşünü yapıtına birebir yansıtmayı bildi ve bu yolda kararlılıkla ilerled."

Yapılan karşılıklı konuşmaların ardından etkinliğin son bölümünde Tiyatro Simurg Vasıf Öngören'in "Asiye Nasıl Kurtulur"undan bir bölüm sergiledi.

TÜRKÜLER - 3

Mehmet AKKAYA

Türküde Sosyo-iktisadi Yapı

Yazının bu bölümünde folklorle olan bağlantısını da dikkate alarak kimi hatırlatmalarda bulunmak gerekir. Örneğin bugün bu türküleri besteleyen ozanlar/aşıklar kimlerdir. Bunu **Fikret Otyam'ın Feyzullah Çınar** ile ilgili yazmış olduğu bir makalesinden aktaralım. **"Berçenekli Mahsuni Şerif** askerliğinin yarısını kıtasında yarısını bizim hanede tamamladı. **Ozan Osman Dağlı, Aşık Kul Ahmet, Kul Hasan, Mustafa Zengin,** bir Buda heykeli kadar dik **Nesimi Çimen,** bir ermiş aşık **Şinasi Koç, Hüseyin Çırakman, Ali Ekber Çiçek** ve Ankara'dan kim gelip geçerse O, onlar ve ayaklarına gittiğim Kilis'li **Ceylan Ali, Muhittin Uyguner,** Urfalı can dost **Aziz Çekirge, Mahmut Güzelgöz,** Erzincan'lı **Aşık Devrani Güven, Ali Soylu, Ali Kemal Gerçek,** Sivas'lı **Aşık İbrahim,** Kars'lı **Tutuş Hatun,** Pazarcık'lı **Nuri Gümüş, Mustafa Enhas** ve niceleri, **Fevzullah Çınar** her zaman." Aynı yazının ilerleyen bölümünde F. Çınar'ı oldukça folklorik bir üslupla sunmaktadır. "Anlatılır ki **1937** yılında Sivas'ın Çamşıhı yöresinde Çamağa köyünde bir oğlan bebesi dünyaya geldi. **Ahmet Yesevi**'nin soyundan, **Pir Sultan Abdal, Hayatı, kazak Abdal, Kaygusuz, Harabi, Seyrani** ve nice ulların deyişleriyle büyüyüp geldi, beş yaşında saza heveslendi, "Görenek Cemleri'nde", "dede"lerin dizleri dibinde öğrendi usta mallarını, yazdı küçük yüreğinin bir köşesine, sakladı saygıyla günü gelende çağırmak için" (**Fikret Otyam** HU Dost yazısından) Bu ifadeler halk ozanlarının ustaçırak ilişkisi içerisinde ihtisaslaşmalarını göstermesi açısından da kayda değerdir. Bütün sanatlarda ortak özeliklerin bulunması **F. Otyam**'ı konuya yaklaştırmıştır anlaşılan. Anadolu ozanları kimi isimleri belirgin bir şekilde tercih etmişlerdir. Bunların yaygın iki biçiminden birincisinde ozanlar isimlerinin başlarına "Kul" sözcüğünü getirmişlerdir. **Kul Himmet, Kul Hüseyin, Kul Mustafa, Kul Hasan, Kul Ahmet**... ikinci isimlendirmede de isim sonlarına "i" harfi almışlardır. **Gevheri Fuzuli, Summani, Seyrani, Bayburtlu Zihni, Hüdai, Daimi, Pervari, Mahsuni, İhsani, Emekçi, Zamani**... gibi örnekleri vardır. Direk isimleriyle yada yaşadıkları çevrelerin isimlerini alan ozanlar da mevcuttur. Ercişli Emrah, Erzurumlu Emrah, Aşık Veysel... Halk ozanlarımız genellikle kendi yazdıkları şiirleri kendileri seslendirmektedirler/bestelemektedirler. Şiir yazarken göz önünde bulundurdukları hususlardan bazıları da; şiirin belirli bir hece ölçüsünde olması, uyakların dikkate alınması, redliflere önem verilmesidir. Aşık şiirini yazar ve besteler. Bunda başarılı olması içinde şiirde "iç muskiyi" yakalamak durumundadır. Keza şiirlerin akıcı ve ritmik olmaları şarttır. Aksi halde ezgisel sunumları zorlaşabilir. Bu durum kısmen Divan şiiri için de geçerlidir. Halk şiirinin ve ozanlarının diğer şiirlerden ve bestelerden ayrı özgün yanları söz konusudur. Örneğin yabancı dillerden dilimize çevrilen şiirlerde ve serbest ölçüyle yazılmış kimi "iç musikisi" zayıf şiirlerde bu özgünlükten, ezgisel sunum güzelliğiden söz edilemez.

Burada konuyu dağıtmış olmazsak diğer halkların halk türkülerinde de diğer halklarda da o toplumların coğrafyalarına, iklimlerine, üretim ilişkilerine, örf ve ananelerine koşut olarak türküler yapılmıştır. Şimdi **F. Engels**'i dinleyelim, "son İrlanda saz şairlerinden **Carolan** zamanında çok şey yazılmıştır (...) Gezginci şarkıcı olarak ülkeyi dolaşan, haklı olarak İngiltere'ye karşı ulusal geleneğin başlıca sözcüleri olarak görülmeleri yüzünden İngilizlerce kafaları uçurulmuştur (**F. Engels**; Sanat ve Edebiyat Yazıları) Bu alıntıdan İrlanda saz şairlerinin türkü formunda eserler verdikleri ve saz (bağlama) çaldıkları sonucunu çıkarmak elbette saçma olacaktır. Onlar kendi halklarının türkülerini yapmış kendi ulusal enstrümanlarını (saz) çalmışlardır, burada vurgulanan türkülerin (halk edebiyatının) tüm halklar için benzer/ortak gelişim süreçleri geçirmiş olmalarıdır. Söz başka ülkelerin türkülerine gelmişken bir söz de **S. Finkelstein**'e verelim. "Dünya halk müziği, müziğin engin bir halk katmanını oluşturur. Geçmiş dörtyüz yılın geleneğine dayanan çok gelişmiş "batı" müziği başlangıçta kökenini bu kaynaktan alarak, kendini sıklıkla bu temel üzerinde yükseltmiştir." (**S.F.ulus ve Beste**) Demek oluyor ki halk müziğini atlayarak çağdaş müziği yakalamanın olanağı yoktur. **Herder**'in "Halk türküleri, söyleyicisinin kişiliği, türkünün konusu ve yerli dinleyici ve etnik çevre ile pek yüksek düzeyde bir uyum sergiler; "Türkülerin serüvenlerinin birbirine benzerliğine tanıklık etmesi açısından önemli olan bir kitaptaki dipnot da şöyledir. "**Carmagnole**: Fransız devriminde halkın giydiği mavi, beyaz ve kırmızı renkli bir cekete ve devrim sırasında halkın ağzından düşmeyen bir marşa verilen ad. Döneminde çok söylenen bu türküyü **Napoleon** yasak etmiştir." Bizde de melodisiyle, sözleriyle belirli bir estetik ve politik içeriği olan müzik eserlerinin ya-

pılması egemenlerce engellenebilmekte, yapıcıları, hapis cezalarıyla cezalandırılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultudaki geceler, konserler, konferanslar yasaklanabilmektedir. Türküler etkilerini Rusya'da ve Almanya'da da çok sıcak hissettirmişti. Sınıf mücadeleleri açısından türkülerin değerlerine değer katılmak istenmiştir. "Alman İşçi Koro dernekleri 1860'lara gider. Sosyalizmi, işçi şarkıları ile yayma işi, almanya'da henüz çok yeni olduğu gibi Almanya'nın Jünkerler (toprak ağası) hükümeti de bu tür çalışmaları engellemiştir. Görüldüğü gibi halk türküleri sadece bizim halkımızın edebiyatından, tarihinden, bizim gündemimizden ibaret değildir. Farklı olan şudur; bizim ve bizim gibi ülkelerin halk müzikleri, Avrupa ve benzer toplumların müziklerinin yaşadığı süreci yakalamak üzere gecikmiş olarak geriden takip etmektedir. Bizde de halk ozanlarının zaman zaman açık, politik çıkış yaptıkları, sınıfsal, mesleki örgütlülükler oluşturmak için girişimlerde bulundukları olmuştur. 1965'lerde kurulan Devrimci Aşıklar dernekleri bu tür girişimlere örnek verilebilir. Aşıkların bu faaliyetleri diğer ülkelerde olduğu gibi egemenlerce engellenmiş, dernekleri kapatılmıştır. Türküler incelendiğinde yaşamın her alanıyla ilgili yapıldıkları rahatlıkla görülecektir. Aile kavramı halihazırda çağımızın önemli, özellikli, öncelikli kavramlarından birisidir. Aile içinde kadın-erkek, baba-oğul, baba-kız, ana-oğul... arasında geçen, karşılıklı davranışlar, konuşmalar, çekişmeler, diyaloglar mevcuttur. Bu alanın türkülerine "karşılıklı türküler" adını koymak nesneye ismiyle hitap etmekten başka bir şey değildir. Bu türkülerinde kimileri Karacaoğlan tarafından söylenmiştir.

Söz Karacaoğlan'ın;

Er: Acem ellerinden misafir geldim
Yol bilmezem sunam nereden gideyim
Şöyle yavrunun semtine uğradım
Dilber kerem eyle, konuk et beni sar beni

Kız: Var git oğlan vargit, başım dariken
Her baktıkça gözlerin korkar iken
Mahallede beş, on avcı var iken
Var git oğlan burada konuk eğlenmez

Er: Karacaoğlan der ki nasıl edeyim
Kaldır gerdanını seyran edeyim
Suna'm seni nere koyup gideyim
Dilber kerem eyle, konuk albeni sar beni

Kız: Oğlan benimle yatmak mı istersin
Zülal dudaklardan tatmak mı istersin
Akşam yatıp sabah kaçmak mı istersin
Var git oğlan burada konuk eğlenmez.

Kimi türkülerde efsanevi bir içerik söz konusu olduğu halde bazı türküler çıkış sebeplerini doğrudan hikayelerden, olaylardan almaktadır. Şu türkü bunlardan biridir; **Ben de gitim bir geyiğin avına / Geyik aldı gitti beni kendi dağına / Tövbeler tövbesi geyik avına / Siz gidin gardaşlar kaldım kayalarda."** İkinci kıtası da; **"Esvabım bahçada dürülü kaldı / Nişanlım benden küsülü kaldı / Tövbeler tövbesi geyik avına / Siz gidin gardaşlarım, kaldım kayalarda."** Sözlerden anlaşıldığı üzere nişanlı bey geyik avında bir uçurumun eşiğinde kalmıştır. Bazı uçurumlara ulaşmak mümkünken, geriye dönmek oldukça güçtür. Avcı geyik izi sürerken böyle bir noktaya gelmiş ve kendisinin yolunu bekleyen nişanlısına yönelik türkü söylemektedr. Anlaşılır ki ava gitmesine nişanlısı razı olmamıştır. Her ne kadar bir daha gitmeyeceğine tövbe etse de ok yaydan çıkmıştır. Şimdide bir çekirge türküsüne kulak verelim. **"Çekirgenin rezili / Arpa buğday devşirir / Tel çekelim devlete / kimden alacak öcünü,"** ikinci dörtlüğü de; **"Çekirgenin kanadı / Kanı yere damladı / Kör olası çekirge / Arpa buğday koymadı,"** eskiden Arabistan'dan sık sık çekirge sürüleri gelir ekinleri yerdi, bitirirdi. Bitkin, yoksul düşen halk öyle bir noktaya gelirdi ki aşar vergisini de veremezdi. Böyle içerikleri olan türkülere de hikayeli-olaylı türküler diyoruz. Anadolu'da sanayi olmadığı için iş (işçi) türkülerine de pek yaygın olmasa da çeşitli bölgelerde rastlamak mümkündür. Bir kağnı türküsü şöyledir; **"Sap yüklettim kağnıya / Çok yalvarttın tanrıya / Rabbim sen kavuştur / Yüzü çifte benliye."** Kadınların söylediği bir Adana türküsü de şöyledir; **"Pamuğu dize çeker / Sürmeyi göze çeker / Yari güzel olanlar / Kendini naza çeker;"** Kavuştak da; **"Vur çapayı çapayı / vur kazmayı kazmayı."** Anadolu'da sanayi girişimleri geri kaldığı için iş ve işçi türküleri çokça yapılmamıştır. Fakat "Esnaf türküleri" bir hayli yaygındır.Bu da küçük üretim hanelerinin yaygın olduğunun bilgisini verir. Oduncu türküsü, balıkçı türküsü, kasap türküsü, demirci türküsü... Edirne yöresinden bir boyacı türküsü; **"Çarşıdan aldım pirinci / Edirne'nin boyacıları birinci / Aman da boyacı boyacı / Fırçana vurgunum boyacı."** Sivas da söylenen bir nalbant türküsü; **"Nalbandım, hele hele nalbandım / Nalbandım saramadım aldandım / Nalbandım, cahil idim aldandım."**

Türkülerimiz içinde daha çok sayıda gemici, saatçi, berber, kahveci, hamamcı türküsü gibi türküler vardır. Bunlar toplumun sosyo-iktisadi yapısının aynalarıdır. Halkın gelir-geçim kaynaklarını öğrenmek için esnaf türkülerine bakmak gerekecektir. Anadolu halk müziği belirli bir yaklaşıma göre ikiye ayrılıyor. Sözlü olan ve sözsüz olan. Üzerinde durduğumuz konu çerçevesinde sözlü olan kısmına türkü diyoruz. Sözsüz olan müziklere de oyun havaları diyoruz. Fakat oyun havası olduğu halde

üzerine söz yazılmış türküler de mevcuttur. Oyun havaları yönünden Anadolu bölgelere ayrılmıştır. Örneğin zeybekler Batı Anadolu ve Ege Bölgesindedir. Horon oyun havası Doğu Karadeniz'dedir. Bar Doğu Anadolu Bölgesinde söz konusudur. Trakya'da ise Hora ve Sirto oyunları vardır. Elbette bunlarda belirli bir içiçe geçmişlik vardır. Yani halay türkülerine ülkemizin her yerinde rastlayabiliriz. Söylenenler sadece bir genellemedir. Oyun havaları (türküleri) paralelinde **Alevi-Bektaşi** semahlarına (Semah) da yer vermeden geçemeyiz. Aleviliğin kendine özgü kitabı olmadığı için semahların ve bunlara yazılmış sözlerin aleviler için büyük önemi vardır. Ki Anadolu deyince Alevilik başlı başına üzerinde durulması gereken bir konu olacaktır. Semahlar tüm Anadolu'da söylenmektedir oynanmaktadır. Bunların dinsel bir anlam yüklendiklerini de öncelikle belirtmemiz gerekecektir. Tunceli yöresinde bir oyun havasının sözlerine kulak verelim; **"Bu gözler bağı gözler / Avcılar dağı gözler / Yâr bizi yaraladı / Varmış bir sağı gözler."** Bu bir kadın oyun havasıdır. Şunu da söyleyelim: Oyun havaları da karma olan, kadın ve erkek oyun havaları diye birbirinden ayrılır. Gaziantep yöresinden bir oyun havası da şöyledir **"Çaya indim ağlarım / Gülü deste bağlarım / O gülün birin bana / Birin yâre yollarım."** Devamı da; **"Uy anoş anoş / Ağzı şeker dili hoş / Uy anoş için için / Ölürüm senin için."** İç Anadolu'da bir alevi semahı; **"Salınarak gelen benim efendim / Gel böyle, salınma göz değer sana / Al yeşil kuşan da kara bağlama / Belki düşmanlardan söz değer sana."** Kul Himmet'in bir semahı da; **"Seyyah olup şu alemi gezerim / Bir dost bulamadım gün akşam oldu / Kendi efkarımla okur yazarım / Bir dost bulamadım gün akşam oldu** / İkinci kıta da; **"Kul Himmet üstadım ummana daldım / Gelenden geçenden haberin aldım / Mecnun olup çullar giyip dolandım / Bir dost bulamadım gün akşam oldu."** Bu bir dostluk semahıdır. Türkülerin içerisinde bu güzel nefese ayrıca Pir Sultan Abdal Tapşırmasıyla da rastlanmıştır. Oyun havalarından sonra törendüğün türkülerinden de söz ederek Anadolu halk türkülerini özetlemiş olalım. Bunlar kına gecelerinde, düğünlerde, çeşitli törenlerde söylenirler. Malatya yöresinden bir kına türküsü dinleyelim. **"Gelinin kınasını al eylemişler / Gözünün sürmesini bol eylemişler / Seni bir yiğide mal eylemişler."**

Gel aman gel gelin olasın
Çarşamba gecesi bize gelesin

Bir başka gelin türküsü de; **"Gelin güzel amma azıcık bönce / Gelinin beli yüzükten ince / Dayanamazlar gelin seni görmeyince / Ölmeyince sakın yârdan ayrılma."** Son mısrada halkın gelenek göreneklerinin, evliliğe bakış açısının izlerine de rastlıyoruz. Son bir kına türküsü; **"Odun alır kucağına / Varır elin ocağına / Ney ney neyleyim aman."** Gelin, kına türkülerinde çok rastlanan sözlerden ikisi el oğluyla el kızıdır. Damat gelin ailesi için el oğlu, gelin de damatın ailesi için el kızıdır. Bu türkülerle birlikte Anadolu tarihine bir göz gezdirmiş ve Anadolu Halk türkülerini taramış olduk. Şimdi bu türkülerin modern dönemin getirdiği olumsuzluklardan nasıl etkilenip bozulduğu konusuna bir de türküleri batı müziği tekniğine göre okuma girişimlerine geçmeden evvel türkülere tarih boyunca eşlik denen çalgılara yer verelim. Elbette bu çalgıların içerisinde saz (bağlama) baş sırayı almaktadır.

Sürecek

GÜLLER KANAT ÇIRPIYOR

Yakamozlar tutuşuyor birden
Yanan bir aşk oluyor deniz
Sen gülümsüyorsun

Yıldız boşlukları dolduruyor gözlerin,
Konuşan ellerinin metince sıcaklığı

Ne çok yıldızım kayıyor

Ay hüzünlü gidiyor yanağı bulut dolu
Gelir mi güneşi göktepelerin
Açılır mı odasının perdesi

Deli rüzgârlar arıyorum
Çıngılarımı dağıtacak

Güllerim ne çok kanıyor

Kızılca bir ırmağın
Savrulan ılık saçlarıyla dağılıyor
Alevler ormanı bedenim

Martı türküleri söylüyor bir karanfil
Sol göğsümde arı kuşu

Çırpıntılarım çoğalıyor

Ali Rıza KARS

Ekrem ATAER

PLAKÇILAR ÇARŞISI'NIN BİZE DÖNÜK YÜZÜ

Bildiğiniz gibi İMÇ'de arşiv serileri yavaş yavaş kendilerine piyasa oluşturmaya başladı. İlk zamanlar, "bu adamlar delirdi mi satmayacak üretimleri nasıl basıyorlar" diye bu alan üzerinde kem gözler dolaşsa da durum hiç de öyle değil. Plakçılar çarşısı denilince; akla ilk, çoluk çocuğa kaset yapan, birilerinin paralarını kaptırıp kapısında ağladığı yer gelir. İşin bu tarafı işlenir hep medyada. Haber değeri vardır çünkü, ağlayan, kızan insanlar vardır veya bir gecede yıldız olup şaşıranlar. Bir de bu şöhretli çarşıda sessiz sedasız adam gibi işler yapanlar vardır. Vardır da onların yaptığı iş ne magazine yarar, ne de klip kanallarına para hortumları hazırlar. İşin ticari tarafına gelince bu üretimler pek de fena satmazlar. Düşünsenize memlekette arşiv yapan binlerce insan bunları arar bulur. Dahası bu yapıtlar çıkmadan, çıkıyor haberi bile heyecanlandırır arşivcileri. İşini sanat ve ticari ahlak üzerine kurmayı başaran bu firmalar bir elin parmakları kadar azdır çarşıda. (iki elin değil) Arşivlere ulaşmak zor iştir. Yurt içinde ise gidip ya birinin evinde veya hiç ummadığınız bir eskicide bulma şansınız vardır. Kısacası dedektif gibi iz süreceksiniz. Toz içinde bulduğunuz bir kara plak veya makara kaydı bilgisayar teknolojisi ile temizlenir. Telifleri ödenir ve piyasaya sunulur. Yurt dışında ise bu iş daha zor. Dünyanın bilmem neresinden kayıt bulunur, uluslararası telifleri ve yayın hakkı alınır ve hazır hale getirilir. Bu işe yapımcıları sevdalandıran asıl neden ise var olan ve unutulan değerlerin yitip gitmesini önlemek ve tekrar kazandırmaktır. Düşünsenize bir tarafta aç kurt gibi bekleyen ve çoluk çocuğu stüdyoya tıkıp cayır cayır bağırtan bir anlayış, diğer tarafta kaybolmasın diye kendi kendini görevlendiren bir anlayış. Unutmadan, bu arşivlerin önemli bir bölümü de TRT'nin tozlu raflarında bulunur. Yıllarca kimsenin yanına uğramadığı inanılmaz kayıtlar yatar durur yıllarca. Böylesine zor iştir arşiv üretimine soyunmak. Sizlere bu aydan itibaren arşiv üzerine çalışmaları olan firmaları ve üretimlerini tanıtacağız. Niye mi? Onların bu kadar emeğine karşın, kimsenin doğru dürüst haberi bile yok da ondan. Niye mi? Var olan birçok kültürü yok olup gitmekten kurtarıp belgeledikleri için. Niye mi? Para hırsı ile delirip kulaklarımızı kirletmedikleri için...

Bu ay İMÇ'nin bize dönük yüzünden KALAN müziğin bir üretimi ile başlıyoruz.

Kalan Müzik Taş Plak kayıtlarından bulup çıkarttığı KANTOLAR'ı albüm haline getirmiş. CD ve kaset olarak hazırlanan üretim yanında 50 sayfalık kitapçığı ile veriliyor. 1905 ve 1945 arası yapılan kayıtlar bulunmakta. Kimler mi yok... Şamram hanım'dan tutun da, Bursalı Hamid Bey'e kadar birçok usta gelip geçmiş bu albümden. Bu çalışmanın danışmanları Dr. Bülent AKSOY, Muammer KARABEY, Cemal ÜNLÜ. Kitapçığın bir bölümü İngilizce. Çevirileri Brena Mac CRIMMON yapmış. Yapımcı ise Hasan SALTIK. Şimdi sizlere kitapçık içinden iki bölüm aktaracağız...

"Kantoyu iki döneme ayırabiliriz. Gerçekte de hem biçimi hem müzikal yapısı ve yorumlanışı açısından erken dönem kantoları ve Cumhuriyet sonrası kantoları önemli farklılıklar gösterir. Erken dönem kantoya, Galata Tiyatroları ve Direklerarası Kantosu demek de mümkündür. Daha çok gemicilerin ve bıçkınların uğrak yeri olan çalgılı Galata Tiyatroları bu işin mekanlarındandır. Bir çok insanın döneminde "ayıp olur" kaygısı ile geçiştirdiği, aynı zamanda vazgeçemediği kanto "saygıdeğerlik" kavramının karşıtı değilse de dışındadır.

Bu çalışmada 21 kanto bulunmakta. İşin ustaları albüme hakim. Seyyan hanım, Bayan Semiha, Fahire hanım, Dramalı Hasan, Mahmure Suat hanım ve daha bir çoğu.

Bu ürüne emek vererek hazırlayan herkesi kutluyor, konuya meraklı olanlara hatırlatıyoruz.

Kaldırımlar ıslak
izler
yağmur birikintileri
portakal kabukları
çöpler
yavru kedi ıslak
ezilmiş, ölü, ağlamayan
-görmediniz
göremezsiniz beni
ıslak ezilmiş
insan ölüleri

Azmi ÜNAL H.

DANİMARKA ESİNTİSİ

DANİMARKA'DA KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

Hüseyin DUYGU

Avrupa Birliği ülkeleri 10 Haziran'da seçime gittiler. Bu seçim yalnızca Avrupa Birliği'nin ekonomik ilişkilerini değil, siyasi ve kültürel geleceği açısından da önemli. 1989'da Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra Avrupa'nın sınırları değişti, haritası yeniden çizildi.

Bütün Avrupa ülkelerinde "ulusal kültür" ve "ulusal kimlik" tartışmaları çok yoğun bir biçimde başlatıldı. Tartışmalar kimi zaman örgütlü saldırılara dönüştü. Bilindiği gibi 90'lı yıllarda Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinde çok sayıda yabancı, Türk, ırkçı saldırılara maruz kaldı, kimileri yaşamını yitirdi. Fransa'da Le Pen'ciler "Fransa Fransızlarındır" diyerek önemli ölçüde oy topladılar. Yugoslavya'daki etnik temizlik politikası bugün de dünyanın gündeminde.

Avrupa'nın metropolleri kabul edilen Londra, Birmingham, Paris, Berlin ve Hamburg kimi şehirlerin büyük semtlerinde yabancı kökenliler çoğunluk olmasına karşın, etnik sorunlar tüm hızıyla sürüyor.

Çok sayıda Avrupa ülkesinde bugün çeşitli dil, din ve kültürlerden gelen insanlar birarada, kültürel çeşitlilik içinde yaşıyorlar. Danimarka'da da sığınmacılar, yabancılar ve onların kültürleri tartışılıyor. Tatışmalardan kısa başlıklar şöyle: Sınırları açalım mı, kapayalım mı? İntegrasyon mu, asimilasyon mu? Kültürlerin çatışması mı, kültürlerin tanışması mı? Biz ve onlar, vb.

Tartışmaların özüne baktığımız zaman, öne sürülen düşüncelerin temelinde siyasi bilinç (yada bilinçsizlik), kişisel deneyimler, arkadaşlıklar önyargılar, korku ve bilgisizlik olduğunu görüyoruz. Avrupa'da ve dünyanın çok yerinde sığınmacı ve göçmen akımının yoğun bir şekilde sürdüğü bir dönemde tartışmaların çerçevesini belirleyen yukarıdaki noktalar, kültürel çeşitliliğin farklı betimlenmesine de yol açıyor.

Yaratıcılık ve kültürel çeşitlilik (farklı kültürlerin birarada yaşaması) bugünlerde Danimarka'da en çok tartışılan bir konu. Sanat, kültür, sanatçı ve kültür elçileri sözcükleri, tartışmanın odak noktasını oluşturuyorlar. Özellikle 1980'li yıllarda Danimarka'ya sığınmacı olarak gelen sanatçı ve sanatseverler göçmen kültürünün Danimarka'da çok çeşitli kültür içinde yaşam bulması için çok emek verdiler.

Danimarka'ya son 20 yılda dünyanın değişik ülkelerinden çok sayıda sanatçı-sığınmacı gledi. Bu sanatçıların sanatı Danimarka'da yıllarca küçümsendi. Danimarka dilini ve sistemini iyi tanımayan etnik kökenli sanatçılar yıllardır dışlandılar, çok kötü koşullarda çalışmak, yaşamak zorunda bırakıldılar.

1990'lı yıllarda göçmen, yabancı kültürün Danimarka'da tanıtılması için önemli gelişmeler oldu. Değişik kültürlerin bir arada tanıtılması, yaşatılması için karma projeler yapıldı. Bu projeler yazın, resim, müzik dışında göçmenlerin yemeklerini ve yaşam biçimlerini de içerdi. Örneğin Kopenhag'ın önemli tiyatrolarında Danimarkalı ve etnik kökenli profesyonel ve amatör oyuncular hep birlikte kültürel çeşitlilik üstüne oynadılar. 1996 yılında Avrupa Birliği'nin kültür başkentliğini yapan Kopenhag, çok sayıda yabancı sanatçıya ev sahipliği yaptı.

Bu sanat etkinlikleri belli ölçüde Danimarka gökyüzünü bir süre aydınlatsa da, istenileni veremedi. Özellikle son iki yılda kültürel çeşitlilik adına bir boşluk yaşanıyor. Göçmen kökenli sanatçılara kapılar yine kapandı. Kazanılan deneyimler, yeni ve karma çalışma yöntemleri, eşit koşullardaki ilişkiler unutturulmaya çalışılıyor. Çeşitli sanatçıları birarada buluşturacak olan köprü daha inşa edilmeden yıkıldı. Tartışmalar Danimarka'nın resmi sanat anlayışının içine tekrar kaydı.

Danimarka'nın uluslararası alanda şirin görünmesini sağlamayı amaçlayan kısa süreli kültür etkinlikleri "kültür çeşitliliği" yaratmadı. Halkların, insanların eşitliliği ve bir arada yaşayabileceği üstüne inşa edilen kültür politikaları ancak kültür çeşitliliği yaratır ve etnik çatışmaları önler anlayışı benimsenmeye başlandı. Çağdaş ve evrensel kültür anlayışı farklı kültürlerin, etnik grupların bir arada yaşamasını kolaylaştıracak diye düşünüyorum.

Yazımı Martin Luther King'in bir konuşmasından kısa bir alıntı ile bitirmek istiyorum.

"Sokakları süpürmekse kaderin, Michelangelo'nun resim yaptığı, Shakespeare'nin şiir yazdığı, Beethoven'in müzik bestelediği gibi süpür; öyle süpür ki sokakları, yerin göğün orduları durup şöyle desin: İşini en iyi biçimde gören büyük bir süpürgeci yaşıyor burada."

İNSANCIL
OKURU
KIPIRDA!

Züthü BAYAR

MAVİ SAKAL METİNLERİ HAYAL EDEBİLME ÖZGÜRLÜĞÜ

'**Kurgu**' sözcüğünü baba sözlükler şöyle açıklar: 'Tasavvur, tasarlamak, vehim, kuruntu,... Terim, felsefi anlamı olan; 'Eyleme geçmeyip, yalnız bilmek ve açıklamak amacını güden düşünce, nazar.' açıklamasıyla birlikte ele alınınca, türkçede pek alışık olmadığımız, (Hiç olmazsa birkaç yıl öncesine kadar) yepyeni bir kavramla karşılaşırız. Gerçi, latince kaynaklı Avrupa dillerinde bu kavram, yüzyılı aşkın bir zamandan beri, '**fiction**' ve '**speculation**' terimleriyle karşılanagelmiştir. Ama yeni türkçede bu terim bir '**tasarım**' olarak kalmış ve sadece böyle bir kavramın varlığını anımsatmakta kullanılmıştır. '**Kurgu**'nun '**hayal**' yani '**image**' ile olan semiolojik akrabalığı, yetmişli yılların başlarında '**science-fiction**' terimine türkçe karşılık arama çabaları sırasında bir sürü karışıklığa neden olmuş, kendilerini ciddi lengüistik sorunlar karşısında tam yetkili gören bazı sivriakıllı yazarlar terimi: '**hayal-bilim**' gibi traji-komik ve tamamen sakat bir ifadeyle karşılamak yanlışlığına düşmüşlerdir. Oysa '**kurgu**' ile '**hayal**', anlam bakımından çok yakın olmakla birlikte, bütünüyle aynı şey değillerdir. Aradaki nüans, ancak birinin, diğerine nazaran bilimsel tasarıma daha yakın olmasıyla açıklanabilir. Bu yüzden 'kurgu', sözcüğü '**bilim**'in sonuna getirilerek: '**bilimkurgu**' terimi yaratılmış, '**hayal**' ise daha yakın kardeşi olan '**fantasia**'nın ilgi alanına terkedilmiştir.

Türk hukukunda son on yıl içinde meydana gelen olumlu ama bir arpa boyu yol ölçüsündeki gelişmelerin yararlı olmadığı söylenemez. Örneğin **Damokles**'in kılıcı misali, yazarların ve aydınların tepesinde sallanmakta olan 141 ve 142. maddelerle 163'üncü maddelerin Türk Ceza Yasasından kaldırılarak, bunların yerine daha az bağlayıcı ceza hükümlerinin konması, mevcut düşünce özgürlüğünde nisbî bir ferahlamaya yolaçarken, modern anlamda '**hayal edebilme**' ve '**kurgulayabilme özgürlüğü**'ne giden yolları da açmış bulunmaktadır.

'**Düşünce özgürlüğü**' ile '**hayal edebilme**' yada '**kurgulayabilme özgürlüğü**' arasındaki öncelik-sonralık ve akrabalık ilişkisi: tıpkı '**kurgu**' ile '**imge**' arasındaki ilişki ve akrabalık gibidir. Bir toplumun, '**hayal edebilme**' ve '**hayal edilebilmiş şeyleri algılama özgürlüğü**'ne varabilmesi için önce düşünce özgürlüğü aşamasından geçmiş olması gerekir. Çünkü düşünme eyleminden önce hayal edebilme eylemini gerçekleştirmeye olanak yoktur. Düşünce ve imgeyi birarada kullanan ve bunların yansıttığı kavramlar arasında güzellikler peşinde koşan şiir ve edebiyat ise toplumun manevi gelişim düzeyiyle, bu düzeyin oluşturduğu sosyo-kültürel yapı üzerinde yükselir. Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı ise son yıllada nitel kültürel başkalaşımlar nedeniyle belirgin bir gelişme göstermektedir. Vaktiyle Osmanlı sosyo-kültürel yapısı içinde kurgusal **(speculativ)** ve hayalî **(imaginativ)** yaratımlarını, ancak '**nakli öyküler**' halinde anlatabilen **Evliya Çelebi**'nin başka türlü hareket etmesi beklenemezdi. Çünkü, gerek **Hezâr-ı Fen Ahmed Çelebi** ve gerekse **Lagarî Hasan Çelebi**'nin bilimsel temelli kurgusal öyküleri, (Osmanlı edebiyatında roman geleneği olmaması dolayısıyla) bir masal formu içinde okura sunulamazdı. **Evliya Çelebi** de bylece sanatçı bir hayalcilikle beslenmiş kurgusal yaratımlarını alternatif bir tarih anlayışı içinde okura iletme yolunu seçti.

Bugün artık bilimsel temelli kurgular yaratan sanatçıların bu yolu izlemeleri düşünülemez. Çağdaş edebiyat, hayal edebilme özgürlüğünün kanatları altında; bilinç akımı tekniği ve '**theatral dialog**'lar gibi biçimsel ögelerle zenginleşmiş olarak digital ortamlarda kendini ifade etme olanağına sahip. Türkiye edebiyatına gelince; bir alt tür olarak nitelenen bilimkurgu ve fantastik edebiyat, yeni Türk edebiyatı içinde kendine özgü birkaç istikamette gelişimini sürdürüyor. Fantastik alanda Ege Üniversitesi Öğretim Görevlisi **İhsan Oktay Anar**'ın '**Kitâb Ül Hıyal**' ile '**Puslu Kıtalar Atlası**' adlı romanları ilgi çekicidir. **Orhan Pamuk**'un '**Beyaz Kale**'sini de bu dizi içinde düşünmek olasıdır. Türk bilimkurgu edebiyatında ise **Müfit Özdeş**'in '**Son Tiryaki**'si ile **Haldun Aydıngün**'ün '**Başkan Oyunu**' adlı eserlerini anmamız gerekir. Bu eserler, şimdiye değin Türk edebiyatında örnekleri pekaz görülebilen bir türün ürünleridir ve batı edebiyatı içindeki örnekleriyle kıyaslanabiecek bir olgunluk düzeyindedir.

Evet, Türkiye edebiyatı şu sıralarda '**hayal edebilme özgürlüğü**'nün tadını çıkarıyor. Bazı eleştirmenler ise: 'Bilimkurgu ve fantazya, Türk edebiyatında altın çağını yaşıyor, demekte bir sakınca görmüyorlar. Kendilerini edebiyatın 'alt tür'ünden münezzeh kılınmış kabul eden saltık edebiyatçılar ise (ki bunlar bayağı kodaman isimlerdir) bütün bu olup bitenlerin dışında ve onu anlamaksızın fildişi kulelerinde mesut ve müreffeh, okuru uyutacak ve keselerini parayla dolduracak yeni ninniler düşünmektedirler.

Ama cyber-space'de parendeler atıp, internet'te James Joyce'un izini kovalayan genç Türk okuru bunları yutar mı.

MÜZİK KAVRAMLARI (9)

Geçen yazımda dağıttımdan bu yana ülkede sanat adına, özellikle müzik sanatı adına çok büyük farklılıklar olmadığını gözlemlememize rağmen yine de anlatılacak-söylenecek çok şey olduğu düşüncesindeyim.

Bu yazı dizilerimizde okuyucuya vermeye çalıştığım şeyleri yenden gözden geçirmek ve yaptıklarımın üzerinetekrar düşünmek ihtiyacını hissettim.

Yapmak istediğim şey neydi?

Müzik dinleyicisini bilinçlendirmek adına birtakım bilgiler verdim. Onları aydınlatmaya çalıştım.

Başarabildim mi? Bilmiyorum.

Bunu öğrenmek isterim.

Aslında bunun yolu var?

Bugüne değin yazılarımı okuyan kişiler eğer imkanları varsa bana e-mail gönderebilirler. Bu yeni mektuplaşma yoluyla insanların düşüncelerini, sorularını almak isterim.

Yazacağınız mektuplar, beni aydınlatacaktır. Bu yolla da insanlara ne derece faydalı olduğumu öğrenme fırsatı bulacağım.

E-mail adresim: acim@escortnet.com Mektuplarınızı bekliyorum

* * *

Bu arada **İnsancıl** dergisinin yaşamakta olduğu sıkıntılarla ilgili fikirlerimi açıklamak isterim. Ülkedeki dergi enflasyonu içinde, samimiyetle insanları aydınlatmaya çalışan ve bu çabasını özgür iradesiyle sürdürmeye gayret eden bir dergi olarak gözümde farklı bir yerdedir **İnsancıl** dergisi. Medyadaki sistematiğe uymayı reddetmesini de doğru buluyorum. Eğer bu çarkın içine bir kez girerseniz artık kurtulmanıza imkan yoktur. Bıraksınlar kendi yağında kavrulsun **İnsancıl**. Hayatta herşey para değil. İnsanlığa ve **İnsancıl**'a yardımcı olmak gerekir çünkü o insanları insan kılmak için çabalıyor.

Bugüne değin çalgılardan orkestraya kadar olan gelişimi aktarmaya çalıştım. Müzikteki biçimlerden bahsettim, onları dilim döndüğünce anlatmaya çalıştım. Bu yazımda biraz da müziğe nasıl bakmamız gerektiğinden bahsetmek isterim.

"Müziğe bakmak" terimi size sıradışı gelebilir. Müziği dinlemekten öte acaba müziğe nasıl baktığınız üzerine hiç kafa yordunuz mu? Sanmam. Müziğe doğru gözle bakarsanız, o işi yapanların da farkını anlarsınız.

Herkes bir şekilde kıyısından köşesinden müziğe bulaşmak istemiştir. Belki öğrencilik yıllarınızda gitar veya bağlama gibi bir çalgıyı öğrenmeye çalışmış; ama dersler ağır basmış ve sürdürememişsinizdir. Eğer öğrenciyseniz bir çalgı çalmak istersiniz, bunu nasıl becereceğini konusunda bazı insanlara danışmaktasınız ama doyurucu bir cevap alamıyorsunuzdur. *"Hangi kursa gitsem?", "Hangisinde daha iyi öğretiyorlar?"* gibi sorular kafanızın içinde dolaşmaktalar belki. Benimle yeni tanışan insanlar mesleğimin müzik olduğunu öğrenince *"ah hocam! ben de zamanında gitar dersi almıştım, ama götüremedim. Hala öğrenebilir miyim? Benim için çok mu geç oldu artık?"* gibilerinden serzenişlerde bulunuyorlar ve belki de benden medet umuyorlar.

Müzik çalışmak isteyen kişilere şunu tavsiye ederim. Müzik öncelikle hobi olarak yapılacak kadar kolay bir iş değildir. Bunu hobi diye çalışıyor olsanız bile, çok sabırlı olmanız gerekmektedir. Bir çalgıyı tercihan gitarı çalmak için bile notaları öğrenmek, solfej çalışmak zorundasınız. Gitarda çok basit bir ezgiyi kusursuzca çalabilecek duruma gelmeniz eğer -sabır ve sebatla çalışırsanız- en az üç ay sürer. Bu daha yolun başıdır. Müziğe başlamak için yaşın da belli bir önemi vardır. Genç beyinler daha taze beyinlerdir ve öğrenmeye daha açıktırlar. Bu yüzden müziğe küçük yaşlarda başlamak daha kolay ilerlenmesini sağlar. Ayrıca ellerinizin çalgıya daha genç yaşlarda uyum sağlaması daha kolaydır. Bir çalgı çalışmak bir anlamda spor yapmak gibidir. Hergün çalıştıkça gelişirsiniz. Hergün yapmaya başladığınız ve alıştığınız bir spor antrenmanını birkaç gün aksattığınızda vücudunuzun hamlaşmaya başladığını farkettiğiniz gibi, çalgı çalışmayı da birkaç gün aksatırsanız elleriniz durur-yani hamlaşırsınız.

Bir çalgıyı bir süre çalışmanız bile müziğin hiç de kolay bir meslek olmadığını anlamanıza yetebilir. Bu türden tecrübe yaşamış kişilerin müziğe ve müzikçiye bakışı da daha farklı olur. Müzikçilerin işlerinin hiç de kolay olmadığını daha iyi kavrarlar. Müzikten nefret eden ve onu gürültüden sayan kişiler de vardır. Bunlar çevrelerindeki gürültüyü tanımlar iken "araba sesleri, klaksonlar, müzik sesler" diye konuşurlar. Arabalardan sonuna kadar açılmış ve etrafa bir rahatsızlık duygusu veren kazmaları ben de onaylamıyorum doğrusu. Onlar teyplerindeki kasedi - ki seçtikleri kasetlerde adamlar veya kadınlar avaz avaza bağırmaktadırlar- etrafa "bakın ne müzik seti ama" diye hava atmak için çalarlar.

Şarkı söylemek bağırmak değildir. Genelde insanlar şarkıcıları kötü bir şekilde taklit ederken bağırırlar. Böylece bağırmak ile şarkı söylemek eşanlamlıdır onlar için. Sarhoşlara dikkat ederseniz onlar da bağıra bağıra şarkı söylerler.

İnsanlar müziği, eğlenirken kullandıkları bir araç; müzikçiyi de sokaktaki bir seyyar satıcıya baktıkları gözle gördükleri sürece, siz istediğiniz kadar kendinizi yırtın,müziğin çok önemli bir sanat türü olduğunu iddia edin; bu bakış açısını temelinden söküp atamazsınız. Bunun yolu temel eğitimden geçer. Temel eğitim hazır sekiz yıla çıkmış iken, aaba bu eğitime GENEL SANAT BİLGİSİ adı altında bir ders ilave edilemez mi?

Bu yollar yeni yetişen genç beyinlere, sanatın anlamı ve önemi; sanatın insana kazandırdıkları ve ruhsal gelişime katkılarını işleyen konularla her önüne gelene SANATÇI dememeleri gerektiği öğretilemez mi?

Gerçi bu fikirlerim şu an yürümekte olan sistem için çok gereksiz gibi gözükebilir. Avrupa Topluluğuna girmek isteyenlerin Avrupa'daki eğitim modellerine bakmalarını, oralardaki eğitim içinde sanata ve sanatçıya gösterilen önemi ve kazandırılan bilinci incelemelerini tavsiye ederim. Almanya'da çalışan Taksi ve Otobüs şoförlerinin kaset teyplerinde Mozart-Beethoven dinlemeleri herhalde bir rastlantı olmasa gerektir.

Kendi hayatımdan bir örnek vremek gerekirse, 9 yaşındaki kızımın okuduğu Vedide Baha Pars ilkokulunda cahil ve bilinçsiz bir avuç velinin aptalca ısrarlarıyla hiçbir suçu olmadığı halde görevden alınan kızımın sınıf hocası, okulda Cumartesi günleri bir Blokflüt kursunun başlamasına öncülük etmişti. İlk kurslara kızım ellerimle götürdüm. Derslere Konservatuvar mezunu cici bir genç hanım gelmeye başlamıştı. Birkaç hafta sonra kurslara gelen öğrenci sayısı azaldı ve sonunda kurs iptal edildi. Öğrenci velilerine Blokflüt kurslarına neden gelmedikleri sorulduğunda verdikleri cevap aynen şöyle idi:

"Çocuğum hafta sonları deslerine çalışamıyor, kendi dersleri çok ağır"

Yorumu size bırakıyorum.

"Oğlum Che"

Dünyanın bütün kurtuluş savaşçılarını (başta **Gazi Mustafa Kemal**) çok, pek çok seviyorum. Çin'de **Lin Piao**, Vietnam'da **Vo Nguyan Giap** ve Küba'da "Ya vatan, ya ölüm!" diyerek yola çıkan **Fidel Castro** ile **Che Guevara**. Son yıllarda **Che** hakkında yazılmış bütün kitapları eksiksiz okudum. Son olarak, Che'nin babası Ernesto Guevara Lynch'in oğlu Che için yazdığı 437 sayfalık sevgi dolu güzelim kitabını su içer gibi okudum...

Çiviyazıları Yayınevi'nin oluşturmayı amaçladığı Che Kitaplığı'nın üçüncü kitabı olan bu yaşamöyküsüanı kitabına baba Guevera şöyle başlıyor: **"Oğlum Che'nin geride bıraktığı silahı elime alacak adar genç ve yeterince cesur olsaydım bu kitabı asla yazmazdım"**. Sözünü sürdürüyor: "Ancak uluslararası emperyalizmin kesin olarak yenildiğinde dünya barışına ulaşılabilecektir." Sonra kısaca oğlundan söz ederek kısa bir giriş yapıyor: "Che okulu bitirdi, üniversitede ekonomi, politika ve sosyal dallarda öğrenim gördü. Bilimsel araştırmacı olarak çalıştı ve arkolojiye yoğun ilgi gösterdi. Arjantin gemilerinde hastalara baktı, doktor oldu ve savaş tıbbında uzmanlaştı. İnşaat işlerinde denetçi olarak çalıştı ve çeşitli ülkelerdeki gerilla savaşlarında enternasyonal devrimci olarak mücadele etti. Küba hükümetinin inşasında birlikte çalıştı, ulusal bankanın başkanlığını ve Sanayî Bakanlığı yaptı... Aynı zamanda yazar ve denemeciydi ve üst düzeyde ekonomik tartışmalar yürütüyordu. İş arkadaşlarını üzerindeki etkisine dayanarak, gerçek bir pedagog olduğu söylenebilir. Önüme, Onun yanında gördüğüm, yaşadığım, duyumsadığım ve ıstırabını duyduğum her şeyi yazma görevini koydum. (...) Bunun adı **Ernesto Guevara Della Serna** olan ve dünyanın **Che Guevara** olarak tanıdığı o idealist ve savaşçının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağına eminim."

Baba Guevara , kitabın birinci bölümüne şu başlığı koymuş: "Guevara Ailesi Ernesto Guevara De La Serna'nın Gerçek Yolunu Anlamaya Başlıyor." Ve bu başlığın altında anlatmaya başlıyor: "1956 Aralık ayının ilk günleri geçmişti. Dünyanın en önemli gazeteleri, Dr. Fidel Castro Ruz'un, başarısızlıkla sonuçlanan Küba'yı istila etme girişimiyle ilgil ihaberleri veriyorlardı. Eski çavuş **Batista**, o dönemde artık kendisini tümgeneral ilan etmişti ve uluslararası haber ajansları aracılığıyla, Fidel Castro'yla yanındakilerin Ada'ya sızmaya çalışırken öldükleri haberini yayıyordu. Tarih 2 Aralık 1959."

6 Temmuz 1959 günlü Meksiko İçişleri Bakanlığı'na ait cezaevinden gelen mektup ellerine ulaşmıştır daha önce. Bu mektubunda beni şaşalatan son tümce oldu. Che'nin aynı zamanda iyi bir okuyucu olduğunu biliyordum (Neruda ve başkalarından da öğrenmiştim bunu). Ama doğrusu bizim **Nazım**'ı okuduğunu bilmiyordum. Che, şöyle bitiriyor mektubunu son tümcesini: "Şu andan itibaren ölümü bir yenilgi olarak değerlendirmeyeceğim, aksine **Hikmet*** gibi şöyle diyeceğim: **"Yalnız yarım kalmış bir şarkının acısını toprağa gömeceğim."** Dipnotta Hikmet'in, **Nazım Hikmet** olduğu ve O'nun şiirinden alıntılandığı belirtiliyor. Bir Türkiyeli olarak gurur duydum, sevindim...

Ajanslar sürekli Che'nin ölümüyle ilgili haberler yayımlamaktadırlar. Ernesto ailesi en sonuda haberleri yayımlayan ajansları yalanlayan bir mektubunu alır. 28 Şubat 1957 günlü mektubuna şöyle başlıyor Che "Yaşam gücüyle dolu kana susamış bu coşkulu satırları sana Küba'nın fundalıklarından yazıyorum. Sanki gerçek bir askermişim gibi (en azından kirliyim ve perişanım) bir yemek tabağının üstünden yazıyorum. Tüfeğim yanımda ve dişlerimin arasında yeni bir sembol var, bir puro." Birkaç tümceden sonra Che, mektubunu şöyle sürdürüyor: "Boynumdan yaralandım, hayatta kalışımı kedi gibi şanslı oluşuma borçluyum." Baba Ernosto, Che'nin kana susamış sözlerine şaşalar. Çünkü Che, bir serçeyi kurtarmak için bir zamanlar ölümü göze almıştır. Köpeğinin ölüsünü, arkadaşlarıyla birlikte gözyaşlarıyla gömmüştür. Baba Ernosto şöyle yazıyor: "Benim duygu dolu, duygusal oğlum, artık geri dönemeyeceği bir görevi yerine getirebilmek için kendi duygusallığını yok ediyordu..."

Ernosto ailesi sürekli ajansları izler. Çoğu yalan haberlerdir. Merak içinde çırpınırlar. Şuraya buraya telefon yağdırırlar. Bu arada CIA ajanı biri de dostmuş gibi yanına gelip, Che ve Fidel hakkında bilgiler almaya çalışır: "Fidel'in sadece bir liberal, fakat Ernosto'yla **Raul Castro**'nun komünzm yanlısı olduklarını öğrendim" der.

Daha sonra Ernosto ailesine gazeteci akını başlar. Bunlar Fidel ve Ernosto'yu görüp röportaj yapan gazetecilerdir. Binbir güçlükle ölümü göze alan bu gazetecilerden **Gutierrez**, güzel haberleri getirmiş, umutsuzluklarını gidermiştir. Şöyle anlatır: "...katıra binmiş, kitaplara aşık bir bohemi görüyordum. Bu bohemin aynı zamanda mükemmel bir savaşçı, teknisyen, taktisyen ve stratejist olduğunu, intihar komandolarını başında bulunduğu ve gerektiğinde her yerde tıbbi desteğini sunduğunu gördk. O, yorulmak bilmez bir işçiydi. Sierra'da tarım reformunu temelini atmış, bir silah fabrikası kurmuş, tankı savaş dışı bırakabilen bir bazuka icat etmiş, dağlarda ilk ekmek fabrikasını açmış, donanımı tarım işçileri tarafından zahmetli bir çalışmayla taşınarak getirilen bir hastane kurup donatmıştı. İlk tütün mağazasını, ilkokulları kurmuş ve başka şeylerin yanısıra, bir dağın tepesine adını Radio Rebelde koyduğu bir radyo istasyonu inşa etmişti. Her gece oradan, Küba halkının mücadele azmini güçlendirmeye hizmet eden haberler ve kısa konuşmalar yayınlıyordu. Bütün bu etkinliklerin yanısıra adı **'Özgür, Küba'** olan ve kurtuluş ordusunu bilgilendirmeyi amaçlayan bir gazete çıkarmaya da zaman bulmuştu."

Böylesine becerikli, dayançlı, dirençli Che, Küba Devrimi'nde kilit bir pozisyona sahiptir ve komutanlığa yükselmiştir. Fidel'den sonra bu rütbeyi alan ilk kişi odur. Gazeteci **Masetti**, Che'ye soruyor: "Bütün bunlar nasıl oldu? Hepsi çıkartmadan önce planlanmış mıydı?" Che yanıtlıyor: **"Bütün yaptıklarımızın çoğunu, o zaman düşleyemezdik bile. Devrim içinde devrimcileştiğimiz söylenebilir."**

1956'da başlayan savaş, Kurtuluş Savaşı **1 Ocak 1959**'a değin sürerek, yengiyle sonuçlanır, **Batista** kaçar, tıpkı **Vahdettin** gibi...

Ernosto Guevara Lynch, Oğlum Che, Çev. Saliha Nazlıkaya, Çiviyazıları, İstanbul, 1998

TENİM SUSUYOR GÜLE

Betül TARIMAN

SORUMLU KADIN

Yüzünle bir olmaz hatırlıyorum sen kimsin
Bir yanından öbür yanın görünüyor bomboş.
Yeni çarşılar gibi alımlısın geçiyorum

Çarşılarda erkek adları söylenir kadınlar gizli
Sana kim taktı bu sorumluluğu kadınsın
Nerden aldın "olmaz"ları o "geçilmiz"leri
Bir yanından - senin değil öbür yanın - geçiyorum

Bu senin yüzünden gülmelere bu ne bu
Tüm karşıyız binlerle yıl çoğunlukta
Kara tartılarda ağırlığımız
Tüm kadın tüm utanç tüm korku

Gülten Akın

Suya sürekli dipnotlar düştüğümüz, kendi ormanımızı aradığımız bir süreçte SORUMLU KADIN gün ışığına çıkarılmış bir çiçek gibi selamlıyor bizleri. Akın, şiir evinde pişmiş bir porselen, söz ırmağı taştan arındırılmış. Kişisel tercihlerin ağır bastığı bir dönemde Sorumlu Kadın konuşma diline has özellikleriyle şiir ırmağında yüzüyor, yüzdürüyor bizleri. Soruyor, sorduruyor. Zamanın dişlilerine takılmadan, bir kuyumcu edasıyla işliyor şiirini. Onunla şiirin uç noktalarında at koşturuyorsunuz. Özlemi çekilen sıcak bir ev, sıkıntı ve kederle uç veriyor en derinlerinizde. Çünkü ona göre "bazı adamlar aşkı itip odalara karartır". Çünkü özgürlüklerin sınırlarının erkekler tarafından belirlendiği bir toplumda sistem kadını ev içine hapseder. Kadın cinselliğini yaşayamaz. Bedenine yabancıdır.

Onlar, yani kadınlar kendini tüketme okullarının ezberci küçük kızlarıdır, hiç değişmezler. Kabullenilmiş bir hayat, bir pencere, bir ev. O bir güldür koklanır. Kız çocuk doğduğunda ona Gül, Nergis, Çiğdem gibi adlar verilir. Erkeğe ise Boğaç, Tarkan, Şahin gibi egemen sistemle özdeşleşen adlar... Çünkü o erkektir. Bir güç simgesidir. Ve kapitalist sistemin temelinde cinsiyet ayrımının yer aldığı bir rekabet düzeni vardır. Yarışma programları, eğlence ortamlarının süsüdür kadın. Politik tercihi yoktur, ülke gerçeklerine yabancıdır.

Gülten Akın'ın toplu şiirlerinin yer aldığı SEYRAN adlı şiir kitabında gün ışığına çıkarılmış bir çiçek gibi duran SORUMLU KADIN adlı şiiri sistemin çarkları arasında ezilmiş bir kadını, ıssız bir kadını, kadınsı bir duyarlılıkla anlatıyor.

"Yüzünle bir olmaz hatırlıyorum sen kimsin" der şiirin ilk dizesinde. Kadınların içe dönüklüğünü anlatır. Kimi kez duygularını dile getiremeyen, dillerine mühür vurulmuş kadınları. İçleriyle yüzleri bir olmaz. Bir odadan ötekine uzayıp gider bir yaşam örgüsü, bir odadan ötekine... ip biter, hayat kalabalık.

"Bir yanından öbür yanın görünüyor bomboş
Yeni çarşılar gibi alımlısın geçiyorum"

Bu dizelerde feodal düzen içinde kendine yer edinemeyen kadın anlatılmıştır. İçi boşaltılmış kadın yani belleksiz kadın. Kadın artık rolünü benimsemiştir. Ama o benimsemez. İnsan doğasının bir parçasıymış gibi gösterilen erkek gücü karşısında kadınlar amansız rekabete girerler.

Yeni çarşılar gibi alımlı olan kadın tüketici kitlesi tarafından kontrol altına alınmıştır. Artık kadın en güzel giyinmenin, en iyi yemek yapmanın yollarını aramaya başlar. Kitle iletişim araçları da sistemin varlığını sürdürmesine yardımcı olur. Tüketim bağımlısı olan kadın artık sadece ama sadece tüketen bir varlıktır. Dizi filimlerin bağımlısı, artisler gibi konuşan, onun kullandığı parfümü kullanan. Kadını birey olarak görmeyen toplumlarda kadın, "kadın olarak varlığını cinselliğine borçludur". Sistem her seferinde bunu kadına hatırlatır.

İkinci dörtlükte ise kadının içinde bulunduğu durum daha da belirginleştirilir. Kadın iyice içine kapanmıştır. Sanki bir odadan ötekine geçmeye ürker. Kapalı bir kutudur sanki hiç açılmaz.

"Çarşılarda erkek adları söylenir kadınlar gizli
Sana kim taktı bu sorumluluğu kadınsın"

Derken kadına, yani ikinci şahısa seslenir. Onunla konuşur. Yalın bir söyleyişle anlatmak istediklerini bir çırpıda anlatır. Söz ırmağının taşlı yollarına dalmaz. Gözlerimizin önüne birden kapı zilleri geliverir. Kapı zillerinde erkek adları. Sünnet düğünleri ve... Bebeklerin giysileri cinsiyetine göredir. Kızsa pembe, erkekse mavi. Kadın yüksek sesle konuşamaz, gülemez. Kızın mutluluğu erke-

ğin ekonomik gücüne bağlıdır. Yüz metrelik bir yolda kadınlar başları önlerinde, kadınlar baskı altında, kadınlar tercihsiz.

"Nerden aldın" olmaz" ları o "geçilmez" leri
Bir yanından - senin değil -öbür yanın"

Egemen sistemin kadını baskı altına almasının yanı sıra bir bakıma dinin kadın üzerinde baskısının da olduğunu söyler sanki. Toplum içindeki rolünü benimseyen kadın başta kendi köleliğini savunurken uyumlu, başıeğik bir tablo da çizer. Bu durum erkek için söz konusu bile değildir.

Öğretmenlik, ebelik, hemşirelik kadınlar için seçilen mesleklerin beşlıcaları olurken Matematik, Fikizik, Mühendislik, Mimarlık gibi meslekler erkekler için biçilmiş kaftandır. Okulların ilk sınıflarında öğrencilere verilen fişlerde Ali'ler top oynar, kızlar ip atlar. Yada anne ya mutfaktadır ya da örgü örer. Anne yemek pişir, baba bana para ver gibi sözcükler sürekli olarak egemen sistem tarafından adeta popalanır.

Şiirin son dörtlüğünde ise Gülten Akın'ın kadının binlerce yıl süren yalnızlığına, köleliğine değindiğini görürüz. Akın binlerce yıl kendine yabancılaşarak uzun bir yol kat eden kadını anlatır şiirin son dizelerinde. Bu dizeler şiirin ilk dizeleri gibi en çarpıcı dizeleridir de aynı zamanda.

"Bu senin yüzünden gülmelere bu ne bu
Tüm karşıyız binlerle yıl çoğunlukta"

Kendini geliştiremeyen, kolaycılığa düşen kadınlardan söz eder. Çıkış yolunu bulmak zor değildir. Kilitli kapıları açmak, sokağa çıkmak. Güneşin yüzüne bakabilir, perdeyi aralayabiliriz. Pencerenin ardındaki dünyaya... Yağmur ıslaklığıyla, tedirgin bir su gibi aks aks.

Biz kadınlıkları bastırılmış kadınlar, erkek kadınlar:

"Kara tartılarda ağılığımız
Tüm kadın tüm utanç korku" [1]

Bu son iki dize yani şiirin final dizeleri belki de bir filmin final sahnesi. İçinde bulunduğumuz durumu bize hatırlatan, yineleyen. Çark içinde kadın dönmesin için, duru bir su olmasın için.

SORUMLU KADIN yaşamı şiire, şiiri yaşama dönüştürmenin güzel bir örneği. Gizli köşelerimizden çıkmanın, rüyasızlığın şiiri. Kara saçlarımızı keseli çok oldu üstelik. Ayna kırıklarını toplayalı da. Ama neden hâlâ eteklerimizde siyah güller, eteklerimizde siyah karanfiller? Neden her liman bizi uğurluyor, neden her liman içimizde kara kapkara bir yara. İssız bir sokak gibiyiz, ıssız ve izsiz.

Kestim Kara Saçlarımı 1960 Gülten Akın

YAĞMA

Binlerce yıldır korunup kollanan gizem
günah sembolü bir düşman
tenin cıvıldaması

kurumuş bir dal bıraktılar tenime
cansuyumu kim yağmalıyor
arsız istekleriyle

yaralıyım...
yaralıyım...
rahmimde düşman kurşunları taşıyorum

bilmezdim eskiden
cıvıldaşan etimin
erkekliğin kanattığı
bir cezaya dönüşeceğini

dokunmayın...
dokunmayın...
okşayamaz
saçlarımı yolan kanlı eller
bir tüy yumuşaklığında
yaralarımdan Kosova sızar
yaralarımda Berivan ağlar

Kurumuş bir dal bıraktılar tenime
cansuyumu kim yağmalıyor
arsız istekleriyle

Berrin TAŞ

HAYALETLER ANTOLOJİSİ

Zühtü BAYAR

Kimse bilmiyor öldüğünü bilmeyecek de
Kargaşasında sürüyor **ayrılık otlarının**[1]
Bir ozan bekleniyor gelsin kaldırsın bu ölüyü

S. Kudret AKSAL

Sanırım bu "İkincisi Yeni" masalı hiç bitmiyecek. O ünlü düşünürün de söylediği gibi: "Bir adım ileri, iki adım geri..." Karşıtlarımız samimiyetle bizim ne dediğimizi, ne demek istediğimizi anlamıya çalışmadıkça **diyalektik bir diyalog** kurmanın olanağı yok. Karşılıklı yazılan, çizilenlerin etkisi, tartışanlar için verimsiz bir düzeyde sürüp gidiyor.

Evet, aşağı yukarı bir onbeş-yirmi yılı buluyor "İkinci Yeni" masalı başlıyalı... Şiir sanatı hesabına oldukça karanlık, bulanık bu masalın acıklı bir sona ermesi de dört-beş yılı buluyor. Buna karşılık, halen toplumsal olaylarla, edebi olaylar arasında içten; örgensel bir bağlılığın varolduğunu **bilip de buna inanmıyanlar;** toplumun gelişim yasalarıyla, sanatın gelişim yasalarını **bitiştiremiyenler;** geçmişte yapılmış bir hatayı **affettirmeye, temize çıkarmıya çalışanlar** ve bir "edebi mevtâyı" yapıya bir biçimde diriltmekten yarar uman bir bölüm ozanlar... çalakalem, veryansın yazılar döşenmekte, acaip antolojiler düzenlemekte ve yayımlamaktadırlar. Bazan insanlar büyük nehirlerin önlerine koca koca beton duvarlar çekerek suların akışını durdurmak, biriktirmek ister. Belli ölçüler içinde başarırlar da bunu. Doğanın kanunlarını insan iradesiyle, insan bilinciyle denetim altına almak demektir bu... Toplumsal ve estetik değişimlerin, oluşumların da vardır böyle kanunları... Ve bu kanunlar öyle sanıldığı gibi birbirinden ayrı, bağımsız çizgiler halinde uzanıp gitmezler. Çok bulanık, sezilmesi güç olşumlar, değişimler olsalar bile bilimsel formasyon almış bir kafa ve estetlerle zenginleşmiş, incelmiş bir ruh, belli bir çabadan sonra bazı şeyleri anlamakta pek güçlük çekmez.

Şimdiye değin "İkinci Yeni" konusunda yapılan tartışmalar, polemikler hiç de şaşırtıcı ve ilginç olmıyan sonuçlar koymuştur ortaya... Bunun böyle olmasında "belli" bir niyetin, kasıtlı bir "ters anlamanın", "ortak düşüncelerin, yalnız kendilerine özgü bileşim ve düşünceler" olduğu savunmanın ve yaymanın çok etkisi olmuştur. En genel planda ortaya çıkan önemli sonuç şudur; 1968'de **Yeni Gerçek** dergisinde başlıyan ve daha sonra **Papirüs** ve **Forum** dergilerinde sürdürülmüş olan tartışmalarda **gerçekçilerin yaptığı** "İkinci Yeni" tanımlamalarıyla; "İkinci Yeni" nin savunmasını yapan sayın Mehmet Doğan'ın tanımlamaları arasında büyük bir ayrım vardır. **Gerçekçiler** İkinci Yeni şiir akımının tanımını, doğrudan doğruya kuramsal bir biçimde değil; İkinci Yeni şiir örneklerini tarayıp, çok ince bir tahlilden geçirdikten sonra; yani pratik bir yöntem ve biçimle ortaya çıkarmışlardır.[2] Eğer bir şiir akımı, özü ve biçimi itibariyle; hele öz bakımından bütün nitelikleriyle büyük bir değişikliğe uğramışsa, artık bundan "o eski haliyle" sözetmek oldukça güçtür. Ama ille de 1960 sonrası gerçekçi şiirini getirip (bu şiirin köklerini değil) İkinci Yeni'ye ayrılmız bir biçimde bitiştirmek gerekiyorsa; o zaman bu düşünceyi savunanlar, İkinci Yeni'yi de aynı biçimde götürüp **Garip** şiirine eklemek zorundadırlar, Belki bir anlamda; ya da başka amaçlarla bu akımlar ayrılmaz, örgensel bir biçimde birbirine bağlanabilir. Hatta bu anlayış içinde **Garip'**i **1921-38 gerçekçi'**lerine; onu da **Tanzimat** şiirine, sırasıyla **Dîvan** şiirine vs. vs'ye bağlamak mümkündür. Bu daha çok edebiyat tarihçilerini ilgilendiren bir yöntem olduğu halde neden "İkinci Yeni"yi savunanlar bu yönteme baş vurmuşlardır? Bunu anlamak güç değil.

Edebiyatımızda 1960'tan sonra taze insan gerçeğiyle ortaya çıkan, gittikçe gelişip, serpilen yepyeni bir **şiirin varlığı yadsınamaz bir gerçektir.** Ne var ki bugün İkinci Yeni'yi savunmakta olanların bu verimliliğin sebebi-i hikmetini doğrudan doğruya getirip "İkinci Yeni" sefaletine bağlamamaları gerekirdi. **Garip Şiiri'**yle mücadele eden, ona karşı çıkan salt İkinci Yeni değildi. Öyle görünüyor ki, bay Mehmet Doğan, "İkinci Yeni Antoloji"sine yazdığı o uzun "önsöz"de **gerçekçilerin** de **Garip** şiirine karşı olduğunu belirtmeyi unutmuş.[3]

"İkinci Yeni Antolojisi" bir hayaletler antolojisidir. Bir kez bu antolojide yer alan otuzbir ozandan onunun yani (aşağı yukarı üçte birinin) bugün artık "İkinci Yeni"yle bir alışverişi kalmamıştır. Bu ozanlar bugün artık onu çoktan aşmış bulunuyorlar. Bir bölümünün ise şöyle böyle bir sürtünmesi dirsek teması olmuştur bu akımla. (Bu antolojiye alınan ozanlar arasında "Şiirlerinizin İkinci Yeni Antolojisi'nde yer almasını nasıl karşılıyorsunuz?" konulu bir soruşturma yapmayı çok isterdim. İlginç sonuçlar alacağını umuyorum). Diğer bir bölüm ozanlar ise (daha ozan niteliğini almamış kimseler de vardır bunların arasında.) Antoloji hacimli ve zengin gö-

rünsün gibi bir düşünceyle derlemeye sokulmuştur. **Erdoğan Alkan, Alim Atay, Turgay Gönenç, Ergin Günçe, Tekin Kipöz, Doğan Türker, Hilmi Yavuz** bu çeşit ozanlardandır. Bunların kimi yazmayı bırakmış, kimi kendini bu antolojiyi düzenliyen Mehmet Doğğan'dan başka kimseye kabul ettirememiş, kimi de yazdıklarıyla dikkati çekememiş ve unutulup gitmiştir. **Gülten Akın, S. Kudret Aksal, Günel Altıntaş, Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Özdemir İnce, Ahmet Oktay, İsmet Özel, Oktay Rıfat, Cemal Süreya'**nın da bu antolojide yerleri olmamaları gerekirdi. Bu ozanların tümü de çeşitli ölçülerde İkinci Yeni'yle daha vaktinde bağlarını gevşetmiş, bazılarının ise İkinci Yeni'yle hiç bir alış verişi olmamıştır. Bunlarda çıkarılınca İkinci Yeni'nin biçim ve öz niteliklerini değiştirip, geliştiremiyen birkaç "Hayalet Ozan" kalmaktadır geriye.

Bay Mehmet Doğan, "İkinci Yeni" yi; "Orhan Veli'den sonraki bu tek ve özgün şiir hareketi..." şeklinde nitelendiriyor. Herkesin gözü önünde yapılmış açık bir haksızlıktır bu. Türk edebiyatıyla uzaktan yakından ilgilenen herkes biliyor ki, İkinci Yeni, 1950-60 yılları arasındaki **tek ve özgün şiir** akımı değildir. Antolojiyi düzenliyen yazar tek kalemde, 50-60 yılları arasında yazan ve bu evredeki **gerçekçe** akımı meydaha getiren **Ahmet Oktay, Atilla İlhan, Arif Damar, A. kadir, Berin Taşan, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, Melih Cevdet Anday, Ahmet Arif** ve şimdi adını anımsıyamadığım bir yığın değerli ozanı yok saymıya vardırıyor işi. İkinci Yeni'yi savunma, temize çıkarma tutkusu gözlerini bağlıyor yazarın. 1966'dan sonra filizlenen ve daha başlangıçta yer yer çok başarılı sayılabilecek örnekler verebilmiş olan **Yeni Gerçekçi** akımı da yok sayıyor bay Mehmet Doğan.

"Yıllardır türlü nedenlerle karşı çıkılan, yok sayılan İkinci Yeni şiir, bir başka şiirle aşılmış mıdır? Hatta karşısında bütün olanakları, yönsemeleriyle belirmiş, kendini kurmuş bir şiir var mıdır?

Vardır böyle bir şiir... İkinci Yeni'nin ortaya çıkışından öncede vardır. Ama bay Mehmet Doğan İkinci Yeni'ye kutsal görevler, edebî ve tarihî misyonlar verebilmek için, **Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Oktay Rıfat, S. Kudret Aksal** v.b. gibi ozanları kendi gelişim çizgileri içinde incelemeği uygun buluyor. Bu ozanları işine geldiği yerde; İkinci Yeni'yi zengin göstermek söz konusu olunca, İkinci Yeniden; bu akımın özgünlüğünü kanıtlamak gerekince de İkinci Yeni'nin dışında sayıyor ve öyle gösteriyor. İkinci Yeni'nin tarihsel bir değerlendirmesini yapmaya çalışırken de, bu akımı "yalnız bırakmak", ona **"tek akım"** niteliği kazandırabilmek için, **Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atilla İlhan, Arif Damar, Cahit Irgat, Bedri rahmi Eyüboğlu** v.b. gibi gerçekçileri görmezliğe geliyor, adlarını hiç anmadan; bu ozanların şiir işlevlerini hesaba katmadan yapıyor değerlendirmesini. Oysa az-çok İkinci Yeni akımını içinden geçmiş, ama bugün artık onu tamamen yadsıyıp, kendi şiirini kurmak yolunda önemli adımlar atmış yepyeni bir şiir akımının filizlendiğini de görüyoruz birkaç yıldan beri... **Halkın Dostları** hareketini başlatan **Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert, Süreyya Berfe** gibi dinamik bir şiir yapısıyla, canlı, hayat dolu bir imge tekniğiyle ortaya çıkan şairler Mehmet Doğan'ı yalanlayan pratik edebi kanıtlardır. Bir de şu var "İkinci Yeni"nin bir bölüm ozanları, **Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever** v.b. gibi ozanları, bu akımı yıllardır işledikleri şiirleriyle yontmuş, düzeltmiş o eski çarpık halinden kurtarmışlardır. İçlem ve biçimce olumlu bir evreye getirmişlerdir. Tekrar ediyorum: **Yapılan eleştiriler, incelemeler bu ozanların bugün yapmakta oldukları poetikaya karşı değildir.** Bu ozanların bugün yapmakta oldukları şiir çok daha başka koşullar ve ölçüler altında değerlendirilmelidir. Kısmen de olsa yapılmıştır bu değerlendirme. Burda **Asım Bezirci'**nin çalışmalarını anmak gerek.

İkinci Yeni şiirdeki imge bir kaleydoskoptaki renkler gibidir. Kaleydoskopu çevirdikçe, çeşitli renkler, yeni yeni biçimler elde edersiniz. Renklerde şaşırtıcı bir kontrast, biçimlerde geometrik bir düzen vardır. Ama sonuçta bir oyuncak'tır bu... Biçimlerde ve renklerde kör, bilinçsiz bir mantık düzeni vardır. Lentrist'lerin, Dada'cıların Gerçeküstücülerin bir kısım şiirleri gibi... Sanırım 1950 ile 1960 yılları arasında bir **zaman alevi gibi** parlayıp söndüğü söylenen İkinci Yeni'yi en iyi yansıtacak olan bu benzetmedir. Nitekim bu durumu, İkinci Yeni'nin sürdürmekte olduğuna inanan Mehmet Doğan, onu fazla hırpalamamaya çalışarak şu cümlelerle açıklamış oluyor:

"Öze pek dokunmadan biçimde değişiklik yapma..." (s.9)

Mehmet Doğan'ın "İkinci Yeni Şiir" başlıklı yazısı çok önemli bir noktayı daha koyuyor ortaya... Artık "İkinci Yeni'yi savunanlar da onun **özden biçime** değil de **biçimden öze** doğru açılmak gibi önemli bir tersliğe düşmüş olduğunu kabulleniyorlar.

"Eski şiirin imgesiz, derinliksiz, basit konuşma dilinden uzaklaşıp bir şiir diline varma çabaları, daha sonraki yıllarda anlamsızlık, kapalılık, soyutluk olarak adlandırılacak ve baskı karşısında "kaçış"a yorulacaktır "Kaçak bir şiirdir İkinci Yeni" denecektir. (s.8)

Elbette bir "firar" şiiriydi İkinci Yeni... Bunun böyle olmadığını şimdiye değin hiç bir eleştirmen örnekler vermek, çözümlemeler yapmak suretiyle gösterememiş, göstermeye girişmemiştir. Çünkü böyle bir çalışma Vehbi'nin kerrakesini ortaya çıkaracak nitelikte bir çalışma olurdu. Ama bunun tersi, yani İkinci Yeni'nin bir kaçış şiiri olduğu, **Asım Bezirci, Atilla İlhan ve Zühtü Bayar**'ın yaptığı inceleme ve araştırmalarla ortaya konmuştur. (4)

Durum böyle olduğu halde; bay Mehmet Doğan 1970 Türkiye'sinin edebiyat ortamında halen "İkinci Yeni" de "toplumsal bir özün varlığına dair

yazıp çizmekte; yeni yetişen gençleri böyle bir kanıya şartlandırmaktadır adeta... Bu son derece ters savın tekrarlana tekrarlana bir gerçeklik kazanacağını mı ummaktadır acaba?

Bir kez "İkinci Yeni" şiir anlayışının ne tekniği ne de biçimi toplumcu bir muhtevayı kaldıramıyacak yapıdaydı. Küçük dize oyunlarıyla, sözcükleri orasından burasından tutup çekiştirmelerle, aşırı anlam kaydırmalarıyla, kendine özgü "şiir sözcükleri" kurmalarla, anahtar imgeler, anahtar sözcükler geliştirmelerle... salt ama salt bunlarla özgün bir şiir akımının geliştirilemiyeceği açıktır.

İkinci Yeni belli bir özden yola çıkmış mıdır?

Bu soruya da olumlu ve kesin bir yanıt verememektedirler bu hayalet şiirin savunucuları... Çünkü bu serüvenli yolculuğa tersten başlamışlardı İkinci Yeni'ciler. Nitekim 1960 dönüşümünden sonra, toplumsal koşulların değişmesi; politik koşulların gelişmesi tümünü de afyonlu bir uykudan uyandırmış ve gözlerini açmıştı. Bundan sonra genel şiir piyasamızda gözle görülür büyük bir değişme başladı. 1960'tan hemen sonra hiç bir ozanın İkinci Yeni'yi savunmayışı, taa, 66'lara değin susuşları ilginçtir.

İkinci Yeni Antolojisi'nin "Seçerken" başlığını taşıyan yazısı şöyle başlıyor: "Hiç bir antoloji kötü örneklerle üzerine kurulamaz" Doğru bir yargı bu. Ve bu yargıya göre de bir "İkinci Yeni Antolojisi" düzenlemek imkânsızdır. Çünkü İkinci Yeni şiir akımı bir kötü örnekler dizisinden ibarettir. Nitekim bu gerçeği antolojiyi düzenliyenler de biliyor olmalılar ki,çoğu şairleri ve şiirleri hep İkinci Yeni olmıyanlardan seçmişlerdir.(5) Antolojide yer alan şiirlerin çoğu hep bir anlamı okura sezdirmek gibi bir eğilimi taşıyan şiirlerdir. Açık şiirler. Kapalı anlam taşıyanlar ise belli bir mantık düzeniyle açılabilir, okur tarafından çözülebilir şiirler. Sözgelimi, **Gülten Akın**'ın **Günel Altıntaş**'ın **S. Kudret Aksal**'ın **Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Ahmet Oktay, Oktay Rıfat, Cemal Süreya ve İsmet Özel**'in şiirleri bu tip şiirler. Oysa İkinci Yeni şiirde yoktur böyle olumlu bir nitelik... Bazı dizelerde İkinci Yeni şiir tekniği, olanakları olumlu bir biçimde kullanılmış diye mi alınmış bunlar antolojiye? O zaman sormak gerekir; Niçin **Hasan Hüseyin**'in Kızılırmak'ı, **Nazım Hikmet**'in **Saman Sarısı** da alınmamış bu derlemeye?

Her iki giriş yazısındaki bütün okuru kandırma çabalarına rağmen bu antoloji anlamsız, karışık bir **Hayaletler Antolojisi** olarak yer alacaktır Türk edebiyatında...

(1) "Ayrık Otları" sözcüklerinin altını ben çizdim, (ZB)
(2) **Zühtü Bayar,** İkinci Yeni'nin Otopsisi, Yeni Gerçek, S. 7 1988.
(3) İkinci Yeni Antolojisi, Papirüs, Kasım 1969 (Özel Sayı) S. 1
(4) **Zühtü Bayar,** İkinci Yeni'nin Toplumcu Avukatına Cevap, Forum, s. 346. 1968.
(5) Sanırım bu duruma ilk itiraz şair sıfatıyla sayın **Günel Altıntaş**'tan geldi. Bak: Soyut, S. 22, Şubat 1970.

Soyut 24/5/1970 S. 24

Gözyaşı
Kuşlarda uçamaz anaların gözünden
Bomba kül eder düştüğü yeri

Kıyak
Çok tatlı aşure çorbası sanki şiir
Çiçeklenir gözyaşlarında

Yaban Elde
Renk renk çiçekli bahçe sanki
Bende uzak kutuplarda umut

Açlık
Yüreğime saplanmış yaradır
Kulaklarımda açlıkta sızlanan çocuk sesi

Özgürlük
Türkü gitar ve saz kelepçeli zindanda
Mevsim yaz yürek çatısı buz içinde

Özlem
Gümrüklere t akılmadan kuş gibi dolaşmak
Ve güneşin yaktığı bir avuç toprak kokusu
özlemim

Sabahın Rengi
Güneşle sevişerek çiçeklenince orman
Türkülerin rengine boyanır sabah

Ödül
Yaşayana değil ölülere verilen ödül de durduramaz
Doğum anında ölen gelinin ardında akan göz
yaşları

Bağlılık
Kaçamak sevişmelere kapı açınca kiraz dudaklar
Her bakış bir oktur dinlemez sadakatı yüreğe
saplanır

Kutsallık
Öykü şiir günü anlatan tarih
Kimdir yazarı o kutsal kitabın

Tutsak
Dağlarda keklik düşer avcı tuzağına
Kafeste kuş anlar zindanlardan gelen sesi

Sevdanın Gücü
Pembe pembe dalgalanınca tepemde bulut
Çeker alır yeşile boyanmış yapraklarım

Yaratılış
Kesilir mi vızıldayan arının ve davulun sesi
Bugün gaz döksen doğa yarın gene yaratır

Molla DEMİREL

AVUNULAN / ZELİ*

"zaman
meyhanelerde pörsür
biz dionyssos'u ararken
tuana'da üç şiir vuruşarak ölür
biri kanlı bıçaklı düşman
biri kanlı canlı dost
biri alabildiğine çocuk
sımsıcak"

...(s. 14)

Yalçın Aydınlık, "avunulan/zeli" isimli şiir kitabının içeriğini "ölüm, çocuk, kent" izleği üçgeninde oluşturuyor. "Kent-şehir" birlikteliğini sürdürmenin yanı sıra; "zaman-antik" dayanışmasını da koruyor. Bu izlek zincirine "gece, şiir, türkü, çiçek" gibi halkaları zaman zaman ekliyor. "Dionyssos, Apollon, narkissos, pyrrhus, babil kulesi, raskalnikow, bukowski" sözcüklerinin kuşatımı altında bulunan antik duyarlılık; "tebelleş olunca yüzümüze gece" (s. 11) dizeleriyle, "sürünceme" ve "hayma" örneklerinde olduğu gibi, otantik-yerel bir gelenekselliğe göndermede bulunuyor. "kapkara bir açlığın üstüne türküyle toplanan umutların" (s. 31) varlığına da tanık oluruz dizelerde; "kabuk tutmamış bir yara gibi kalan yokluklara da" (s. 31-33). "ve göğün en işlek yasası/dingin sabahın teninle buluşmasıdır" (s.37) gibi, 'doğa görselliğine getirilen duyarlı tanıma da.'

"...
ben zarımı siyaha atarken
gök
ağır bir mavi taşırdı alnında" (s.25)

"Ölüm/duldada bekleyen yaşlı köşkerdir" (s.7) benzetmesiyle, şiirinin önemli bir içerik olgusu olan, ölüm izleğine görsellik kapısı açan şair;" çekimser bir beyaz", "elli beş ekran yalanlar...", "mor bir ağıt..." (s.8) örneği dikkati çeken imgelerle yazınsallığını sürdürür. Değişmeyen şeyler vurgular aslında.

"kayda değer bir şey yok
hergün çocuklar ölür bir şehirde
masalları unutulduğundan olsa gerek"(s.10)

"kavganı ve sevdanı nadasa bırakıp" (s.18) dizesiyle anlam katmanını açan şair; "denizin orta yerinde/mayna ettim bütün gemileri/eflatun derinliklere kucak saldım/..."(s29) sevimliliğiyle şiirsel seyrine devam eder.

"bu renklerin tümünü
tinere vururum şimdi
silik silik kaybolurlar
bir sürrealist gecede" (s.30)

"her sevincine kırmızı bir elma, her hüznüne kırık bir uçurtma düşen, yalınayak sokaklara rehin olan çocuklar" (s. 66) Yalçın Aydınlık'ın şiirinde önemli bir etken demiştik. Yalçın Aydınlık, 'otantik esintiler' getirdiği; "bir şiirin bir öyküyle oracıkta sevişiği", "öykü sıcağında unutulmuş en ince ayazların" olduğu, "...ağrı'da en firari geceden" (s.70); "tinerler/ballyler/bir ekmek parası diye alınan şaraplar/..."(s.60) yaklaşımıyla gönderme yaptığı "...eskimiş bir adana"(s.63) sokaklarına dönüş yapar...

"satılmamış simitlerin başındaki çocuk
ve patlamış mısırların
sinema afişlerine sinmiş kokusu"(s.17)

"ölüm, kent, çocuk, şiir" birlikteliğinin yer yer olumlu izler bıraktığı, şiirsellikleri yokladığı olgulardan biri de, "ölümün renksiz/hatta imgesiz olmalıydı" (s.40) dizeleri denebilir. ".../çınlardı kulaklarım/mavi bir şiir andıkça beni"(s.30) diyen ozan; ".../cenazene bir imge bite gitmemişti"(s.42) diye sitem de eder.

"sessiz ve soluk bir imgedir artık
tekkesini yitiren kent
ve güneş
ölürken sarı bir ay bırakır suya"(s.31)

".../şiirlerinin sonunu ölüme ayır/..."(s.9) diye bir uyarıda bulunan (belki de kendine -A.Taş) şair, ".../ölümün saati de yok biliyorsun/..."(s.16) dizesiyle, gerekçesini de açıklamakta gecikmez, "ölümün çığlığına bir demet çiçek uzatmakta da"(s.49)

"ve serin bir gecenin
çıplak bir şiirle düetidir
ve ışıl ışıl ölümüdür saatin sabaha yürümesi"(s.55)

"yüreğinin örsünde dünyayı dövmek isteyen"(s.64), "aşkın gündelik kıyılarında dolaşan" ozan, "eritilmemiş gümüşü boynunda taşımayı/ve uzak yolların ucunda/seviyi duldada beklemeyi"de(s.45) tutkuları arasına yerleştirirken; "...şiirin gönüllü çöpçüsü"(s.50) olma vurgulamasına da 'sanatsal anlam' kazandırır:

"adınla başlayan her şeyi
tuttum hüznüme teğelledim
ondan sonra anladım
acımın adınla akran olduğunu
hem kaç aşkı eskitti aragon
mutlu aşk yoktur diyebilmek için
her aşkta kendimi çoğalttığımı sanarak
ben kaç aşkı yaşadım"(s.68)

(* avunulan/zeli / özgün yayıncılık / Mart 1998 / 72 sayfa)

GÜNLER / KİTAPLAR / DERGİLER

Ruşen HAKKI

MAYIS AYI NOTLARI

1 Mayıs Cumartesi

KESK'in düzenlediği 1 Mayıs İşçi Bayramı mitingi İzmit'te Anıtpark Meydanı'nda yapıldı. Geçen yıllara göre sönük geçen mitinge DİSK'e ve Türk-İş'e bağlı bazı sendikalarla CHP, ÖDP, EMEP, İP ve HADEP katıldı.

İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun yeni oyunu "Misafir"in galası Süleyman Demirel Kültür Merkezi'nde yapıldı. Oyunun yazarı **Bilgesu Erenus**'un da izlediği oyun beğenildi.

2 Mayıs Pazar

Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nun etkinliklerinden biri daha Kocaeli Sanat Evi'nde saat 14'te başladı. **Özkan Mert**'in de izlediği günde **M. İrfan Benli** ve **Memnune Tunç**'dan şiirler dinledik.

Akşam saatlerinde Değirmendere'deydik.

Bu kez de, Değirmendere Şiir Akşamları'nın konuğu olan **Özkan Mert**'ten şiirler dinledik, daha sonra da Kırıkçatal'da türkülü bir gece yaşadık.

3 Mayıs Pazartesi

Özkan Mert, önce İzmit Çağdaş Toplum Kitabevi'nde, daha sonra da Ladin Sanat Galerisi'nde sevenleriyle buluştu. Sohbet sırasında **Özkan Mert**'in babasının İzmit'in Uzuntarla köyünden olduğunu öğrendik.

Mühendis ve şarkı sözü yazarı **Baha Koçak**'ın daveti üzerine bu kez de Uzuntarla'da bir araya gelip eğlendik. Şiir okumaktan kaçınan **Özkan Mert**'in şiirlerini **Suat Özdemir** ile **Nilüfer özdemir** okudular.

4 Mayıs Salı

Özkan Mert bugün önce Kocaeli Üniversitesi'nde, sonra da Kocaeli Belediyeler Birliği'nde okurlarıyla buluşacaktı. Buluşmuş... Biz bu kez **özkan**'la birlikte olamadık. Çünkü **Prof. Dr. Nejat Gacar, Doç. Dr. E. Sami Arısoy, Ruhan Odabaş** ve ben İstanbul'da, Gerçek Sanat Yayınları'nda **Güngör Gençay**'ın konuğu olduk ve İzmit'e benim yeni şiir kitabım **Elini Hünerle Kuşlara Yelek Giydir** ile döndük.

5 Mayıs Çarşamba

Demirtaş Ceyhun, Kocaeli Üniversitesi Konferans Salonu'nda "Çağdaş Türk Hikâyesi ve Romanı" üstüne konuştu. Büyük ilgi gören konferans sonrasında kitaplarını da imzalayan **Demirtaş Ceyhun**'u İzmit'te görmek güzeldi.

6 Mayıs Perşembe

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, Tıp öğrencilerinin hazırladığı şiir dinletisinde **Sertaç** ile **Kerem**'in gitarları eşliğinde **Fatma, Deniz, Figen, Özcan** ve **Hülya**'dan şiirler dinledik... **Prof. Dr. Nejat Gacar** ile **Doç. Dr. Sami Arısoy** kendi şiirlerini okudular. Benim için günün sürprizi ise **Prof. Dr. Sezer Komsuoğlu** oldu. Çünkü **Sezer Hoca**'nın güzel şiir okuduğunu bilmiyordum. **Sezer Hoca**, kendisi gibi Trabzonlu olan **Bedri Rahmi Eyuboğlu**'nun "Denizli Pazarı" adlı şiiriniokudu.

KOÜ Rektörü **Prof. Dr. Baki Komsuoğlu**'nun da izlediği şiir dinletisi devam edecek.

8 Mayıs Cumartesi

SDKM'de (Süleyman Demirel Kültür Merkezi) **Sunay Akın**'ı dinledik. İl Halk Kütüphanesi'nin daveti üzerine İzmit'e gelen **Sunay Akın**'ı dinlemek bir zevkti. **Sunay, Mustafa İnan**'ın yaşamını anlattı, gemilerden söz etti... en çok da batan gemilerden. Titanik, Ertuğrul ve Dumlupınar'ın batışlarını hikâye eden **Sunay Akın**, daha sonra kitaplarını imzaladı.

Bugün **Nevzat Çelik** de İzmit Çağdaş Toplum Kitabevi'nde okurlarıyla söyleşip kitaplarını imzaladı.

Özgür Üniversite'de felsefe dersleri veren **Cengiz Gündoğdu**'nun öğrencileri gittikçe çoğalıyor. **Cengiz Gündoğdu** İzmit'in fahri hemşehirisi olabilir...

9 Mayıs Pazar

Sabahın sekizinde Beşiktaş motor iskelesindeydim. önce **Güngör Gençay** geldi. Simit yiyip çay içtik ve arkadaşları beklemeye başladık... Derken **Tevfik Taş, Şebnem Eraş, Afşar Timuçin, Gülsüm Cengiz, Mustafa Köz, Ayten Mutlu, Cengiz Bektaş** döküldü iskeleye. Saat dokuzda **Vehbi**'nin kullandığı minibüsle Kırklareli'ne doğru hareket ettik.

Kırklareli yakınlarında oluşturulan kampta, savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan Arnavutlar'la birlikte olduk, Türkçe bilenlerle konuştuk. Çok bü-

yük ve ağaçlıklı alanda kurulan bina, baraka ve çadırlarda çoğu çocuk, altı bin insan yaşıyor. Bir kentte ne varsa, bu kampta da o var; hiçbir şeye gereksinmeleri yok; yurt özleminden başka. Ama bu özlem daha çok yaşlı insanların yüzlerine yansımış. Çocuklar gene çocuk; sanki tatile çıkmış gibi şen...

Kampa, ancak sığınmacıların Türkiye'deki yakınları girebiliyor, ama kampı gezmeleri yasak. Girişteki üstü kapalı bir yerde buluşup hasret gideriyorlar. Kampı ancak sarı basın kartı olan gazeteciler gezip fotoğraf çekebiliyorlar. O nedenle benim için bir sorun çıkmadı. Ne ki, Atlas dergisi için fotoğraf çekecek olan **Şebnem Eraş**'a da sarı basın kartı olmadığı için izin vermiyorlar. Neyse ki ona da bir çözüm bulduk, **Şebnem Eraş,** fotoğrafları benim asistanım olarak çekti...

Kampı, Türkiye Yazarlar Sendikası olarak ziyaret etmiştik, ama arkadaşların da sarı basın kartı olmadığı için, kampı gezmeleri biraz gecikerek gerçekleşti.

Savaş ne zaman biter, bu insanlar ne zaman yurtlarına dönerler? Dahası, dönebilecekler mi? Kampı gezerken yeni çadırlar kurulduğunu gördük. Sorduk, yeni sığınmacılar gelecekmiş... Sığınmacılara kucak açmak elbette çok güzel, bir insanlık görevi. Bu konuda Türkiye, dünyaya bir örnek. Ama şöyle düşünmekten de kendimi alakoyamıyorum: Binlerce aç ve yoksul, milyonlarca işsiz Türkiyeli'nin hali ne olacak?

10 Mayıs Pazartesi

Kocaeli Fotoğraf Sanatı Derneği'nin (KASK) 3. Kocaeli Fotoğraf Günleri, bu akşam KOÜ Sanat Galerisi'nde açılan karma fotoğraf sergisiyle başladı. 5 Haziran'a kadar sürecek olan Fotoğraf Günleri'nde söyleşiler ve saydam gösterileri de yer alacak. Mayıs 1980'de kurulan KASK'ın üyeleri ulusal ve uluslararası ödüllere sahip arkadaşlar.

12 Mayıs Çarşamba

Öğleye doğru **Güngör Gençay** telefon etti, "**Zihni Anadol**'u kaybettik" dedi...

Pazar günü Güngör'le **Zihni Ağabey**'i konuşmuştuk. "Her an kaybedebiliriz. İyice erimiş" demişti... Sonra **Kemal Anadol**'dan söz etmişti. **Zihni Anadol** hastalandığında kızının evine taşınmıştı. Orada **Kemal Anadol** ile buluşmuşlar, mezar yerini konuşmuşlar. Mezar işini Kemal Anadol üstlenmiş... **Zihni Ağabey**'i yarın Feriköy Mezarlığı'nda toprağa vereceğiz.

13 Mayıs Perşembe

Nejat Gacar, Ruhan Odabaş ve ben İstanbul'dayız. Bu kez bir etkinliğe katılmak için değil, sevgili ağabeyimiz **Zihni Anadol** için İstanbul'dayız.

Etkinlik dedim...

Aslında bu da bir etkinlikti...

Kendisini tanımaktan, toplantılarda yan yana olmaktan, imza günlerinde birlikte kitap imzalamaktan, aynı masada rakı içmekten, anılarını dinlemekten mutlu olduğum **Zihni Anadol**, son yolculuğunda da sevenlerini, dostlarını, okurlarını bir araya getirmişti...

Şişli Camisi'nin o geniş avlusu çok kalabalıktı...

Duvar diplerine bir parti disipliniyle dizilmiş çelenkler, musalla taşında yatan **Zihni Anadol**'a selam duruyorlardı sanki...

Ben de saygı duruşunda bulundum ve birlikte geçirdiğimiz günleri düşündüm. Fotoğrafına baktım. Sesini duyar gibi oldum:

- Hoş geldin Kütahyalı...

Ne zaman bir araya gelsek, kısa süre okuduğu Kütahya Lisesi'nden söz ederdi, **Eflatun Cem Güney**'i anardı, "O zamanlar Türkiye'de kaç tane yatılı lise vardı ki" derdi.

Sonra, Ahırardı'nı sorardı...

Kütahya'nın Ahırardı'sı, **Zihni Ağabey**'in çok sevdiği, 40-50 evli geniş bir çayırlık ve harmanyeri değildi artık... Apartmanlar dikilmiş, yeşilliğini ve o güzelim kır kahvesini yitirmiş bir mahalleye dönüşüvermişti 1950'ler sonrasında...

Bu gerçeği anlattığımda canı sıkılırdı, ama hemen sonra da, "Olsun, biz gene de Ahırardı'na gidelim, bir adam bulalım ve 'Emmi, eşeği bana bindirive' diyelim" derdi...

Sonra ben girerdim söze:

"Sonra da o kır kahvesine gideriz, ocakçıya, 'Beni bi çay yap' deriz, değil mi Zihni Ağabey?"

Gülüşürdük...

Baktım, cami avlusunda gülüşenler de var... Demek ki onlar da **Zihni Anadol**'a dayalı güzel anılarını birbirlerine aktarırken, gülüşerek o anıları daha bir güzel kılıyorlardı...

Şişli Camisi avlusunda kimler yoktu ki... Edebiyatçılar, sanatçılar, politikacılar, emekçiler... Ama hiçbirinin adını anmayacağım. Çünkü kendileri orada olmasa da, kalpleri orada atan dünya kadar insan olduğuna inanıyorum ve onlara haksızlık yapmak istemiyorum...

Sevgili **Zihni Anadol**, Feriköy Mezarlığı'nda toprağa verildi; **Metin İlkin**'e komşu oldu...

Nur içinde yatsın.

İstanbul dönüşünde rakımızı, Balıkpazarı'ndaki özgün Ocakbaşı'nda içiyoruz. **Ruhan Odabaş** bizi dükkanın sahibi **Veysi** ile tanıştırıyor. "Diyarbakırlıyım" diyor Veysi. Diyarbakırlı **Cahit Sıtkı Tarancı**'dan, **Ahmed Arif**'den, **Veysel Öngören**'den, **Orhan Asena**'dan, **Yılmaz Odabaşı**'ndan söz ediyoruz. **Cahit Sıtkı**'nın akrabası olduğunu

söyleyen **Veysi**, "Ahmed Arif'i dinler misiniz" diyor. Ahmed Arif'i dinlerken yağmur başlıyor...

15 Mayıs Cumartesi

Bu akşam **Türkân**'la KYÖD Lokali'nde baş başa yemek yiyip evliliğimizin 40. yılını kutladık. **Türkân** şarap içti, ben rakı. 15 Mayıs 1959'dan 15 Mayıs 1999'a... Yıllar nasıl da su gibi akıp geçivermiş. Üç kızımız, beş torunumuz var, ama biz hâlâ genciz...

18 Mayıs Salı

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından **Hikmet Çetinkaya**, KOÜ Konferans Salonu'da gençlik ve cumhuriyet konulu bir konuşma yaptı, soruları yanıtladı. Soru soracağı yerde, uyarıya karşın konuşmayı yeğleyen birine canı sıkıldı **Çetinkaya**'nın.

20 Mayıs Perşembe

İhsan Topçu, Nejat Gacar ve ben KOÜ Tıp Fakültesi Dekanlığı'nın çağrısına uyarak fakültenin konferans salonunda şiirler okuduk, sonra da kitaplarımızı imzaladık.

25 Mayıs Salı

KOÜ Şir OKulu'nun IV. Şiir Bayramı, üniversitenin konferans salonunda saat 14'te başladı. Üç gün sürecek olan etkinliğin ilk gününde KOÜ Şiir Okulu 1999 Akademik ve Gençlik Ödülleri töreni ve ödüllü şairlerden şiir dinletisi yapıldı.

Gençlik Ödülleri sıralaması: **Jale Özata, Özcan Öztürk, Özlem Adanır**. Akademik Ödüller sıralaması: **Dr. Hüsamettin Olgun, Nejat Gacar-Mehmet Sarsmaz, Abdülkadir Paksoy**. İkincilik ödülünü **Gacar** ile **Sarsmaz** paylaştılar. İzmit'e gelemeyeceğini bir telgrafla bildiren **Abdülkadir Paksoy**'un ödülü Ankaralı şair **Özcan Öztürk**'e verildi.

Daha çok şarkı sözü yazarı olan **Dr. Hüsamettin Olgun**'un kitabına birincilik verilmesi, çoğu kişinin içine sinmedi. Birincilik **Nejat Gacar**'ın "Kuzgun Gözyaşı ve Ateş" adlı kitabına yakışırdı.

26 Mayıs Çarşamba

Şiir Bayramı'nın bugünkü şairleri Kocaeli Edebiyatçılar Platforum üyeleriydi. Şiirler okundu, kitaplar imzalandı.

27 Mayıs Perşembe

Şiir Bayramı'nın son gününe İstanbul'dan **Sunay Akın, Oğuzhan Akay, Metin Celal, Müslüm Çelik** ve **Haydar Ergülen** davet edilmişti...

Sunay Akın ve TV-8'den **Seyhan Çiftçi, Yüksel Akın** ve iki genç arkadaş, saat 11.30'da gazeteye (Özgür Kocaeli) geldiler, beni çalışırken görüntülediler. Sonra, Yelken Kulübü önünde demirli Gayret gemisinde, gemiyle ilgili çekim yapıldı. Gayret, Donanma Komutanlığı, Kocaeli Valiliği ve İzmit Büyükşehir Belediyesi'nce 1997'de bir "Müze Gemi" olarak halkın ziyaretine açılmıştı. 120 metre uzunluğundaki bu gemide çekim saat 14'e kadar sürdüğünden Şiir Bayramı'na katılamadık...

Saat 15'te benimle ilgili çekim başladı. Saat Kulesi'nin yakınındaki Adliye binasının bahçesinde 1960'lardan günümüze İzmit'i anlattım kısaca... **Seyhan Çiftçi** ben konuşurken not tutmuş. Konuşmam bitince, "Haydi Hocam, şimdi de anlattığın bazı yerlerde çekim yapalım" dedi. Saat kulesi ve çevresinde; Ruşen Hakkı Caddesi'nde, bu cadde üzerinde bulunan Eski Vali Konağı'nda (bu bina restore edildikten sonra Müze Müdürlüğü, Dokümantasyon Merkezi ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak hizmete açıldı); içinde İzmit Büyükşehir Sanat Galerisi ve Kocaeli Fotoğraf Sanatı Derneği'nin (KASK) yer aldığı, eski adı Çocuk Parkı olan Cumhuriyet Parkı'nda çekim yapıldı. Sonra İzmit'in en eski meyhanesi olan ve Ramazan'da da açık olduğu için benim "Nöbetçi Meyhane" dediğim "Adalı"nın dıştan görüntüsü alındı ve çekim akşam üzeri, bizim gazete basılırken sona erdi...

Sunay Akın, "Bir gün geleyim, Adalı'da rakı içelim" dedi, sonra da Şiir Bayramı'na katılamadığı için, kendi adına benim **İhsan Topçu**'dan özür dilememi istedi. Şiir Bayramı'na **Haydar Ergülen** dışındaki şairlerin hepsi katılmış...

ÖZGÜRLÜK

Birgün götürdüler onu,
Yaka paça
Yalvarmaları boşunaydı,
Bir ümit aradı, gözleriyle
Martılar, bile dinlemedi onu,
Çırpındıkça, çırpındı
Ağlara takılmıştı
Bir kere
Tüm kuşlar uğurladı onu
Kanatlarında
Özgürlük şarkılarıyla

Gün ALTAY

Aydınlanmanın izinde insan kavşağını arayan ırmak

VEDAT GÜNYOL

Ali Ekber ATAŞ

Geride bıraktığımız günlerde, yılların yıpratamadığı, üstelik sürekli gençleştirip yenilediği **"Güleryüzlü Ciddilik"** saçan bir **"bilge"**nin 60'ıncı sanat yaşamını dostları, arkadaşları, öğrencileri, sevenleri ve onu hiç yalnız bırakmayan okurlarıyla; yan yana, diz dize, göz göze, gönül gönüle kutladık.

88 yıldır **"İnsan kavşağına"** coşkuyla akan ırmağın serin sularındaydık o gün.

24 Nisan 1999 Cumartesi günü, **Beksav Sanat ve Kültür Vakfı**'nın küçük ama insan sıcaklığının bir iğne deliği kadar boşluk bırakmadan, hınca hınç doldurduğu salonunda bir aradaydık kendisiyle; saatler 14.05'i gösterirken. Neredeyse bir yüzyıl ömür sürmüş,daha da sürmesini dilediğimiz bu ulu çınarın dallarına tünemiş olan bizler, cıvıl cıvıl ötüşen kuşlar kadar özgür ve mutluyduk o an.

Alçakgönüllülüğüyle çoğalıp büyüyen, övüldükçe sıkılan, bu ak saçlı 88'lik genç çınarın gözlerinden, **18'lik bir delikanlı** bakar dünyaya. O, sıkılganlık içinde, kendisi gibi bizleri de yoğun duygu sağnağının altında sırılsıklam bıraktı o gün. **"Güleryüzlü Ciddiliği"**nde kalabalık bir sevecenlik ve insan sevgisi sel sel akıyordu. Anılar evrenine yapılan yolculuklarda (ise) gözleri, filize kesmiş bağ yaprağı gibi ışıl ışıl ve capcanlıydı. Göz kapaklarının tutmakta zorlandığı gözyaşları yeşil bir yaprağın ucundan olanca hızıyla yere düşen yağmur damlaları gibi, ardı ardına sıralanıyordu. Derin çizgilerin biçimlendirdiği yüzünün her iki yanında, yeşil bir vadiyi andıran yanaklarından aşağıya, derin izler bırakarak yuvarlanıp giden yaşlar, yalnızlığa, umutsuzluğa ve hızla akıp giden zamana inat, ayak direyeni yaşama isteğinin, sevincinin, umudunun, özlemlerinin..." **"İnsan Kavşağına"** olanca hızıyla akışının sessiz çığlıkları olarak gözlerinden usul usul dökülüyordu.

Böylesi duygusallığın insanı sarıp sarmaladığı bir anda, bir başka mutluluğu ise Vedat Hoca, babasının kaymakamlık yaptığı Kartal İlçesinin şimdiki kaymakamı sayın İsmet AKÇABAY'ın, büyük bir devlet adamlığı örneğini sergileyerek, izleyenler arasında bu kutlamada bulunmasıyla yaşadı. Bu tür kutlama ve anmalarda beklenmedik bir biçimde, bir devlet kurumunun, birinci derecede yetkilisinin katılması alışılmadık, sıradışı bir görüntüydü o gün için. Kıvanç duyduk.

Vedat GÜNYOL, yüzyılımızın sayılı şu son günlerini ileriye doğru geride kalan 88 yıllık yaşamıyla tamamlamak üzere. Neredeyse bir yüzyıl süren bu yaşam, Osmanlı'nın çöküşüne, Birinci Paylaşım Savaşıyla Kurtuluş Savaşı'na tanıklık etti. BMM'nin kuruluşunu (23 Nisan 1920), Cumhuriyet'in ilanını (29 Ekim 1923), Halifeliğin kaldırılmasını (3 Mart 1924) gördü. Süregelen Cumhuriyet Devrimlerini yaşadı. Yüzyılımızın ve Cumhuriyetle birlikte yeni yönetim biçiminin belirlendiği çağın bu büyük olayları, Vedat GÜNYOL'un yaşamını da etkiledi aynı zamanda.

Peki, bu 88'lik genci kuşaktaşlarından farklı kılan veya ayıran özellikler neydi öyleyse?

Bunu Vedat GÜNYOL'un **"1923 Aydınlanma Devrimi"**ni özümsemesine baktığımızda görebiliriz: Devrimi kafasında ve yüreğinde değerlendirmek ve yaşatmaktır. Buna göre şöyle bir soru gelebilir akla: "Aydınlanma"yı onlarsız düşünmek olanaklı mıdır dersiniz?

Hiç sanmıyoruz.

Çünkü, bir devrimi gerçekleştirenler o devrim için ne denli gerçek, önemli ve zorunlu iseler, devrim düşüncesini topluma anlatan, bu düşüncenin toplumsallaşmasını, kökleşip gelişmesini, büyüyüp serpilmesini sağlayan düşünürler de aynı ölçüde gerçek, zorunlu ve önemlidirler. Çünkü, büyük toplumlar, büyük düşünürleri, büyük devrimcileri, yarattıkları gibi, bu devrimciler ve düşünürler de toplumlarını büyük dönüşümlere hazırlamada en az içinden çıktıkları toplumları kadar etkilidirler. Düşünce temeller atılmamış, kuramsal alt yapısı oluşturulmamış hiçbir devrim başarılı olamamıştır. En azından devrimin doğası bunu gerektirir. Yalnızca kaba güce dayanarak gerçekleştirilen devrimler, gün gelir en ufak bir karşı devrim dalgasının altında, kumdan birer şato gibi yerlebir olurlar. Oysa, düşünce temelleri iyi atılmış, kuramsal yapısı toplumca benimsenmiş bir devrim, hem onu gerçekleştiren tüm araç gereçlerle barışıktır, hem uzun erimlidir, hem de toplumun belleğinde, sağlam bir yer edinmiştir.

"1923 Aydınlanma Devrimi" kendi koşullarından yola çıkarak, kendi iç yapısına özgü kimi devrimci kazanımları çok çabuk kavramış **(kuldan/köleden bireye, tebadan halka, ümmetten ulusa bir değişme ve gelişme çizgisini izleyerek)**; düşünsel ve kuramsal dönüşümlerini de aynı çabuklukta yaşama geçirmiştir. En büyük yenilik ise, **Halifelikten parlamenter sisteme, imparatorluktan Ulus-Devlet** biçimine geçilirken yaşanmıştır. Bunun içindir ki, kendi iç dönüşümlerini gerçekleştirirken, 1923 Ay-

dınlanma Devrimi'nin izlediği yol: **bilimden, felsefeden, sanattan, çağdaşlıktan, laiklikten ve uygarlıktan yana olmuştur. Bu tutumuyla öncüdür ve ilktir. Devrim gücünü, bu sağlam tutumuyla bilimden, dilden, sanat alanından, tarih görüşünden, felsefeden, yurtseverlikten ve çağdaş hukuktan alıyordu.**

Bütün bunlar, Cumhuriyet'in ilk on yılında gerçekleştirilmiştir... Aydınlanma Devrimi'nin sayılan bu niteliklerini Vedat GÜNYOL, 88 yıllık yaşamında hep sürdüregeldi. Ömrünün 60 yıllık sanat yaşamı da içinde olmak üzere, sürdürdüğü çalışmalarıyla örnek bir insandır O.

İnsanlığın ortak, evrensel değerlerini bizlere taşıdı hep dirençle. Erdal ATABEK'in de belirttiği gibi "...insanlığın, aydınların yüzlerce yıllık birikiminin alçakgönüllü bir işaret feneri oldu. Kayalıkların ucunda üç saniyede bir çakan ama üç saniyede bir kez mutlaka çakan, bir işaret feneriydi. Yollarını bulmaya çalışan sandallara, kazadan kurtulmuş filikalara, donanımlı yatlara ve deniz motorlarına, sallara hep aynı yolu gösterdi. Kimisi o fenerle yolunu buldu, kimisi aldırmadan geçip gitti. Kimisi fenere bakmadan kayalıklara bindirdi ama o, yıllar boyu aynı yerde, aynı ışığı her üç saniyede bir ama üç saniyede mutlaka çakarak işaret feneri olmayı sürdürdü. Ne bir yatın kamarasına asılmayı düşündü ne de bıkıp ışığını söndürmeyi..."

88'lik genç çınar Vedat GÜNYOL'dan 60'ıncı sanat yılıyla ilgili düşüncelerini öğrenmek istediğimizde bize söyledikleriyse şunlardı:

"Yazarlığımın 60'ıncı yılını kutlamak için bir yerde buluşacağız. Benim dostlarım gelecekler. Herhalde benim için birtakım sözler söyleyecekler. İleri geri olmasa da övgü dolu sözler olacaktır bunlar. Ama ben ön plana çıkmadan köşemde, kendi halimde oturup durmak istiyorum. Böylesi daha çok mutlu ediyor beni. Ama bu akşam zannediyorum ki, ben de içimi dökeceğim. Nasıl bir yazar olduğum, nereden geldiğim, geçmişim nedir, cemazüyel evvelim nedir? Bunlardan söz edeceğim. Bugüne yaraşan iki yazım var. Onları okuyacağım o kadar. Ne yapayım, fazla konuşmaktan hoşlanmıyorum..."

Sayın Vedat GÜNYOL'u tanıdığım 20 yıllık süre içinde (Bunun 10 yılı kitaplarından, dergilerinden, yazılarından) **"Güleryüzlü Ciddilik"** hiç eksilmedi yüzünden. O günde öyleydi. Yüzündeki **"Güleryüzlü Ciddilik"** hiç mi hiç eksilmedi saatlerce. Yazdığı gibi yaşadı. Yalın, gösterişsiz, öne çıkmaktan hoşlanmayan, övülmeyi hiç sevmeyen, alçakgönüllü, bir Bektaşi Dervişi, bir Yunus Emre kişiliği, sessiz ve derinden akan bir büyük nehir gibi yani...

Öylece. Kendi halinde, kendince...

Son söz olarak SARTRE'ca söylersek: "Bir insan, onu tanıyan son insan öldüğünde ölür" diyoruz.

Nice 60 yıllara sayın Vedat GÜNYOL.

SÖZCÜKLERİN ACISINI TÜKÜREMEZSİN

balıktım, yüzüyordum evrenimde
aldın avucuna, seni deniz sandım
susuz kaldım, sustu pullarım
boşluğunda çırpınmaktan öldüm

sofranda etim şimdi
tuzun kuru, rakın mezen hazır
cesedim, boylu boyunca kandırılmış...
gözlerim açık gitmişim
doyuramazsın açlığını

kılçık kılçık batsam boğazına
kar etmez, kurtulursun yutkunup
eriyip biterim, gece biter
deniz çekilir...
tüm mevsim hep birden
tersine döner
yıldız pullarım ışıldar
mavisizlikte...

ne ben bir daha dönebilirim evrenime
ne sen tükürebilirsin acısını
sözcüklerin,
yarım kalmışlığım kalır damağında

aşk, kendi serin sularında yüzeyim derken
senin oyunlarında çırpınakalan
bir balığın savunmasız sözcükleriydi
acı sözcükleriydi,
sözcükleriydi...

Süen ÇANKAYA

SAMİM KOCAGÖZ:
"TÜRK ROMAN VE ÖYKÜSÜNE FRANSIZ GÖZLÜĞÜ İLE BAKMAKTAN VAZGEÇELİM ARTIK!"*

Ahmet NECDET

Öykü ve roman yazarı Samim Kocagöz'ü tanımayan var mı? Doğum yeri olan Söke'yi, bu çevredeki insan,doğa-toplum ilişkilerini kitaplarımıza ilk kez taşıyan bu seçkin edebiyat emekçisi, 1950'lerden bu yana İzmir'de yaşıyor. Girne Bulvarı'ndaki tek katlı ve bahçeli bir evin çalışma odasında sabahlardan akşamlara kadar yılmadan, usanmadan yazarak geçiriyor ömrünü. Şimiye kadar yayınladığı sekiz öykü kitabı ile dokuz roman, binlerce sayfalık bir edebiyat birikimi... Bir pazar günü buluşup söyleşiyoruz.

SORU: Sayın Kocagöz, öykü ve romanlarınızda dah açok Söke, Küçük Menderes ve Bafa Gölü insanını, bir başka deyimle yaşadığınız çevreyi yansıtıyorsunuz. Bu çevre dışındaki kırsal kesim insanımızı ele alarak işleyen çalışmalarınız var mı?

YANIT: Yazar bilmediğini yazamaz. Bende uzun yıllar Söke yöresinde, köy ve kasaba ortamında yaşadım. İlk yapıtlarımda bu bilgiden çok yararlandım. 1950'de İzmir'e yerleştikten sonra büyük-kent yaşantısını yakından tanıdığım, bilgi edindiğim için, örnekse "İzmir'in İçinde" romanımı yazdım. "Onbinlerin Dönüşü" adlı romanım da üniversite çevresinde edindiğim bilgilerin ürünüdür.

SORU: Bilgi, anı, gözlem gibi romanın ya da öykünün yardımcı malzemesini okuyucuya aktarırken "sanatsal değiştirim"e önem verir, buna özen gösterir misiniz?

YANIT: Elbette, bütün bu malzemelerden yararlanırken yazarın duyarlığı, yeteneğinin verebildiği iç dünyası, estetik kaygıları büyük rol oynar. Bu konuda yazar olarak eserle okurun arasına girmemeğe elimden geldiğince çalışırım.

SORU: Yapıtlarınızda "Toplumsal" olana büyük ölçüde ağırlık verdiğinizi biliyoruz. Bu dikkate alındığında, toplumsal gerçekçi bir edebiyat anlayışından yana olduğunuzu ileri sürebilir miyiz?

YANIT: Evet. Toplumumuzun tarihsel/kültürel gelişimi, sanatçıyı koşulları ile ister istemez etkiliyor.

SORU: Fethi Nacı, 10 Kasım 1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "romancılarımızın tutumu romancı tutumundan çok, toplumbilimci tutumudur" savına yaslanıyor. Bu yargıyı paylaşıyor musunuz?

YANIT: Evet, paylaşıyorum. Romancının tutumu, elbette ki toplum ve insanla ilişkilidir. Yukarıdaki sorunuza verdiğimiz karşılıkta da görüleceği gibi, tarihsel/kültürel gelişmemiz, Türk romancısının toplumbilime ağırlık vermesini gerektiriyor. Başka ülkelerin edebiyatlarına karışmam ama, Türk romanından Fethi Naci daha başka neler bekliyordu, derim. İnsansız-toplumsuz roman, öykü olur mu? Ancak Bertrand Russell'ın da belirttiği gibi, sanatçılar bilimcilerin önünde gitmektedir Ben "Sam Amca"yı yazdıktan çok sonra bilim adamlarımız kırsal kesimdeki tarımsal makinalaşma olgusuna ve bundan kaynaklanan toplumsal/kültürel değişim sorunlarına eğilmeye başladılar.

SORU: Gelişme dönemindeki ülkelerde aydınların kültürel bir ikilem içinde bocaladıkları, bilinen bir gerçek... Türk aydını da, doğu İslam ve batı hristiyan kültürü arasında bnalan bir aydın tipi oluşturduğuna göre, edebiyat çevrelerimizi fazlasıyla tartışmaya sürükleyen "Batılılaşma" konusunda, siz de birşeyler söylemek ister miydiniz?

YANIT: Sorunuzu, bir soruyla yanıtlamam gerekiyor: Niçin ille Türk romanını, sanatını batı ile karılaştırmak isteriz? Yüzyıllarca doğu-İslam uygarlığı içinde yaşamış, bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuş uluslardan biriyiz. Elbette bunca yüzyıllık bilinç-altımıza yerleşmiş doğu-islam uygarlığının görgüsüne ve geleneklerine sahibiz. Biçim olarak Batı'dan aldığımız roman, öykü gibi sanatlar da elbette bize özgüdür. Türk roman ve öyküsüne Fransız gözlüğü ile bakmaktan vazgeçelim artık!

SORU: Son yıllarda çeşitli dillere çevrilen öykü ve roman yazarlarımızın sayısında önemli bir artış görülüyor. Sizin yabancı dillerde yayınlanmış edebiyat ürünlerinizden söz açsak, biraz da?

YANIT: Benim bir başka dile aktarılan ilk ürünüm, "Sam Amca" başlıklı öykümdür. 1950'de Dünya Öykü Yarışması Türkiye Birinciliğini kazanan bu öykü, Finlandiya'dan Güney Afrika'ya 14 dile çevrilip 23 ülkede yayınlandı. Bundan

sonra bir çok öyküm, uluslararası antolojilerle yabancı dillerdeki Türk öykü antolojilerinde yer aldı. "Onbinlerin Dönüşü" romanımın çeşitli zamanlarda rusça, macarca, özbekçe ve Bulgaristan'da türkçe olarak pekçok baskısı yapıldı. "İzmir'in İçinde", önceki yıl romenceye çevrildi. Geçenyıl da Michele Nicolas'nın öykülerimden seçerek çevirdiği bir kitabım yayınlandı Fransa'da.

SORU: Bu başarılarınız, yurt dışı geziler eyol açtı mı hiç?

YANIT: Sağlık durumum uzun gezilere elvermediği için çağrıldığım bir çok ülkeye gidemedim. Ancak 1979'da Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrısı olarak, eşimle birlikte Moskova'yı, Leningrad'ı ve Bakü'yu ziyaret ettim. Bu gezide Türk dili ve edebiyatı ile uğraşan pek çok bilim ve sanat adamı ile tanışma olanağı buldum.

SORU: 1950'de New York Herald Tribune Gazetesi ile Yeni İstanbul gazetesinin ortaklaşa düzenlediği Dünya Öykü Yarışması'nda Türkiye birinciliğini, 1968'de "Yağmurdaki Kız" adlı kitabınızla Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'nü, 1979'da da "Alandaki Delikanlı" adlı kitabınızla Lions Öykü Ödülü'nü kazanmış bulunuyorsunuz. Edebiyat ödülleri bugüne kadar çok tartışıldı, daha da tartışılacak. Ödüller yarar mı, yoksa zarar mı getiriyor edebiyatımıza?

YANIT: Edebiyat ödüllerinde son yıllarda paramıza benzer bir enflasyon var. Örnekse, her ölen yazarın ailesi bir ödül koyuyor. Kendi reklamını yapmak isteyen şirketler, yayınevleri ödül dağıtıyor Bence, büyük bir yazarın adına bile ödül konulacak olsa, bu ödül bir kültür kuruluşu tarafından konmalıdır. Oysa bu durumda kimi yazarlar, almak istemedikleri ödülleri bile - bir "oldu-bitti"ye getirilerek-kabul etmek zorunda kalabilirler, kalabiliyorlar.

SORU: Sayın Kocagöz, teşekkürlerimi sunarak bir soru daha: Bize son çalışmalarınız üzerine bilgi verebilir misiniz?

YANIT: Roman, öykü çalışmalarım sürüyor. Bunca yıllık yazarlığımda tiyatro çalışmalarım da oldu. Ne ki, ortaya çıkaramadım, çıkartılmadı. Yeni bir oyun çalışmam var, umarım bu emeğim gün ışığına çıkabilecek. Şimdilik adını "Beyaz Bulutun Ucu" olarak düşünmekteyim. Ayrıca tamamlanmış, yayına hazır bir romanım var. "Kalpaklılar" adlı romanımın üçüncü baskısı, şu günlerde kitapçılara verilmiş olacak. Olanak buldukça anılarımı da yazmaktayım.

* Bu söyleşi, ilk kez Milliyet gazetesinin EGE ekinde, 20 ve 27 Kasım 1981 tarihlerinde yayınlandı. İNSANCIL, gözden uzak kalmasın diye, onu yeniden yayımlamayı uygun gördü.

KISA ZAMANLAR

Özge'ye

Ezberledin kısa öğlen gelişlerimi
Kapı önlerinde
mekanik kuş ötüşlerine karışan
minik koşaradım sesleri,
devasa vücuda kenetlenen ufarak gövde,
parlayan sevinçlere üşüşen
dar zaman gölgeleri, kısa soluklara
gizlenen susku anları, sonra: Yüreğime
çivilenen o kasımsonu bakışın...

Akşamları kâh birbirine karışan
iki nehir olurduk kâh iki Homo Ludens:
Bir umutsuz tren insansız dağ istasyonlarını
dolanıp dururdu; sürekli bir deprem yaşardı
legodan evlerimiz,
şaklaban bir civciv dolaşırdı ayaklarımıza,
duvara tırmanan böceğin ardından giderdi
kulübe kapısı açık saatimiz.

Eski zaman geyikleri
gece müziği için toplanırken
yavaşça kapanırdı gözlerin,
gevşerdi ensemdeki karanfil demeti,
yeni bir harita çizerdi duvardaki böcek,
gece biterdi...

İşe giderken sabahları,
gecen sürerdi: Kendi mecrasından
uzak aydınlık denizlere dökülürdü bir nehir.

Oysa bir yolunu bulmam gerekirdi
tırlatık yelkovandan korumayı
zamandışı sevgileri.

Mehmet Akif TUTUMLU

ÖYKÜ

BİR GECE BURUCİYE

Ali BALKIZ

Elif be cim dal okutmuş müderrisler uzun süre.

Şire, pekmez, erişte, çarık, bezir yağı, yün, tiftik satmış tüccarlar uzun süre

Ezan, mevlit, ilahi okumuş müezzinler uzun süre

Deyiş, nefes, mani, türkü okumuş aşıklar uzun süre.

Çay, kahve, ayran, şurup içmiş delikanlılar uzun süre.

Her birinin göz izi, ses izi, el izi kalmış taş duvarlarda.

Yıldız Dağı'ndan, Yama Dağı'ndan kopup gelen, gelincik, koyungözü, çobanyastığı, danakuyruğu kokuları sinmiş taş duvarlardaki yosun içlerine. Tecer Dağları'nda bir kenger kanamış, Yılanlı Dağ'da bir sütleğen... Annesini emerken bir damla süt düşmüş ağzından bir emlik kuzunun, bir bebeğin... Damlalar buluşup damla denizi olmuş. Aşık Veysel'in sazına binip taş duvarlara konmuşlar.

Buruciye Medresesi böyle bir yer.

Ermeniler'in uğrak yeri olmuş. Türkler'in, Kürtler'in, Çerkezler'in uğrak yeri... Buğday, çavdar, yulaf alıp vermişler birbirlerine, gönül alıp vermişler, selam alıp vermişler de; kız alıp vermemişler. Karasar, Yağdonduran, Karabel geçitlerini beraber açmışlar aynı dağın eteğine, aynı çayın kıyısına konmuşlar da aynı obayı, aynı köyü, aynı mahalleyi yurt tutmamışlar. Alıç gibi, ahlat gibi, karamık, kuşburnu gibi yan yana olmuşlar da, ayrı ayrı kök salmışlar.

Düğün dernek bir olmuşlar, halayı beraber çekmişler, üçayağı beraber oynamışlar da Madımağı ayrı ayrı tencerelerde yemişler. Aynı düzlüklerde at koşturmuş, aynı çayırlarda güreş tutmuşlar da ayrı ayrı ibadethanelere gitmişler.

Buruciye'nin taş duvarlarında, her birinin göz izi, ses izi, el izi var. Her taşı her biri koymuş sanki. Tüm yapı öyle oluşmuş. Yanyana, omuzomuza, yanakyanağa, gönülgönüle...

Bunu biliyordu genç kız

Annesi babası böyle anlatmıştı.

Öğretmeni böyle öğretmişti

Buna güveniyordu

2 Temmuz, 2 Temmuz olmamıştı daha. Henüz yarısı yaşanmıştı. Öğleden önceydi. Hava açıktı. Güneş boldu. Bir yandan Aziz Abi'sine kitap koşturuyordu, bir yandan Asım Abi'sine. Fırsat buldukça tezgahdaki kitapları düzeltiyor, tozlarını alıyordu. Paraları nereye tıkıştıracağını bilemiyordu bir türlü. ilk kez yapıyordu bu işi. Bir de orta yerdeki çiçeklikte gezinen bir çift kekliğe takılıyordu gözleri. İlk kez keklik görüyordu. Bir çift kınalı keklik... Türküyü anımsadı: "kekliği düz ovada avlarlar"... İşi başından aşkındı, sürdüremedi türküyü.

Güneş tam Buruciye'nin tepesine çıkınca, selvilerin gölgesi küçülüncü, börtü böcek serin yerlere çekilince, bir şey oldu dışarıda. Bir şey... Anlayamadı... Ezan okundu galiba, öyle sandı, sonra: kaçan kaçana... Bir telaş, bir bağırtı, bir çağırtı... Baktı Aziz Abisi yok, Asım Abisi yok. Uğur Abisi yok. Dernek görevlileri yok. Arkadaşları yok. İl Kültür Müdürlüğü görevlileri de yok. Polisleri görür gibi oldu bir ara. Şimdi onlar da yok. Buruciye'nin demirden döşeli geniş kemer kapısından akıp gitmişler hepsi. Anlayamadı. Ne oldu bilemedi. Kitaplarını toplamaya koyuldu. Topladığı kadar dağıttı telaş içinde.

Sonra kapandı Buruciye'nin demir kapıları dışarıdan, sürgüleri sürüldü, kilitleri asıldı, o içeride kaldı. Ne yapacağını bilemedi, bir o yana seğirtti, bir bu yana. Yumruklarla vurdu demir kapıya, avazı çıktığı kadar bağırdı. Ne işiten oldu, ne gören.

Döndü, Medrese'nin içinde dört dolandı. Başka bir kapı aradı, bir pencere, bir delik... Dört kalın, yüksek taş duvar arasından, göğe ulaşan geniş gökyüzü penceresinden başka bir delik bulamadı, kuş olup uçmak istedi, keklik olup sekimek... Ne o olabildi, ne o... Kolsuz kanatsız, yüreği pırpır, alnı sivilceli, burun delikleri terli bir genç kızdı sadece... Taş basamaklar gördü, sundurmaya çıkan. Üç-beş onları devam etmeyişine şaştı kaldı. Ustasına kızdı Buruciye'nin, sahibi Selçuklu Sultanına kızdı. Ellerini uzattı yukarıya, burçlara doğru, güneşe doğru... Kimseler tutmadı ellerini, kimseler duymadı çığlıklarını. Çaresiz geri indi. Oraya buraya dağılmış kitaplarını topladı. Oturup ağladı... Hiç böyle ağlamamıştı bir başına. Hiç böyle yalnız kalmamıştı. Susunca sesler geldi dışarıdan. Dinledi dinledi de, anlayamadı. Nefesini bile kesti... Bir uğultuydu dışarıdan gelen, dalga dalga yükselen, zaman zaman kesilen. Fırlayıp

sundurmaya çıktı. Kulaklarını, gözlerini, burun deliklerini, saç tellerini tek tek açtı, öylece dinledi. Tek tek sözcükler seçebiliyordu, zar zor... Biri "Müslümanlar" idi, öbürü "Aziz"... Binlerce kişinin ağzından çıkma gibiydiler; öyle kabarık, öyle kalabalık, öyle boğuk ve soğuk.. .İki sözcük daha seçebildi, fluğ sesler arasından: "Mezar..." ve "Cumhuriyet"... Ürpertiyle aşağıya indi. Son basamağın üstüne oturup başını iki elinin arasına alıp yürek çırpıntısını dinledi önce: sonra sordu kendi kendine: Neler oluyor?.. Herkes niçin bir anda boşalıp gitti? Arkadaşlarım nereye gittiler? Beni niye burada unuttular? Aziz Abi'nin, Asım Abi'nin imzaları daha devam ediyordu; Uğur Abi, Behçet Abi daha şiir okuyacaklardı, ne oldu da herkes herşeyi böyle birdenbire bırakıp gittiler? Kapıları niye üstüme kilitlediler, çığlıklarımı niçin duymadılar? Dışarıdan gelen bu sesler de ne? Kimler bağırıyor, kimlere karşı?..

Sonra dün geceyi düşündü: Ankara'dan yola çıkışlarını, annesinin otobüse kadar gelerek kendisini yolcu edişini; "Aman kızım dikkat edin kendinize: Sivas'a gittiğinizi unutmayın, orada Pir Sultan'ı astıklarını unutmayın" deyişini... Otobüste güle oynaya sazlar çalıp şarkılar söylediklerini, koltuk aralarında halaylar çektiklerini, yorgun düşünce sızıp uyuduklarını... Ekşimiş yüzleriyle uyanışlarını, otobüsten inince sanki kıştan kalma buz gibi bir havayla ürperişlerini, Madımak'a yerleşişlerini... Hepsini, hepsini bir bir düşündü. Herşeyi herşeyi yeniden yeniden yaşadı ama bir türlü anlamlandıramadı şu olanları. Yanıtsız sorular yaşlandırdı onu sanki. Gözleri de yaşlandı yeniden. Serkan'ı düşündü, İnci'yi, Murat'ı, Metin'i, Kamber amcasını.. Hasret Abisi'ni, Edibe Ablasını... Dağlarını düşündü Sivas'ın, derelerini... Dertli ozanlarını, delibaş aşıklarını, karagöz delikanlılarını... Buğday tarlalarını, gece yarıları toprak yollarda ilerleyen kağnılarını... değirmen taşlarını, dam üstlerinde savanlarını, kuşkanalarda tereyağlı bulgur pilavlarını, tas tas buz gibi ayranlarını... Bir bir öğretmişti babası tüm bunları... Her ne kadar kendisi Ankara'da doğmuşsa da... Öğretmen olmayı koymuştu aklına. Öğretmen olup Sivas'a gelecekti. Sivas'ın bir köyüne. Burunlarını silmeyi öğretecekti çocuklara ilkin, sonra tırnaklarını kesmeyi... Sıra Cumhuriyete gelecekti, "Cumhuriyet burada kuruldu" diyecekti...

Orta yerdeki keklikler çitlerin arasından geçip kendine doğru gelince, uyandı düşlerinden. Elini uzattı onlara. Alışık olmalı ki keklikler, kaçmadılar. Her birini bir eline aldı. Kıymetli bir oyuncak bulmuş çocuklar gibi sevindi. Okşadı onları, sevdi. ancak birden çırpınıp kaçtı keklikler. Dışarıdan gelen uğultunun içinden yükselen siren sesleri. Buruciye'nin iç duvarlarında yankılanıp duruyordu. Kekliklerin telaşına onun da telaşı eklendi. Duvarın dibine iyice sinip sesleri dinledi: İtfaiye mi, ambulans mı, polis arabası mı? Karar veremedi. Dışarıda neler oluyordu?.. O korkunç sesler, şiddetini arttırarak bir uzaklaşıyor, bir yakınlaşıyordu. Bir bu yandan geliyordu, bir o yandan. Zaman zaman da işitilmez oluyordu.

Seçebildiği sözcüklerden tümceler oluşturmaya çalışıyordu sesler uzaklaştıkça; "Müslümanlar...", "Aziz...", "Mezar...", "Cumhuriyet..." Nasıl bir tümce oluşturabilirdi? Nasıl bir anlam yükleyebilirdi? Her biri bir isimdi. Ne yüklem vardı, ne tümleç? Sözcükleri yer değiştiriyor, harmanlıyor, bir türlü işin içinden çıkamıyordu.

Güneş çekip gitmişti.

Buruciye'yi karanlık basıyordu.

Geceyi burada nasıl geçirecekti? Kiminle, kimlerle söyleşecekti?

Korkuları giderek artıyordu.

Çitlerin dibinde, yumruk kadar bir taş buldu. Onu alıp demir kapıya yöneldi. Dövdü dövebildiği kadar. Keklikler ürküp bir yana sindiler. Demir kapı, ses verdi de, taş duvarlar ses verdi de, dışarıdan kimseler ses vermedi. Birden kuşların telaşla uçuştuğunu gördü, gökyüzünde. Birşeyden kaçıyorlardı sanki. Onlara sormak geldi içinden, ama onlar uçup gittiler.

Kuşlar geçince, dışarıdan bir koku geldi; keskin mi keskin... Buruciye'yi bir duman bastı; koyu mu koyu... Yanan neydi?.. Kumaş mı, ahşap mı, asfalt mı?.. Karar veremedi. Birşey yanıyordu dışarıda, birşeyler... Ekin mi, orman mı? Bilemedi... Siren sesleri artıyordu, uğultu giderek şiddetleniyordu, keklikler korkuyordu, o korkuyordu.

Sundurmaya çıktı yeniden. Anlamalıydı ne olduğunu, bilmeliydi... Gözleri gökyüzündeydi, kulakları yeryüzünde, minnacık yüreği avuçlarında... Ne de hızlı çarpıyordu yüreği. Sonra ikiye ayrılıyor, çatırdayan nar gibi tane tane bölünüyordu. Her parçası bir damla kan oluyor taş duvarlardaki süt damlalarının üzerine sıçrıyordu. Şimdi yeşil yosun, beyaz süt ve kırmızı kan; katmer katmer gül oluyordu. O bunun ayırdında değildi. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Gözyüzü kızarıyordu, bulut parçaları kızarıyordu. Kara dumanlar taş duvarlardaki gül katmerlerinin üzerine katran yağmuru olup yağıyordu. Duvarlardan süzülen katran damlaları, zeminde birikiyor, göl oluyor, keklikleri boğuyordu. O bunun da ayırdında değildi.

Yüreğini yerine koyduğunda, sesler kesilmişti dışarıda.

Sundurmadan umutsuzca indi. Kemerlerden birinin dibine çöktü. İyice karanlıktı artık. Yıldızları seçebiliyordu sadece. Aynı yıldızları dün gece otobüsle gelirken de görmüştü. Sonra yavaş yavaş tan ağarmaya başlamıştı. Tepeleri seçebilmişti yakınlarda, uzaklarda dağları... Giderek kavaklar bile gözükür olmuştu. Kızılırmak boyunca gitmişlerdi. Otobüs bir inmiş bir çıkmıştı, yükseltiler arasında. Irmaktan buğular yükselmişti. Buğu

bulutlarının üstünde kimi kez bir kuş olup uçmuş, kimi kez bir semahçı olup dönmüştü. Sisin hafif olduğu yerlerde Kızılırmak ışıl ışıldı. Oralarda sazan olmak gelmişti içinden. Bu gibi derin sularda yüze yüze Sivas'a ulaşmıştı; "Şu kanlı zalimin ettiği işler" diyen Dede'sinin yanına. Önüne diz çöküp uzun ak sakalını elini sürüp dinlemişti: "Garip bülbül gibi zareler beni". Aynı deyişi gündüz öğleden önce mızıkasıyla Asaf Abi'si de çalmıştı. Bal rengi gözleri, kıvırcık uzun sakalı, kilim desenli kısa kollu gömleği, yeşil pantolonu ile ne yakışıklıydı Asaf Abisi... Ne çok şaka yapıyor, herkesi nasıl da güldürüyordu. Şimdi nerede acaba?... Hadi hiç kimse duymadı sesini de, o niye duymadı?.. Şuralardan bir yerlerden çıkıp; "Kız... Bu karanlıkta işin ne?.. Yoksa birini mi bekliyorsun?" da diyebilirdi. Asaf bu, belli mi olur ne yapacağı?..

Kekliklerin kıpırdısıyla yeniden Buruciye'ye döndü. Yalnız olmadığına sevindi. Saatlerdir ortamı iyice ezberlemişti. Keklikleri bulmakta zorlanmadı, önce sırtlarını okşadı, sonra ikisini birden kucakladı. Göğsüne bastırdı. Keklikler sıcaktı, göğsü yanıyordu, yaslandığı taş basamak ise buzdan ateşe dönüşüyor gibiydi. Öylece uyudu. Müderrisleri gördü düşünde. Tüccarları, müezinleri, aşıkları, delikanlıları gördü. Ermeniler'i, Kürtler'i, Tükler'i gördü. Aynı topraklarda yaşamışlar, ama ayrı ayrı mezarlardan kalkıp gelmişlerdi. Her biri farklı bir şey giymiş, farklı bir dil konuşuyordu sanki. Ama yüzleri dosttu, bakışları sıcak, sözleri yumuşak...

Bedeni acımış olmalı ki, yatakta döner gibi bilinçsizce öbür yana döndü. Kuşlar hala göğsündeydi. Ama bu kez onların her biri bir ölü bebekti sanki. Yüzleri beyaz, saçları beyaz dişleri kara... Fırlatıp attı onları. Pat diye düştü keklikler, sonra da, ok olup, balta, tırpan, kama, top, gülle, barut, ateş olup Buruciye'ye yağdılar. Arkasından süvariler geldi, atlarını sutunlara bağlayıp siyah cüppelere büründüler, başlarına yeşil bereler giyip yüzlerine siyah sakallar taktılar... Her bir sakal telinden bir damla irin düştü, taş zemine. İrinler birikip göl oldu. Gölde boğuluyordu ki, çırpıntılarla uyandı.

İyi ki kuşları hala göğsündeydi, yıldızlar gökyüzünde, o Buruciye'de...

Ne çok soru vardı aklında yanıtsız; ne çok yanıt ki, sorusuz. Öylece sabah etti...

Anahtar, asma kilitte döndü, sürgüler çekildi,demir kapı gıcırtılarla açıldı. Görevli sağdaki ilk odaya girince, o keklik olup sekidi. Gizlice dışarı çıkıp sağa döndü. Hükümet meydanı'nı geçip Madımak'a yöneldi. Parçalanmış camlar, kiremitler, taşlar, yanmış kapılar pencereler, koltuklar, perdeler; ona bir şey söylüyordu. Ama o anlamıyordu, anlayamıyordu, anlamak istemiyordu; illa da uzun tırnaklı, burunları sümüklü, gözleri çapaklı küçük öğrencilerini düşünüyordu. Onlara ders anlatıyordu; "Cumhuriyet Sivas'ta kuruldu..."

MACİT GULİEV

- BALKAR ŞİİRİ -

OK

Aşk yayımın arkasında
Mecnun gibi durarak,
Bir bakış fırlattım sana
kaşlarının arasını nişanlayarak!
Sen yüreğimden vurdun beni
okumu hüzünlere sararak,
Aynanın güneş ışınlarını
yansıtması gibi!

ALEV

Yaşam, kendi sarp yollarında
çok sınadın beni,
Denizin yolculuğa çıkan
gemiyi sınaması gibi.
Dalgalarına savurdun,
buz üstünde bıraktın
Ama Cennet'te olmaktansa
mumuna alev olacağım senin!

Türkçesi: A. MERİÇELLİ / Anatoli MİZİEV

İZLER SİLİNMEYEN MARTI'YA MEKTUPLAR

- ŞUBAT SONU 1999 -

Vedat YAZICI

Sevgili Martı,

Göçebe güneşin ülkenize de uğrayıp sonbaharlı günleri sunduğunu okuyunca sizin adınıza sevindim. Mavideniz'de ağlarını dolu çeken balıkçılarınız kazançlarını soğuk günlere saklasınlar. Biz Ankaralılar Sakarya Caddesi'nde beş milyona ulaşan etiketleriyle balık türlerini tablalarda izleyebiliyoruz. Yoksul balığı hamsi ve istavrit bile milyonu aştı.

Buluşursak bir gün uzun uzun denizleri, balıkları konuşuruz.

Gözlüklü bir martı gördüm düşümde, hayra yormalı, büyük bir antika kitaplığın önündeki erguvan rengi masada oturuyor. Önünde kitap yok. Okuyup kaldırmış belki; dinlenme, düşünme, özümleme anı olmalı. Bir an. Pembe iri gözlüklerinin ardında, küçük kara gözleri iyice küçülmüş. Okuduğu kitapta sevda sözleri rahatını kaçırmış olmalı. Yaşamındaki özel kişiyi düşlüyor belki. Yol ayrımında da olabilir; bir karar öncesinde.

Gözlüklü martı, bir sevdanın erguvan göklerinde kanat çırparak yorgun düşmüştür belki. Kitaplarda dinlendirdiği çılgın yüreğinin sesini dinliyordur belki de. Dingin, biraz sıkıntılı bakışları, içinden uçup geldiği sevda öyküsünün son sözcükleri gibi... Martı kardeşlerinin çığlık çığlığa kanat çırpıp oynaştıkları deniz kıyısına yakın kiliseden bozma bir müzenin kitaplığı da olabilir burası.

Gözlüklü Martı eski kilisenin kapısında görünür. Gözlük yoktur gözünde.

Uzak çekim.

Bir elinde bir ayakkabı çantası, bir elinde kivi. Akşam vakti, satıcı çocuğu son kivisini alarak sevindirmiştir. Sonra bir çift ayakkabı almıştır kendine. Alışveriş, sıkıntısını dağıtmıştır.

Kilisenin damına havalanır, martı sürüsüne karışır çığlık çığlığa.

Yorumun bundan ötesini sana bırakıyorum sevgili Martı.

Bir öykü kitabından söz açacağım sana. Rahatımı kaçıran bir öykü kitabı bu. Bilirsin, M. Cevdet Anday'ın "Rahatı Kaçan Ağaç" şiirini. Hani Etlik bağlarına yakın saadetin adını bile duymamış bir ağacı anlatır ya... Son dörtlüğü şöyledir: "Ona bir kitap vereceğim/Rahatını kaçırmak için/Bir öğrenegörsün aşkı/Ağacı o vakit seyredin". O ağaç gibi benim de elime geçen Şenol Yazıcı'nın "Benim Kimsem Olsana" kitabı rahatımı kaçırdı. Neden mi? Anlatacağım.

Kitap 109 sayfa. Üç uzun öykü var. Öyküler 5. sayfadan başlıyor; 4 sayfada yazarın yaşamöyküsü yer alıyor. (Yazım yanlışları buradan başlıyor.) Evet, anladığın gibi sevgili Martı, öykülerin güzelim içeriğini sonraki mektuplarıma bırakıp, rahatımı kaçıran yazım yanlışlarından söz edeceğim sana. Üşenmedim, çizerek okudum; abartısız her sayfaya bir yazım yanlışı düşüyor. Anlatımı bozuk tümceler de var dahası. Yaygın yanlışları genelleyerek alalım:

(^) Düzeltme imi kullanılmayan sözcükler: rüzgar, hala, hakim, hikaye, kağıt...

Ayrı yazılan bileşik sözcükler; bir kaç, hiç bir, her halde...

Ayrı yazılması gerekirken bitişik yazılan sözcükler, yada, hakettim, bende, sende, herşey, ondokuz, varki...

Yazımı yanlış sözcükler: vazgeldi, örtü (örttü yerine), almadı (olmadı yerine), afetmek, diş (dış yerine), gurup, (grup yerine) karşı ki dağlar, Çarşamba, Cuma (tarihi belli olmayan gün adları küçük harfle başlanarak yazılır.), allahım, Erol bey...

Anlatım bozukluğu bulunan tümceleri de göstermek istiyorum:

"Uzun sürecek hızma için bir nilüfer köklerine sarılıp yattı." (s. 57)

"Sonra eliyle çalmak dokunduğunda ağır meşe kapı gıcırdayarak arkaya yaslandı."(s.57)

"İçin, güleceğin, oynayacağın yere çağırdı seni." (s. 59)

"Kapının tam önünde yahudi gözlüklerini, görüş açısını netleştirmek için dengeleyerek vıcık vıcık bir yağcılıkla sorardı." (s. 82)

"Yüzü renksiz, dudakları yüksek ateşten yara içinde ama, gözleri görerek bakıyordu." (s. 95)

Aransa daha da benzer yanlışlar bulunabilir. uzatmak istemiyorum sevgili Martı.

Şenol Yazıcı, ilk öykü kitabının 2. baskısını gönderdi: "Benden Selam Söyleyin Ayışığına". Bakamadım; ama ilk baskısını edinmiştim. Oradan kitaba adını veren öyküyle Bağbozumu'nu okumuştum. O tadına doyulmaz güzelim öykülerin tadını benzer yazım yanlışları kaçırmıştı. Evet, salt bu nedenle okumayı bırakmıştım. Daha ilk sayfalarda sözdizimi batıyordu insana:

bilemiyorum

kırklar cem'inde turna semâhı
dönenim dönülenim

kurur kırk kanadım kırkı birden
kuruyanım kurudulanım

orada hemen yeşillemavimsi tadı kirazın
korunam balınam

serin ballar barındırır duldasında ılık baldıranlı ceviz
ömrünem ömrününem

sesim yeryüzücek göğyüzücek evren önü öncesi
sesinem seslenilenem

avuçlarımda martıların mavi gagalarında gülüşün
mavinem mavilenem

kibritim yanarım daha beyaz
çöpüm çöpünem

-ortalık ne zaman döner güne başlar karanlık tutuşturur koca yangınların alevini orada uzaklarda varamadığım ta uzaklarda görürsün geçer sisler sisler içre cümle kuşların kanatları süzülerek binbir renkli kokulu çiçekleriyle birbaşına-

kanat çırpar
kanat çırpar yalnızlığımda
sessizce gece

kanat sesleri kalbimde
gelenlerin
ta gidenlere baktıkları

İdris ATMACA

"Ben küçücük yaşamımda böyle bakan bir çift göz daha anneminkileri görmüştüm. Onun gibi, gözlerimle gülmeyi ne çok isterdim. Bunu başarabilsem hiç bir sözcüğe gereğim olmayabilirdi, her şeyi anlatabilirdim." (s. 5)

Sevgili Martı, önceki mektubumda söz ettiğim "Yol" filmini gördüm. Ödülleri hak etmiş bir sinema şöleni olduğu su götürmez. Film ilk haftasında, ülkesinde hak ettiği gecikmiş ilgiyi gördü. 12 Eylül rejimini ülke gerçeklerine yaslandırarak olanca çıplaklığıyla sergiliyor. Öndeki ve arkadaki oyuncularıyla kusursuz bir sinema olayı. Sinemasal anlatı, görüntü, devinimlilik son derece başarılı. Hele kuşatıcı sesleriyle son sistem sinemalarda halkımızın acılı gerçekleri içinde buluveriyorsunuz kendinizi; yüreğimizi acıtsa da Anadolu gerçeğimiz bu.

Yılmaz Güney'in yaşadığı, dinlediği öykülerden yola çıkarak oluşturduğu ustalıklı senaryo, Yılmaz Güney sinemasını iyi bilen Şerif Gören yönetimi, dört dörtlük bir yapım çıkarmış ortaya. Gösterimi için savaşım verenlere teşekkürler.

"Yol" filmi İmralı göklerinde martı çığlıklarıyla başlıyor. Filmin tek romantik görüntüsü de bu. Sonrası acımasız doğanın insana ettikleriyle dokunmuş. Beyaz ölüm. Kar. İnsanın yazgısına atılan çığlıklar var ötesinde. Törenin kanlı eli.

Senin çığlıkların sevgili Martı, eğitimsizliğe, savaşa karşı atılsın.

Çığlıksız kalma.

Doğru Türkçeyle yazılmış kitaplarda buluşalım.

ŞİİRSA

Sabahattin YALKIN

Sakıp Ağa, Sabancı Center'deki küçük toplantı salonunda konuklarını, ellerinde not defterleri bulunan sanat ve finans uzmanlarına tanıtıyordu. Olağan üstü coşkulu bir günündeydi. Gözlerinin içi parlıyordu. Belki de birbirlerini ilk kez gören birtakım insanlar bir aradaydı. Sakıp Ağa'nın kendine özgü sesi yükseldi. ŞiirSA'nın danışmanları... Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Memet Fuat... ŞiirSA'nın Yönetim Kurulu Üyeleri... Tomris Uyar, Attila İlhan, Fethi Naci, Ahmet Oktay, Mehmet H. Doğan, Hilmi Yavuz, Enis Batur...

Herkes daha önceden adlandırılmış olan yerlerine oturduktan sonra, Sabancı ayağa kalkarak konuşmasına başladı. Saat tam-tamına 09'u gösteriyordu.

Değerli arkadaşlar... Ülkemiz bir sürüleşme süreci içine girmiş durumda. Toplumumuz değer karmaşası içinde. Tam bir kaos yaşanıyor. Halk kime güveneceğini, hangi dala sarılacağını bilmez durumda, şaşkın ve de çaresiz... Partilerden, derneklere, sivil kuruluşlardan, devlet kurumlarına kadar, yasa dışı kişelerle yönetimler iç içe... Kim kimi yönetiyor, ne gibi pazarlıklar yapılıyor, anlaşılacak gibi değil. Yurtsever aydınlarımız güçsüzleşmiş, silikleşmiş, korkaklaşmış durumdalar. Yüce Meclis'imiz en üst düzeye kadar suç şüphesi altında. Neyin yasal, neyin yasadışı olduğun anlayamıyoruz artık. Sakıp Ağa burada biraz duralar gibi oldu... Önündeki bardaktan suyunu yudumlarken gözlerini misafirlerinin yüzlerinde gezdirdi. Evet, durum iyi gidiyordu.

Değerli arkadaşlar... Her altı kişiden birinin gizli ya da açık işsiz olduğu ülkemizde, gelir dağılımında ülke zenginliğinin % 80'ini ellerinde tutan, mutlu azınlık dediğimiz bir avuç insan, 60 milyonluk büyük kütlenin yaşam kavgasını, tragedyasını görmezlikten gelmektedir.

Salonda derin bir sessizlik var. Edebiyatçılarımızda belli belirsiz bir şaşkınlık sezilir gibi. Sabancı kendisine özgü Türkçesiyle konuşmasını sürdürüyor.

Son yıllarda en büyük yatırım futbola olmaktadır. Milyonlarca insanımız futbola kurulmuş durumda. Türkiye'de en çok konuşulan konu futbol... Radyolar, Tv'ler, gazeteler, dergiler, medyadan köy kahvesine dek yer, gök futbol... Seyirciler maçlara silahlanarak gidiyorlar. Bunun neresi spor? Küfür, şiddet, yaralama, öldürme... eski Roma Dönemi'nde halkın çığlıkları arasında birbirlerini öldüren gladiyatörleri düşünüyorum. Halk eğlensin ve uyusun... Evet halk uyusun. Uyusun da nasıl kurtulacağını düşünecek vakti bulamasın. Eğitim sorunuymuş, sağlık sorunuymuş, Güney Doğu'ymuş, paylaşım dengesizliğiymiş, işsizlikmiş... ve daha onlarca dev mesele. Bu bir sürüleştirme değildir de nedir?

Partilerin demokrasicilik oyununu hepimiz yeterince biliyoruz. Sürüleştirmede onların da payları var. Bana bir tek partimizi gösteremezsiniz ki üyelerine çağdaş insan olmada bir eğitimde bulunsun. Herkesin bildiği tek şey emir kulluğu... 600 yıllık Osmanlı kulluğu değişmeksizin sürüyor, sürdürülüyor. Burada Mustafa Kemal Atatürk'ün Halkevleri'ni saygıyla anmak isterim. Orada köylüden kentliye kadar bütün insanlarımız kulluktan vatandaşlığa geçmeyi öğreniyordu. Şimdi onların yerinde yeller esiyor. Yazık, çok yazık...

Partilerimiz halkın, kurtaracağız dedikleri seçmenlerin demokrasi hakkına ipotek koymuş durumda. Partilerin başlarındaki 8-10 adam nereden aldıkları bilinmeyen bir güçle, adaylarını listeliyorlar; halka da Seçim adı altında bunları onaylatıyorlar. Biz, halk kimseyi seçmiyoruz. Bir avuç kişinin keyiflerine göre hazırladıkları adları sadece mühürlüyoruz. Seçmeme hakkımız bile elimizden alınmış durumda. Bunun adı Demokrasi olamaz arkadaşlar... Halkını figüran olarak kullanan bir seçim sistemiyle bizim iki yakamız bir araya gelemez.

Sabancı burada biraz duraklar gib oldu; sesini biraz daha toplayarak, üstüne basa basa şunları söyledi.

Şairlerin düş kurma ustaları olduklarını biliyorum. Onlara hem benim gibi iş adamlarının, hem de ülkenin büyük gereksinimleri var. İşte bu nedenledir ki ŞiirSa Vakfı kurulmuştur. Bu işe başlangıç olarak 500 milyar lira ayrılmıştır. ŞiirSA ülkemizin kurtuluşunda inanıyorum ki çok büyük işler yapacak, çok büyük katkılarda bulunacaktır. ŞiirSA

danışmanları, yönetim kurulu üyeleri ülkemizin saygın edebiyatçılarıdır. Hazırlanan programa en kısa zamanda işlerlik kazandıracaklarından eminim.

Değerli arkadaşlar... Yaptığım incelemeler göre, ülkenin çeşitli yerlerinde yayımlanan 30 kadar edebiyat dergisinde, ayda 300 kadar şiir yayımlanıyor. Bunların yarısı şair olmayanlarca yazılmış... Açıkçası şiir değil. Geriye kalan 150 şairin gene yarısı, kötü şiirler yazmaktadır. ŞiirSA olarak bizler son kalan 75 kişilik dilimle ilgileneceğiz. Gerçekte bizim gibi az gelişmiş ülkelerin üzerinde ciddi ciddi durulacak 75 şairi olamaz... Çünkü inanıyorum ki bu kadar şairi olan ülke, az gelişmiş değil, çok gelişmiş bir ülke olur. Çin'de Mao denilen adam o dönemde 600 milyonluk afyonkeş Çin'i bir sanayi ülkesi haline getirebilmiştir. Hepimizin bildiği gibi Mao Çin'in önde gelen, gözde bir şairiydi. Vietnamda Ho Şi Minh, dünyanın teknolojik devi Amerika'ya (ABD) karşı yıllarca savaşmış, aç ve çıplak halkına yüzyılın en büyük zaferini kazandırmamı bilmiştir. Ho Şi Minh ülkesinin en büyük şairiydi.

Değerli arkadaşlar... Sözü uzatmadan asıl konumuza geçelim. Umutsuz değilim, ama ülkemizi kurtarmaya soyunan kimseler, Türkiye'nin durumunu, sorunlarını beyinlerine sığdıracak donanım içinde görünmüyorlar bana. İlkin düş kurmayı bilmiyorlar. Düş kurmayı bilmeyen insanlar, düşünmeyi beceremezler, düşün üretemezler... ŞiirSA olarak yaşamımın en olumlu işlerinden birini yaptığıma inanıyorum. Şimdi izninizle ŞiirSA programının satır başlarını okumak istiyorum.

1. İlkin saptanan 75 şairin ellerindeki basılı şiir kitaplarından 250'şer adedi tanesi 500 bin liradan alınacak, paraları hemen ödenecektir. Sanırım bu para ile dosya durumundaki şiirlerini batırabileceklerdir.

2. Alınan kitaplar Sabancı kuruluşlarında çalışan işçilere bedava dağıtılacaktır.

3. Şiir liği kurulacaktır. İlkin İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Diyarbakır illerini içine alan, beşer kişilik şair ekipleriyle işe başlanacaktır. Şiir yarışını kazanan ekip ödülendirilecektir.

4. Her yıl seçilecek 10 Türkçe şiir Vakıf tarafından İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, Rusca ve Çince'ye çevrilecektir. Her şiirin telif ücreti 250 milyondur.

5. Her yıl seçilecek 10 şiir kitabına 1'er milyar ödül verilecektir. Bu sayı ileride artabilir.

Sabancı burada konuşma gereğini duydu ki şunları söyledi:

Sanırım bu girişimimizle şairlerimizin Kültür Bakanlığı önlerinde çırpınmaları, imza günlerinde kuru iskemlelerde o trajik beklemeleri ortadan kaldırmış olur. Şairlerimiz yayımcıların, kitapçıların, dağıtımcıların ellerinden kurtarılmalıdır. Bu konu ŞiirSA'nın önemli görevlerinden biri olacaktır.

6. ŞiirSA adı ile her ay bir dergi yayımlanacaktır. Dergide 2001 yılı başına dek sadece şiir üzerine yazılar yayımlanacaktır. Bu tarihten sonra her sayıda 5 şiiri geçmemek koşuluyla şiir yayımı başlayacaktır. Yazı veya şiirleri yayımlananlara telif ücretleri kesintisiz ödenecektir.

7. Kültür potansiyeli olan büyük kentlerimizde ayda bir kez olmak koşulu ile Yönetim Kurul Üyelerimizin gözetiminde şiir panelleri, şiir tartışmaları, şiir etkinlikleri düzenlenecektir.

8. Türkçe şiirde ilk beş yıllık hedef şunlardır:

a) Türkçe şiir GÜL'ü aşmalıdır.

600 yıldan fazla Divan ve Halk edebiyatımızda GÜL sözü kullanıla kullanıla yeterince eskitilmiştir. Diyebilirim ki bu sözcük her şiirimizde ülkemize 1 altına mal olmuştur. Çok pahalı... gereğinden fazla pahalı.

b) Türkçe şiir BIYIK'ı aşmalıdır.

Ülkemide yazılan şiir her yandan erkek kuşatması altında. Kadınların şiirini bile erkeklerimiz yazmaktadır. Artık aşk konusunda kadını aldım, verdim noktasından, aşkta paylaşım düzeyine yükseltmeliyiz. Çünkü kadın bir mal değil, sadece çocuğumuzun anası değil, aynı zamanda aşkı paylaştığımız saygın bir yaratık durumundadır. Onu yüceltebileceğimiz kadar yüceltmek zorundayız. Çağı başka türlü yakalayacağımızı düşünemiyorum.

c) Türkçe şiir İLHAM'ı (esini) aşmalıdır.

Hiç kimse Tanrının ayrıcalıklı kulu değildir. Belli bir yaşamsal, düşünsel, duygusal birikime ulaşamayan bir beyin, şiirini yazdığı dile saygılı olamayan bir beyin (bizim için Türkçe), gereken bitmez tükenmez çabayı gösteremeyen bir beyin kanımca şiir üretemez. ŞiirSA umarım bu nitelikleri taşımayan avantacıları temizleyecektir.

9. Önümüzdeki yıldan başlamak koşulu ile her yıl bu söylediklerime koşut çalışmalar içindeki üç şaire şiir bursu verilecek, uygun görülen ülkelere yollanacaktır.

10. ŞiirSA Vakfı Danışmanlarının ve Yönetim Kurul uüyelerinin aylıkları 1'er milyardır. Bu kimselerin çalışmalarda yapacakları masraflar makbuz karşılığı ayrıca ödenecektir.

Değeli arkadaşlar.. Program başlıklarını sundum. Bu etkinliklerde VAKSA'nın bütün kuruluşlarından yararlanılacaktır. Ancak tüm bunlar içinde en önemlisi, SANATÇILARIMIZIN ÇALIŞMALARINDA KENDİLERİNİ ÜLKE SORUNLARINDAN SOYUTLAMAMALARI ESASTIR.

Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlarım

.

Kan-ter içinde uyanmıştım. Uzun süre kendime gelemedim. Düş mü, gerçek mi, öyle kalakalmıştım.

Y. Mahmut D.GÖSTEREN

YİNE GÜNDOĞDU'NUN YANLIŞI ÜSTÜNE

Biliyorsunuz, birkaç sayıdır **İnsancıl**'da yazılarım çıkmıyor. Kimileri, benim **İnsancıl**'dan atıldığım gibi bir düşünceye kapıldı. Doğrusu genel görüntü de bu görüşü destekliyordu. Çünkü **İnsancıl**'da bu derginin yönetmeni sayın Cengiz Gündoğdu'yu çok eleştirdim. Ayrıca ben **İnsancıl**'ın sanat politikasına karşıyım. Ben sanatın metalaşmasından yanayım. Bu konuda sayın Orhan Bursalı, benden bir ileri daha düşündü ve Cumhuriyet'de bombayı patlattı. Sayın Bursalı, felsefenin de metalaşmasını savundu ki, bu, bence çok doğru ve yerinde bir karardır. Bildiğim kadarıyla sayın Cengiz Gündoğdu, felsefe seminerlerinden, telif hakkı olarak 2 ile 4 paket 2000 sigarası alıyor. Oysa sayın Gündoğdu, her seminerden 40 milyon almalı. Ama bu telif ücretini o yerler sayın Gündoğdu'ya veremez. O zaman sayın Gündoğdu hedef kitlesini değiştirip, burjuva sınıfına yönelmeli.

Bunun için sayın Gündoğdu'nun görüşlerini kökten değiştirmesi gerekiyor. Bilindiği gibi sayın Gündoğdu, insanlığın birikiminin en üst noktası olan felsefi birikimi, emekçi sınıfa taşımak istiyor. Bunu gerçekleştirmek için ileri yaşına rağmen koşturup duruyor. Bütün bu uğraşlara karşın emekçilere ulaşabilse hadi bir derece.

Sayın Gündoğdu'nun yanlıştaki ısrarı anlaşılır değil. Yapması gereken son derece basit. İnsanlığın birikimini burjuva sınıfına taşımalı. Böylece hem kendi kazanır, hem de egemen sınıfı aydınlatır. Aydınlanan egemen sınıf, adil, demokratik, özgürlükçü bir toplum kurar.

Bugün Türkiye'nin sorunu, emekçilerin aydınlanması değil, Türkiye'yi yöneten burjuva sınıfının aydınlanmamış olmasıdır.

Türkiye'de varolan ve benim pek sevdiğim burjuva yazarları sayın Selim İleri, sayın Enis Batur, sayın İlhan Berk, sayın Murathan Mungan*, sayın Hulki Aktunç, ne yazık ki, ait oldukları burjuva sınıfını aydınlatamadılar. Çünkü bunlar, Türkiye'nin temel sorununun aydınlanma olduğunu görmediler. Görselerdi bile, bu kişilerde sayın Gündoğdu'nun enerjisinin olduğunu sanmıyorum.

Sayın Gündoğdu sorunu gördü. Ancak aydınlanma mücadelesini yanlış yerde başlattı. Sayın Gündoğdu, bu yanlışlığının ötesinde, bütün marksist solu bu noktada yoğunlaştırmak istedi. Kendi içine kapalı mutlak doğrularla yaşayan marksist solun aydınlanma sorununda odaklaşması mümkün değildir. Çünkü marksist sola göre sayın Gündoğdu bir burjuva aydınlanmacısıdır.*

Sayın Gündoğdu, solu aydınlatmak için verdiği mücadelenin yarısını burjuva sınıfı için verseydi, bugün hem kendi durumu, hem Türkiye'nin durumu daha değişik olurdu.

Bütün eleştirilerime rağmen, şunu teslim etmek gerekir ki, sayın Gündoğdu, daha ilk seminerde burjuvaların kafasını allak bullak eder.

Gel dostum, yanlışta ısrar etme, değiştir yönünü.

* Son kitabının tanıtımı nedeniyle sayın Murathan Mungan'ı tebrik ediyorum. Sayın Murathan Mungan, artistik görünümüyle desteklenen bu tanıtım programıyla sanatın metalaştırılması mücadelesinde ileri bir adım atmış oldu.

* Tavır dergisi, daha geçenlerde,burjuva aydınlanmacısı diye hem Sayın Gündoğdu'yu hem İnsancıl'ı ağır bir dille suçladı.

Not: Üstünüze afiyet, biraz rahatsız olduğum için yazılarıma ara vermek zorunda kaldım.

İNSANCIL OKURU SAKIN KIPIRDAMA OTUR OTURDUĞUN YERDE

GÖSTEREN

TÜRKÇE'NİN YAZIM EKSİKLERİ

Halidun ŞEN

Derilmesiz "sans contraction" kaynaşık sözcükler: Derilmesiz kaynaşık sözcüklerden anladığımız; derilmesiz donma sesçil olayı sonucunda oluşan kaynaşık sözcüklerdir. Bu sözcükler **iki sessil öğenin** (iki sesin) kaynaşmasının söz konusu olmadığı sözcüklerdir. **İki sessil öğe** diyorum, çünkü Türkçe'nin ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel, biçim-bilimsel gerçeklerine, özelliklerine göre ikiden fazla sessil öğe kaynaşma yaparak tek bir sessil öğe oluşturamaz. Derilmesiz donmasesçil olayına örnek olarak vere-bileceğim sözcükler, son seslemleri kapalı seslem olan sözcüklerle "ile", "idi", "imiş", "ise", "iken" gibi sözcüklerin Türkçenin ünlüsel silinme/düşme I özelliği sonucunda ortaya çıkanlarıdır. Son seslemi açık olan sözcüklerle, "ile", "idi", "imiş", "ise", "iken" gibi sözcüklerin kaynaşması derilmeli donma sesçil olayının oluşturduğu derilmeli kaynaşık sözcükler sınıfını doğurur. Bu ayırıcı özellik çok önemlidir. derilmesiz donma sesçil olayının temel özelliği ünlüsel silinme/düşme I özelliğidir. Türkçe'de bu özellikle, seslemsel silinme/düşme I özelliği aynı özelliktir:

"El ile" ⟶ "elle"
// // el // ile // — ses-bilimsel yazım
elile yeniden — sesçil yazım
1) elle — i ⟶ Ø ünlüsel silinme/düşme I özelliği

[elle] ses-bilgisel yazım
ya da "var idi" ⟶ "vardı"
// var // i+di// — ses-bilimsel yazım

---

varidi — yeniden sesçil yaım
1) varıdi — derinlik bağlalaşımı iler leyici ünlü-ses uyumu özelliği
2) varıdı — derinlik bağlılaşımı iler leyici ünlü-ses uyumu özelliği
3) vardı — ünlüsel silinme/düşme I özelliği

[vardı] ses-bilgisel yazım,
"amaç ile" ⟶ "amaçla", "sıcak imiş" ⟶ "sıcakmış", "gelir iken" ⟶ "gelirken", "adam ise" ⟶ "adamsa" vb. "ne kadar" ⟶ nakadar" örneği dışında (burada derilmesiz donma sesçil olayını gerçekleştiren temel özellik, derinlik bağlılaşımı gerileyici ünlü-ses uyumu özelliğidir) kalan üm örneklerde, yukarda görüldüğü gibi, derilmesiz donma sesçil olayının temel özelliği ünlüsel silinme/düşme I özelliğidir. "Ne kadar" örneğinde "ne" sözcük niteliği taşırken (bağımsız-ses-bilimsel-bütünlükten oluşmuş düzenli,ses-bilimsel-bütünlüktür), "nakadar"da "ne"nin "na"ya derinlik bağlılaşımı gerileyici ünlü-ses uyumu özelliği aracılığında, "kadar"ın ilk seslemindeki "a" ünlü-sesi tarafından yansızlaştırılarak dönüşmesi ile bağımlı-ses-bilimsel-bütünlük olmuş ve dil-bilimsel yönden ön-ek niteliği kazanmıştır: "Nakadar", iki bağımlı-ses-bilimsel-bütünlük (nA-), (-DAr-) ve bir bağımsız-ses-bilimsel-bütünlükten (-ka) oluşan düzenli-ses-bilimsel-bütünlüktür.

II) "A" ve "B"de görüldüğü gibi kaynaşık sözcükler beş düzeyde (ses-bilgisi, ses-bilim, biçim-ses-bilim, biçim-bilim, anlam-bilim) mutlak-bütünlüğe sahiptirler. Birleşik sözcüklerse ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel, biçim-bilimsel düzeylerde mutlak-bütünlüğe sahip değildirler, ancak mutlak-bütünlüğe anlam-bilimsel düzeyde sahiptirler. Birleşik sözcük, kaynaşık sözcük karşıtlığını yarattığı gibi, kaynaşık sözcüklerin birleşik yazılması, birleşik sözcüklerinse kendilerini oluşturan sözcükler arasına tire konularak yazılmasını dil-yeisi-bilimleri açısından zorunlu kılan, Türkçe'nin özellik ve gerçekliklerini ortaya çıkardığı ayırıcı özellikler olan [+ mutlak özellik], yani [+ mutlak-özellik] karşıt [- mutlak-özellik] nedir? Eğer bu soru Türkiye'de bu-güne kadar sorulmuş olsaydı, yazımda ele aldığım yazım sorunları çoktan çözülmüş olurdu. Mutlak-bütünlük yalınlaştırılmış tanımıyla, ik ya da daha çok, anlamlı-düzenli-/anlamlı-düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğün, birleşme yoluyla salt anlam-bilimsel düzeyde (örneğin birleşik sözcükler) ya da/ve de kaynaşma yoluyla ses-bilgisl, ses-bilimsel, biçim-ses-biilmsel, biçim-bilimsel ve anlam-bilimsel düzeylerde (örneğin kaynaşık sözcükler) ortaya çıkardığı bir yapılanmadır. Bu yapılanmada Türkçe'de bulunan, özelikle tüm benzeşim özellikleri sesçil özellik üzerinden 35 özellik, ayrılım özellikleri (93 sesçil özellik üzerinden 16 özellik, bunlardan 6 taesi hem benzeşim, hem ayrılım özelliği niteliğindedir. İç-yapı ilişkileri, dış-yapı ilişkileri sonucunda gördüğümüz: Bazı

ayrılım özelliklerinin benzeşim özellikleri sonucunda oluşması durumudur) ve diğer sesçil özellikler rol oynarlar, Unutulmaması gerekense, Türkçe'dek isesçil özelliklerin büyük bölümünün aynı zamanda biçim-bilimsel özellikler oluşlarıdı.Bu biçim-bilimsel özellikler, ses-bilim ve biçim-ses-bilim düzeylerinden geçme koşuluyla oluşur.

ÖRNEKLER:

"Baş-köşe" birleşik sözcüğü "baş" ve "köşe" düzenli-ses-bilimsel-bütünlüklerden oluşmuş ses-bilimsel-bütünlükler dizgesidir. Anlam-bilimsel düzeyde "baş-köşe" mutlak-büünlüğe sahiptir; çünkü iki ayrı anlamlı-düzenli-ses-bilimsel-bütünlük "baş" ve "köşe" tek bir anlamsal-bütünlüğü (iki ya da daha çok anlamlı-düzenli-/anlamlı-düzensiz-ses-bilimsel-bütünlükten oluşur. Anlamlı-ses-bilimsel-bütünlükler digesidir. Anlam-bilimsel düzeyde anlam/kavram yönünden tek bir bütünlük işlevi görür.) oluşturmaktadır, bu da mutlak-bütünlüğün varlığını anlam-bilimsel düzeyde kanıtlamaya yeter. Yani anlamsal-mutlak-bütünlük (tanımları verilmiş olan mutlak-bütünlüğün e anlamsal-bütünlüğün, tüm özelliklerii koruma koşuluyla, aralarında dayanışma sağlayarak ortaya çıkardıkları bir bütünlük biçmidiir. Diğer bir deyişle mutlak-bütünlük artı anlamsal-bütünlük eşittir anlamsal-mutlak-bütünlük) "baş-köşe" ses-bilimsel-bütünlükler dizgesinde mevcuttur. buna karşın ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel, biçim-bilimsel düzeylerde "baş-köşe" ses-bilimsel-bütünlükler dizgesi (diğer adıyla ses-bilim-dizgesel bütünlük) mutlak-bütünlükten yoksundur. Nedeni, yapay ve keyfi bir yazım biçimi olan "başköşe" biçiminde açık olarak görüldüğü gibi, iki ayrı, "baş" ve "köşe", düzenli,ses-bilimsel-bütünlük birleşik yazılmasına rağmen sınırlayıcı "démarcatif" özelliklerini korumaktaır; "köşe" bütünlüğünün /ö/ ünlü-ses-birimi sınırlayıcıdır. Bu sınırlama özelliğinin varlığıysa bize "baş-köşe" ses-bilimsel-bütünlükler dizgesinin, yukarda adı geçen dört düzeyde, mutlak-bütünlüğe sahip olmadığını kanıtlar. Türkçe'nin bu gerçekliği, özelliği dil-bilimsel bulgulara göre "başköşe" keyfi yazım biçimi yerine, "baş-köşe" dil-bilimsel dayanaklı yazım biçiminin geekliliğini vurgular. "Kat-sayı" ses-bilimsel-bütünlükler dizgesi de ses-bilgisi, ses-bilim, biçim-ses-bilim, biçim-bilim düzeylerinde mutlak-bütünlüğe sahip değildir. Ancak anlam-bilimsel düzeyde mutlak-bütünlüğe sahiptir, bu da dil-bilimsel açıdan "katsayı" yazım biçimine neden olusturamaz; çünük (say-) bağımsız-ses-bilimsel-bütünlük ve (-l-) bağımlı-ses-bilimsel-bütünlükten oluşmuş anlamlı-ses-bilimsel-bütünlüğün ilk seslemindeki "a" sessil öğesi /a/ ses-birim değerini taşımakta olduğu gibi, ayrıca sınırlayıcı özelliğe sahiptir; yani /A/ üst-ses-birimin uyuşmalı serbest değişkesi [a] ünlü-ses değerinde değildir. Bundan daha kesin ses-bilgisel v edil-bilimsel bir neden olamaz "katsayı" yazım biçiminin (tüm diğer birleşik sözcüklerde olduğu gibi7 bilimsellikten uzak, keyfi bir biçim olduğunu gösteren. "Baş köşe", "kat sayı" yazım biçimleriyse Türkçe yazımdaki yapaylığın, keyfiliğin başka bir örneğini oluşturmaktadır. Anladığım kadarıyla Türkiye'de "başköşe", "katsayı" yazım biçimlerini savunanlar anlam-bilimsel düzeydeki anlamsal-mutlak-bütünlüğe (bu terime ve kavramını bilerek ya da bilmeyerek) dayanarak savunmalarını gerçekleştiriyorlar yada gerçekleştire-bilirler; ama "baş köşe", "kat sayı" yazım biçimini savunanlar, merak ediyorum, dil-yetisi-bilimleri açısından bilimsel olan neye dayanıyorlar Türkçe'nin gerçekelikleri, özellikleri içinde?

Tüm bunların yanı sıra "cuma" ve "ertesi" anlamlı-düzenli,ses-bilimsel-bütünlüklerin derilmeli donma sesçil olayı sonucunda kaynaşarak oluşturdukları "cumartesi" anlamlı-düzensiz-ses-bilimsel-bütünlük (derilmeli kaynaşık sözcük) birleşik yazılır ki bu da Türkçe'nin gerçeklikleri, özellikleri açısından çok doğaldır. "Cumartesi" anlamlı-düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğün üçüncü seslemindeki [e]nin sınırlarıyıcı özellikten yoksun olması demektir, "cumratesi" anlamlı,düzensiz-ses-bilimsel-bütünlükte ikinci seslemdeki [a] ünlü-sesi tarafından yansızlaştırılamamasına rağmen. Bu demektir ki "cumartesi" bütünlüğü beş düzeyde mutlak-bütünlüğe sahipken, "kat-sayı" ancak beş düzey üzerinden bir tanesinde, anlam-bilimsel düzeyde, mutlak-bütünlüğe sahip ola-bilmektedir [+ mutlak-bütünlük] ayırıcı özelliği apaçık ortadadır, yani birleşik sözcük, kaynaşık sözcük karşıtlığı vardır, aynı şey değildir ikisi. tüm bu dil-bilimsel ve ses-bilgisel kanıtlar Türkçe'nin özellik ve gerçeklikleri-ni otaya çıkararak kaynaşık sözcüklerin birleşik, birleşik sözcüklerinse kendilerini oluşturan sözcükler arasına tire konularak yazılması gerekliliğini güçlü bir biçimde bilimsel olarak vurgular.

Türkçe'de (-yor-) bağımsız-ses-bilimsel-bütünlüğü dışında kalan tüm bağımsız-ses-bilimsel-bütünlükler, anlamlı,düzenli-/anlamlı-düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüklerin başında bulunur ve sınırlayıcı niteliği olan bir ünlü-ses-birimini içlerinde atışırlar. Ünlü,ses uyumlarına uymuyorlarmış gibi görünen kaynaşık sözcüklerin oluşmasına neden olan "iken"nin "ken"i derilmeli ya da derilmesiz donma sesçil olayı sonucunda sıfıra dönüşmüş görünen ya da sıfıra dönüşmüş olan /i/ ses-birimi hep varmış gib ibu sonuncusu tarafından oluşturulan yansızlaşmayı korumakta ve sürdürmektedir. Yani derinlik bağlılaşımı ünlü-ses uyumu özelliğinin yansızlaştırma işlevi burada geçerliliğini korumuştur. Diğer bir deyişle "ken" vb. bu sessil bağlamlarda/çevrelerde(26) bağımlı-ses-bilimsel-bütünlüklerdir. Ünlü-ses uyumuna uymaktadırlar ("yor" dışında), sınırlayıcı özelliği ola ünlü-ses-birim değerinde ünlü,seslere sahip değildirler: (-yor-) bağımsız-ses-bilimsel-bütünlük olmasına ve de /o/ ses-birimine sahip oluşuna rağmen, /o/ ses-birimi(27) sınırlayıcı özellik, şimdilik koşuluyla, taşı-

mıyor düşüncesindeyim günümüz Türkiye Türkçesi'nde ("şimdilik koşuluyla" deyişim, henüz çalışmalarımda bu konu üzerinde gerektiği bilimsellik anlayışıma göre, kadar durmamış olmamdan kaynaklanmaktadır). Anımsatmakta yarar gördüğüm konu (-(I)-yor-) bağımlı-ses-bilimsel-bütünlüğünün (-I-) bağımlı, (-yor-) bağımsız-ses-bilimsel-bütünlüklerden oluştuğudur. bu durumda (-yor-) bağımsız-ses-bilimsel-bütünlükten söz edile-bilinir. Bu örneklere "yapa-bilmek", "gide-bilmek", "vaz-geçmek", "koşa-bilmek" vb. ses-bilimsel-bütünlükler dizgeleri doğaldır ki ilave edilirler (yukardaki açıklamalar ışığında). Ayrıca yer adı olan "Boz-höyük" birleşik sözcüğünün sesçil değişmeler sonucunda oluşturduğu "Bozüyük" biçimi, kaynaşık sözcüktür ve birleşik yazılması da yanılgı değildir.

Kısacası, yazımdaki bağlamlar içinde kalma koşuluyla bütünlüklerde sınırlayıcı özellik varsa, (-yor-) dışında, bu demektir ki ayrı ayrı sözcükler söz konusudur ya da bu sözcüklerden oluşan yeni yapılarda sözcüklerin her biri sınırlayıcı özelliklerini yitirmiyorsa ve derilmeli/derilmesiz donma sesçil olayı yoksa, ortaya çıkan yapıyı oluşturan sözcükler arasına tire koyarak yazmak ya da/ve de bu bütünlüklerden izleyenler sınıfındakiler sınırlayıcı özelliklerini yitirmişlerse ve derilmeli/derilmesiz donma sesçil olayı varsa, birleşik yazılmaları Türkçe'nin gerçekliklerine, özelliklerine uygundur ve bu dil-bilimsel bir gerçekliktir, bir öneridir, asla buyruksal değildir. Çünkü dili, dilleri her yönüyle, her türüyle (sözlü dil, yazılı dil -yazılı dillerin de yazı dili gibi sözlü dilini de inceler-) bilimsel yönden inceleyen dil-yetisi-bilimleri (eski adıyla dil-bilim) buyurmaz, önerir. Buyuran, dilin, dillerin gerçeklikleri, özelliklerideir yoksa dil-bilimci ve dil-yetisi-bilimleri değil. Dilin buyraklarına inatla direnmek o dili yıpratmaktan, dilin ait olduğu topluluğu dolayısıla kültürünü, medeniyetini kısacası bağımsız olması gereken varlığını bağımsızlığını tehlikeye atmaktan öteye gitmez. Yıllardır biz böyle yazıyoruz, böyle alıştık, göze hoş gelmiyor, yorucu oluyor, güzel değil, pratik değil vb. düşünceleri dile getirerek nedenmiş gibi gösterme çabaları keyfiliğin polemikle beslenen en güzel örneklerini oluşturan çarpıcı ağız kalabalıklıklarıdır. Bu tür tartışmaların bilimsellikle yakından uzaktan hiç-bir ilgisi yoktur ve zaman kaybıdır.

1) "yapma" karşıt "yapma"
"ekme" karşıt "ekme"
"ekmek" karşıt "ekmek"
"geceleyin" karşıt "geceleyin"

2) "yapmá" karşıt "yápma"
"ekmé" karşıt "ékme"
"ekmék" karşıt "ékmek"
"geceleyín" karşıt "geceléyin"

vb. örneklerde (genelde tek başına olma koşuluyla "isolé") görüldüğü gibi enerji vurgusunun yazımda kullanılmadığı yerlerde bir anlam kargaşası doğmaktadır (örnek 1), buna karşın örnek 2'de enerji vurgusunn kullanılışıyla bu anlam kargaşası önlenmektedir. (/) biçimi, enerji vurgusunun Türkçe'de yükselen (çıkan)(28) olduğunu gösterri. İnen vurgu olsaydı (\) biçimi, yükselen inen vurgu olsaydı (^) biçimi, inen yükselen vurgu olsaydı (V) biçimi, düz vurgu olsaydı (–) biçimi kullanılırdı. Ancak Türkçe'de anlam farklılığını belirleyen vurgu salt yükselendir. Vietnam, Japon, Çin, Hottentot, Ngbaka (siyah Afrika Dilleri'nden) dillerindeki tonlamaları (enerji vurgusu(29) ile ton(29) aynı değildir, dil-bilimsel ve ses-bilgisel açıdan farklıdır) uluslara-arası sesçil Abece "A.P.I." yukarda verilen biçimler ile belirler. Biz niçin tonlamaları belirleyen bu biçimlerden biri olan (/) biçimini Türkçe'deki enerji vurgusunu yazımda belirlemek üzere alıp kullanmayalım? Bu açıklama (/) biçimini seçerken keyfi değli, bilimsel yoldan giderek seçimimi yapmış olduğumu gösterme amacındadır. **Bu bir alıntı/uyarlama/uygulama yöntemidir.**

(22) ve (23) Bak. (1) sayfa 293, 304, 321, 331'den 334'e, 370, 375 ve 376, 383'den 385'e, 395, 408.
(24) ve (25) Bak. (1) sayfa 406'dan 411'e.
(26) Bak. (1) sayfa 93'den 148'e.
(27) Bak. (1) sayfa 23, 34 ve 35, 40, 46, 69 ve 70, 96 ve 97, 121'den 125'e, 132, 135 ve 136, 144, 148 ve 149, 188, 215, 217, 339.
(28) Güçlü anlamında, zayıf değil.
(29) Enerji vurgusu seslem üzerindedir, ton ise ünlü üzerindedir; ünlü tondur, ünsüz ise gürültüdür "bruit".

İnsancıl'ın Nisan 1999 sayısında yayınlanmış olan "Türkçe'nin Yazım Eksiklikleri II" başlıklı yazımdaki dizgi hataları şunlardır:

Sayfa 38, sütun 2:
Satır 23, **yanlış** : [babanne], **doğru** : [baba:anne]
Satır 32-33 **yanlış** : tek neden uyuşmalı ünlü, seslenin varlığıdır, **doğru** : tek neden üç uyuşmalı ünlü-seslerin varlığıdır.
Satır 44 : biçim-ses-bilim : **sözcüğü iki kere yazılmıştır.**

Sayfa 39, sütun 1:
Satır 23, **yanlış** : biçim-birim "morphéme simple", **doğru** : biçim-birim "morphème simple".
Satır 38, **yanlış** : 6) topluydu bağlamında, Satır 39 **doğru** : /+————+ bağlamında.

Sayfa 40, sütun 1:
Satır 2, **yanlış** : onlamına, **doğru**: anlamıa
Satır 13'deki fomül satır 15'in sonunda " : "dan sonra gelmesi gerekiyor.
Satır 17-18, **yanlış** : gereksinme duyulmadığından sözlüğümde yer almamışlar, **doğru** : gereksinme duyulmadığından formülümde yer almamışlardır.
Satır 23, **yanlış** : douğra-bilir, **doğru** : doğura-bilir.
Satır 26, **yanlış** : 3) [a] ——→ [a], doğru : 3) duba [a] ——→ [a],

Sütun 2:
Satır 6, **yanlış** : "iyi imiş" ——→ "iyyimiş", **doğru** : "iyi imiş" ——→ "iyiymiş".
Satır 41, 42, 43 "ünlü-ses uyumsal benzeşimleri" diye başlayıp "tamalıyıcı özelliklerin" diye biten **bölüm iki kez yazılmıştır.**

Sayfa 41, sütun 1:
sondan ikinci satır, **yanlış** Sayfa 26, **doğru** sayfa 46.

Mustafa GÖKSOY

ÖZLEM KALKAN ERENUS:
"SANATTA ÖNEMLİ OLAN HİSSEDEBİLMEK"

- Sevgili Özlem, kişisel dostluğumuz bir yana, İnsancıl sayfalarında bu ilk buluşmamızdan dolayı heyecan duyuyorum. Biraz "ilkler" üzerine konuşalım seninle. Bu yıl ilk kişisel sergini açtın. Benim de ilk şiir kitabım yayınlanıyor. Sergi'nde en çok beğendiğim resmin kitabıma kapak olacak. Ve bu aynı zamanda senin de bir kitap kapağında ilk yer alışın. "İlkler her zaman heyecan vericidir, her zaman güzeldir" deyip, ilk sorumu sormama izin ver. İşletme mezunu olduğunu biliyorum, nerden çıktı bu resim?- Durup dururken değil, ben işletme okurken de resim benim içimde vardı. Çok daha önceleri de... Yaşamla başa çıkmanın bir yolu olarak görüyorum sanatı, ve dolayısıyla kendi alanım resmi...

- Beklediğim yanıttı bu. Bence de sanat bütün kuşatılmışlığımız içinde bir büyük soluklanma.

- Aynı soruyu ben de sana yöneltmiş olabilirdim, iktisat mezunu olduğun halde neden şiir?

- O zaman "iyi ki sanat" diyerek, ilk kişisel serginin heyecanın İnsancıl okurlarıyla da paylaşalım.

- 1995'ten bu yana üç karma sergiye katıldım. Ama haklısın, kişisel bir serginin heyecanı insanın soluğunu kesiyor neredeyse...

- Zaten serginin kapanış davetiyesinde de buna değinmişsin. "3 Mayıs-7 Haziran 1999 arasındaki zamanı bir solukta yaşadım" diyorsun. Güzel. Sanatta usta-çırak ilişkisine ne dersin? İnanıyor musun?

- Buna inanmakla kalmıyorum, son beş yıldır bunu yaşıyorum zaten. Gülseren Kayalı'nın atölyesinde resim yapmaya 1994'te başladım. Usta-çırak ilişkisini bir zincir gibi düşünüyorum. Gülseren Kayalı'nın da Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Berkel, Neşet Günal, Devrim Erbil gib önemli ustaları olmuş. Ben bu zinciri bir ucundan yakaladığımı hissediyorum. Sanki onların da atölyelerini tanımış gibiyim. 1997'den beri Resim Heykel Müzeleri Derneği'nde Bubi ile de çalışıyorum. O da bir başka halka oluşturuyor. Peki, soruyu sana yöneltirsem, şiir de öyle değil mi?

- Soruyu da zaten öyle kurmuştum. Usta-çırak ilişkisinin sanatın tümünde geçerli olduğunu düşünüyorum. Elbet ustalarım var. Senin de çok güzel söylediğin gibi, ustalarımın ustaları var. Ama şimdi söz konusu olan sen ve resimlerinsin. Öğrenmenin bir süreklilik olduğunu biliyorsak; serginle birlikte izleyiciden de öğrenme sürecin başladı diyebilir miyiz?

- Bir defterim var. Sergi boyunca izleyenler düşüncelerini yansıttılar. Bu düşüncelerin çoğu, yolun başında benim için yol açıcı olacak. Örneğin Metin Erksan'ın yazmış olduğu resim akılla yapılır, senin resimlerinde de var... demesi benim için büyük bir sevinç kaynağıydı. İstanbul'da Türk Dili eğitimi alan Senegalli bir gençten de, bildiğim bir şeyi bir kez daha öğrendim. Sanatın birebir görmeye, dokunmaya ihtiyacı yok. Sanatta önemli olan hissedebilmek. Senegalli genç benim resimlerimin herbirinin önünde dakikalarca durarak, sen benim köyümün insanlarını ve geleneklerini çizmişsin dediğinde, doğrusu ya hem şaşırdım hem de şaşırmadım.

- İlk kişisel sergine "On üç buçuk" adını verdin. Neden?

- "Onüç buçuk" kendi topraklarımıza ait bir deyim. İnsanlarımız kendinden farklı buldukları insanları kendilerinden uzak tutmak için kullanmışlar. Ben tam tersi kendilerine yaklaştırsınlar istedim. Bu nedenle de unutulmuş bir geleneği, derindeki izleri silebilmek adına bir eğreltileme ile yeniden hatırlattım. Karaderili insanlarla karşılaşıldığında saç çekerek, kendini çimdikleyerek "On üç buçuk" sözcüğüyle onları dışlama çabasındaki bu tavrın, çağdaş diyebiliyorsak, bilinç altımızdaki yerini saptadım. Hiç de çağdaş gelmedi.

- Topraklarımızdan yola çıkarak, bu evrenselliğe ulaşman doğru ve güzel. Bir televizyon konuşmanda da dikkatimi çekti, "Halkların kardeşliğine inanıyorum" diyorsun...

- Evet, bu inanç bende bütün renleri kucaklamak isteğine yol açıyor.

- Gene de, "Neden zenciler?" sorusuyla çok karşılaştın sanırım.

- Evet, hem de hiç ummadığım insanlardan bile geldi bu soru. Ben bir duyarlılığın altını çizmeye çalışıyorum. Resimlerimde zenciler kadar, kızılderililer, çinliler, ruslar, fransızlar ve en önemlisi de kendi halkım var. Bütün iş bir halkta, bütün halkları görebilmek.

- Ya ben de "Neden zenciler?" diyecek olursam?

- Yapma lütfen...

- Şakaydı... Az önceki açıklamaların dışında zencilerin sende farklı bir karşılığı olduğunu biliyorum. İnsancıl okuyucusuyla da paylaşmak istemez misin?

- İtalyan fotoğrafçı ve ressam Franco Grignani'nin bir fotoğrafı çok etkilemişti beni. Bir filtrenin ardından çekilmiş bir zenci erkek başıydı bu. O başta ben Ali'yi gördüm, ve resmini yaptım. Yani yaptığım ilk zenci resmi benim eşimdi aslında... Ondan sonra da, çocuğu, yaşlısı, kadın, erkeğiyle diğerleri geldi.

- Yani tek halkta bütün halkları görüşün gibi... Ali'de de bütün insanları görüşün...

- Söyleşiye "ilkler'den söz ederek girmiştin. Kendimden de yola çıkarak, ilk kitabın "Direnç Yaprakları"nın sendeki karşılığını sezebiliyorum. Soluk soluğa bir heyecan öyle değil mi?

- Kapak resmim bir harika! Çok teşekkür ediyorum sevgili Özlem.

- Ben de.

ÖYKÜ

HAYAT BİLGİSİ

Şule UYSAL

Soğuk bir kış sabahı. Havadaki hafif sis, günlerin kasvetini pekiştirircesine İstanbul'un bu varoşunu da kollarına almış adeta. Gecenin gerilimini üzerinden atmaya çalışan kırmızı-mavi otobüs temkinli ve çekingen, bozuk asfaltı dikkatle süzerek yol alıyor. Olup bitenlere anlam vermesi mümkün değil. Her sabah kendini bir önceki günün yorgunluğunu henüz üzerinden atmamış uykulu gözlere, aç nefeslere sunması, anne kucağıyım ben sabahın askerleri için demesi, onları sevmesi boşuna olamaz. Geniş gövdesine yakışmayacak denli ince olması da boşuna değil. Garajda iki çift laf edebildikleri o nadir zamanlarda, birbirlerine başlarından geçen konuşmaya değecek olayları anlatırlar. Önceleri, yürümeyi unutmuş yaşlı insanları, şoföre saldırıp öfkeli yolcuları, vinleks kaplı koltukları yırtarak süngerin arasına çöp dolduran kendini bilmez gençleri, sevgililerin adlarını oraya buraya kazıyan acemi aşıkları, kocaman, pırıl pırıl gözleriyle dışarı seyrederken inik ellerini cama vuran bebeklerin çığlıklarını büyük bir keyif içinde konuşurlar, konuştukça gözlerine inmiş o tatlı uyku uçacak oldu mu, birbirlerini uyarırlardı ertesi sabah yorucu bir çalışma gününün beklediğini düşünerek. Ama son günlerde ne oluyordu. Anlam veremiyorlardı. Her sabaha yeni bir umuda karışık uykuyla başlayan, akşamları iş dönüşünde ayakta duramayacaklarını bildikleri için belki, birbirlerinin yorgun bedenlerine yaslanan bu insanları sevmesi gereken bazı insanlar ne demeye yakıyorlardı bizleri. "Ben bakın, açık konuşuyorum, Kayışdağı yakıldığından beri bir tuhaf hissediyorum." dedi üzerinde yağ reklamı bulunanı. "Korkuyorum" diye de ekledi. "Biliyor musunuz" diye bağırdı iç çamaşırı reklamını taşımaktan duyduğu utangaçlıkla "artık bizim oralara gitmiyor otobüsler belli bir saatten sonra, bir görseniz ne kadar perişan işçicikler. İçim paralanıyor ama ne çare. Bir de öyle kıs kıs gülüyor ki mahallenin üç aycıklı bayrakseverleri. Hem küfredip, hem gülüyorlar bizim çifte kavrulmuş Kürt amelelere karşı." Aklımız almıyor, çığlıkları yerini derin bir sessizliğe bıraktı...

Kadın ağır havanın da etkisiyle daldığı öyküsünden, uzun boylu ihtiyarın boğuk ama yüksek sesiyle uyandı. Not defterini çıkararak aklında kalan cümleleri deftere aceleyle yazarken bir kulağını da bu ürkünç sesli ihtiyara vermişti. Adama yan gözle bakarken yakaladığı çıkık elmacık kemikli kafanın üzerindeki beyaz saçlara oturmuş takke bere karışımı bir nesne, beyaz bıyıkları üzerindeki iri etli burnunu olduğundan daha büyük gösteriyordu. Kahverengiye çalan teni, üzerindeki derin çizgilere rağmen ihtiyarın yaşını ele vermiyordu. İhtiyar yüksek sesle yakınıyordu yanındaki gençten, kendine göre daha kısa boylu adama. "Allahıma" diyordu "çok dua ettim bana kız verme diye, vallah billah çok dua ettim, verdi işte üç dört karı, dertleri bitmiyor" Kadın irkildi, öyküsünde yazacağı tüm sıcak duyguları bölen bu ihtiyarın kadına, evlatlarına bakışı dehşete düşürdü kadını. Hızlı hızlı bunları da yazarken, bir yandan da saatine baktı tedirginlikle. Otobüste istimlenmiş insanların homurtuları arasında şoförün her durakta son bir gayretle bir iki yolcu daha almaya çalışması çileden çıkarmıştı herkesi. "Ha gayret, millet işe geç kalmasın" seslerine "arkadaş tepemize mi çıkaracaksın" homurtuları karşılık veriyor, buna rağmen şoförün ve bazı yolcuların iyilik dolu yakarışları devam ediyordu. İki genç, şiir okuyan başkanı konuşuyorlar. Biri, "Talib'e laf etmeyeceksin ağabey" derken diğeri "orası öyle ama" diye alttan alıyordu. "Kabul etmek lazım diyordu diğeri, fakiri fukarayı düşünen, yemeyen tek adam ağabey, var mı onun gibi kralı" diğeri yine aynı ses tonuyla "orası öyle ama..." diyecek oluyor diğeri atılıyordu. "Kral adam, delikanlı, şiir okudu diye vay anasına be" diye ekliyordu. Kadının içi sıkıldı, "fakiri fukarayı düşündüğü için böyle tıkış tepişsiniz" dedi içinden öfkeyle. "Bu millet adam olmaz" diye de ekleyecekti belki ama otobüsün ani freniyle savruldu yolcular. "Patates mi taşıyorsun hemşerim" çığlıklarına kavşağa yanlış giriş yapan özel arabaya edilen küfürler karıştı. Sürücünün kadın olması iki kat daha arttırdı homurtuları. "Kadın başıyla altında araba" diyecek sandı kadın ihtiyara bakarak. İhtiyar başını sallayarak lahavle çekti sadece derin derin iç geçirerek.

Yol uzayıp gidiyor ama bitmek bilmiyordu adeta. Bir önceki otobüse binmediği için kendine kızan kadın "bugün de geç kaldık" diye geçirdi. Dün geceye dair son hatırladığı masanın üstünde günlük planını tamamlamaya çalışırken bastıran uykuydu. Planı yaparken öğrencilerinin yüzleri takılırdı aklına, kime hangi soruyu soracağı, hangi gülümsemesini takınarak kirli kafaları okşayacağı bir bir canlanırdı gözünde. Okula ilk başladıkları günden beri çocuklardaki hızlı değişim, önce tek tük ama sonra çıtırtıyla patlayan mısırlar gibi hızlı ve birdenbire okuma öğrenmeleri şaşırmıştı öğretmeni. Yorgunluktan uyuyanlar, yaramazlıklarıyla yaka silktirenler bir bir aklından geçiyordu şimdi.

Şimdiden Behrengi'nin kitaplarını okutmak için sabırsızlanıyordu. Kocaman olgun bir şeftaliye dönüşmelerini izlemenin bu kadar keyif verici olacağını öngörmemişti mesleğe başlarken. Hatta mesleğine özel bir yakınlık da duymuyordu açıkçası. Ama kara toprağı delen filiz gibi yavaş yavaş içini kaplıyor, kendini esir alıyordu bu sevgi. Elini kolunu bağlıyordu belki de,

sevgi savunmasız bırakır ya insanı. Çelimsiz bedenlerin bilinmeyene adımlamalarından kaynaklanan korkudan titremeleri, ince kollarını ucunda sallanan elciklerini gözlerine bastıra bastıra ağlamaları, kaşlarını çatarak başlarını eğip de hiç kaldırmamaları, bu küçük yaratıkları koruyup kollamak, onları yontmak ve biçimlendirmek için şevkat karışımı derin bir istek duymasına neden olmuştu. İlk şaşkınlık ve sevgi taşkınlıkları çabuk geçti. Yerini derin bir acıya ve öfkeye bıraktı yavaş yavaş. Öğretmenin onca uğraşmalarına karşın, çocukların küfürleri, pislikleri, bakımsızlıkları, incinmişlikleri bitmek bilmiyordu. Hatta körpe bedenlere habis bir ur benzeri yapışan bencillik, yalancılık, çıkarcılık gibi özellikler çocuklar büyüdüğe daha da semiriyordu. Sıcak evinde kitabını okurken ya da mutfağında bol proteinli yemekler hazırlarken besinsizlikten gelişememiş çocukları kabusu oluyordu. Ekmek yemekten ekmek kafalı olan insanlarımızı sevmek ya da sevmemek arasında tercih edip etmemek gerekli mi diye düşündü bir süre. Elinde mumla karanlıkta kaybettiği çıkışı arayan filozoflar var mıydı gerçekten, kendisi de bir ölçüde onunü görmek için gayret etmiyor muydu. Şairin dediği gibi, "güzel günler görecek miydi bu çocuklar" Görmeliydiler. Ülkenin yazarları son savaşta ölen bebekleri sonsuz bir üzüntüyle sayarken gazetelerindeki köşelerinde, onların peynir ekmek yemelerini yerlere göklere sığdıramazken, bu gezegende barış dönemlerinde ölen çocuklara ne diyeceklerdi. "Ah kafam ne karışık" diye geçirdi içinden. Düşüncelerimi bir yerde toplayamıyorum. Utanıyorum, utancımı üzerimden atmak için çocuklarımın bit dolu kafalarına sarılmak yeterli mi? Bit ve üçbininci yıl. Memleketin en büyük kentinin merkezindeki bir ilköğretim okulunda cehaletle savaşı bıraktık bitlerle başedemiyoruz. Altılık öğrenciler, öğretmenlerinin eteklerini çekiştirip çekiştirip kahkalarla kaçıyorlarmış. Öğretmenleri de çok kızıyor çocuklara. Bunu anlatıyor öfkeyle, bir arkadaş da "aman Yeter doğallığa şaşıp da kalmıştı kadın.

Otobüsten aceleyle indi. Topuklu ayakkabılarını tıklata tıklata okula çıkan yokuşu tırmanmaya başladı. Bir iki ufaklık, yukarda, okul kapısında bekliyorlardı. Öğretmenlerini görünce gülerek yokuştan aşağıya koşmaya başladılar. Kadın bir yandan içideki hafifleyen ağırlıkla aydınlanırken bir yandan da bacaklarını eteğinden kurtarmaya çalışıyordu. Çocuklarla birlikte hızla dersliğe girdiler. Birbirlerni selamladılar. Öğretmen, uykulu gözlere, esneyen ağızlara baktı. Dün geceki yetmeyen uykusunu düşündü. "Evet çocuklar, uykuyu seviyor muyuz?" diye bağırdı. Sınıf hep bir ağızdan "Eveeet!" karşılığını verdi. Öğretmen bunun üzerine "O zaman uygulamalı uyku dersi yapalım." dedi. Çocukların kararan bakışlarını farkedince, "Yani hepimiz başlarımızı sıraya koyup uyuyalım, uyurken de uykuyu neden çok seveziz diye düşünelim, anlaştık mı?" dedi bu kez. Sınıftan yine, "Anlaştık öğretmeniiiim! Sesleri yükseldi.

Zil çalar çalmaz uyuyan sanki onlar değilmiş gibi sınıftan fırladı çocuklar. İşte herşey tamamdı. Günün olağan akışının kollarına kendini bırakmıştı kadın. Öğretmenler odasına çay ve sigara keyfini düşünerek girdi. Çınlayan sabun köpüğü sohbetler arasında hızla akıp gidecekti gün işte. Günler günlerin ardı sıra eklenecek, yıllar yılları peşi sıra dizecek ve "her ölüm erken ölümdür." dizesini mi taa içimizde duyumsayacaktık. "Ankara'dan sonrasını kesmeli" diyen üç hilalcik girdi içeri. Hasta bakışlarıyla kesti adeta odada oturanları. "Taş gibi Türkmen kadınları"nın hayalini kurarak otuzbir çekmekten arda kalan zamanlarında çocuklara nasıl küfredileceğini öğreten bu adam midesini kaldırıyordu kadının. Sanki onca problemin sonucu değil de nedeniymiş gibi, bu adama karşı içinde koşar adım büyüyen kini ve öfkeyi yakalayıverdi. "Burası havasızlaştı" diyerek çıktı dışarı. Küçük kavruk yüzüyle, önü parçalanmış lastik ayakkabılarıyla Ahmet durdu önünde. Bir önceki gün, şiir okuyan adamın verdiği bursu almak için gittiğinden okula gelemediğini söyledi övünçle. Öyle ya bu bursu aldığı için ne de pohpohlanmıştı kimbilir. İşsizlik korkusu çocukların minik yüreklerini de sarmıştı. Evdeki para meselelerini konuşurken ki derin umutsuzluğu düşünebiliyordu kadın, bu umutsuzluğun ve korkunun çocuklarında bıraktığı ömürleri boyunca silinmeyecek ezikliğini de. Ayda 50-70 milyonla geçinmeye çalışma çabasının yavaş yavaş keçeleşmeye götürdüğü insanlar...

Uzun yağdalı paltosunu savura savura irice bir kadın durdu öğretmenin önünde. "Hocanım, ben Eyüp'ün anasıyım." dedi. Türbanının sıkıca çevrelediği etli yüzü, kırmızı yanakları, sarışın tüyleriyle şaşırttı öğretmeni. "Hoşgeldin" dedi öğretmen. Kadın, tombul ellerini nereye koyacağını bilmez halde kafasını salladı. Öğretmen tane tane, "Ne yapacağız bu Eyüp'ü. İlgilenmiyorsunuz oğlanla, bak iki yıllık, okumayı da öğrenmiyor biliyorsun, bir doktora götürün, ölü gibi derslerde. Bali çekiyor." Kadın kaşlarını çatarak, "babası döve döve öldürecek diye korkuyorum, uhu çekiyor işte. Bilmiyorum ne edeceğiz, şaştık da kaldık." dedi. Öğretmen, aileyi de suçlamaya hazırlanarak, "kocan ne iş yapıyor" dedi. Kadın, "kaynımın tezgahında işporta satıyor." dedi canlanarak "Bak kardeşim, bu oğlanla siz de hiç ilgilenmiyorsunuz. Peşine düşün çocuğun. Çıkarmakla iş bitmiyor. Çocuk bugün bali çekiyor, yarın büyüyünce esrar çeker, başınıza bela olur, ilgilenin çocukla. Oğlan çok pis geliyor okula. En az haftada bir yıka çocuğu, bak kocan çalışıyormuş. Sen takip et oğlanı, okuldan al hergün mesela, derslerini yaparken bilmesen bile başında dur. Tamam mı, bak bi daha böyle pis görmeyeceğim bu çocuğu, tamam mı, "Kadın oğlanı çekiştirmekten memnun, iri gövdesini sıçratarak, "he hocanım, çok yaramaz ya, başedemiyorum. Şu parasızlıkta hocanım evdeki tüpü de bitiriyor." dedi. Öğretmen karşısındaki insanı yanlış anladığını düşünerek "ne tüpü hanım?" dedi. "Vallah billah bu pahalılıkta hocanım evdeki tüpleri bitirip de salıveriyor, kokluyor ya, çekiyor yani." Öğretmen kadını cehaletinden içi bayılarak, "ulan bir doğurmasını bilirsiniz montofonlar, defol, bir daha da çıkma karşıma, o oğlanı da pis gönderirsen seni de rezil ederim ona göre, şimdi defol" diye bağırdı. İçi bulanıyordu, derin derin nefes alıyor, ama içindeki bulantı daha da çalkanıyordu adeta. Öğrencilerin olgun bir şeftaliye dönüşmesi için, "Bir şeftali, bin şeftali"yi okutmak mı.. Dershane kapısına yöneldi, çocuklara dönerek, "dersimiz Hayat Bilgisi" dedi. "Sizin taşıyamadığınız hayatın bilgisi.doğallığa şaşıp da kalmıştı kadın.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

7 Mayıs Cumartesi

Konfüçyüs, "İyi insanlar, kişiliği verimli eylemle beslerler" diyor. Bunun anlamı da şu. "Budizm ve Taoculukta olduğu gibi Konfüçyüscü öğreti de bir koltuk felsefesi değildi, ilkelere gücünü veren praksisle donanmıştı" (Thomas Cleary, Konfüçyüs, Çev. Sibel Özbudun, Altın Kitaplar, İstanbul 1957)

Konfüçyüs felsefesi, temelde insanın kendini insanlaştırmasına dayanır. Burdan baktıkta koltukta otururak insanlaşmak mümkün değil Konfüçyüs'e göre. Kişiliği verimli eylemlerle beslemek gerekiyor.

Peki, niçin verimli eylemle kişiliği beslemek gerekiyor. Bu, hem kendimiz için, hem de başkaları için önemli.

Kendimiz için önemini Türkiye'ye bakarak açık seçik anlayabiliriz. Türkiye'de insanlar, çoğunlukla verimli eylemle desteklemez kişiliğini. Dedikodu, yalan dolan, onu bunu ittirerek vareder kişiliğini. Böylesi bir kişi, ne kendine, ne başkalarına insani açıdan katkı yapamaz.

Soruna başkaları açıdan baktıkta şunu görürüz. Konfüçyüs, "İyi insanlar arttırılmış erdemle başkalarını destekler" diyor. Bunu ancak, kişiliğini, verimli eylemle destekleyen yapabilir.

Konfüçyüs'ün erdem ilkesi net. Ama çok zor. Hem kişiliğini verimli eylemle besleyeceksin, hem de başkalarını arttırılmış erdemle destekleyeceksin.

Türkiye nerde... Konfüçyüs nerde...

13 Mayıs Perşembe

Dün sabah **İnsancıl**'a geldikte, arkadaşımız Şadiye Güle, "Size tatsız bir haberim var" dedi.

Aylardır... her gün tatsız haberlerle sarsılıyorum. Bunca tatsız olguya nasıl dayanabildiğime de şaşıyorum. Böyle tatsız olgularla yaşamak canımı sıkıyor...

Dün sabah... şimdi bakalım n'olacak derken Şadiye Güle tatsız haberi söyledi. Zihni Anadol ölmüş.

Zihni Anadol ölmüş... Bunu duydukta kaç tel koptu içimden bilmiyorum... yüreğim düştü sanki. "Demek öyle" dediğimi anımsıyorum.

Demek öyle...

Ölen için sorun yok. İşte bugün Zihni Anadol'u toprağa vereceğiz. Ondan sonra... ondan sonra gitgide azalsa da ağırlığı, bitmez tükenmez bir acıyla yaşayacağım.

Hep böyle olmadı mı... Annem... anneannem... teyzem... bakkal İzzet...Günay Akarsu...Oktay Arayıcı...Metin İlkin.

Onca ölümlerden sonra şunu belledim. İlk darbede dik durmak gerekiyor. Sevilenin ölümü karşısında tek avuntu bu. İlk darbede, hemen ölenin sevdiklerini düşünmek gerekiyor. Dün öyle yaptım. Zihni Anadol'un sevdiklerini düşündüm.

Zihni Anadol kişiliğiyle bizlere örnek olan güçlü bir insandı. Milim savrulmadı. Milim ödün vermedi. Sınıfsız... sömürüsüz bir dünya ülküsü onun onuruydu.

Onurunu yere düşürmedi.

Zihni Anadol, sevdiğim... pek sevdiğim bir insandı.

14 Mayıs Cuma

Dün, Zihni Anadol'u toprağa verdik. Sevilen insanın toprağa gömülmesi beni hep üzmüştür... onu incitiyoruz duygusuna kapılırım.

Bütün gün can sıkıntısıyla oturdum durdum. Sonra işte camiye... sonra kabristana gittik.

Dün gece tuhaf bir düş gördüm. Eylem düşü değildi gördüğüm... duygu düşüydü. Bir yerdeyim... o yerin bir başka dünya olduğunu duyumsuyorum. Baştanbaşa yeşillikler içinde yürüyorum. Şırıl şırıl su sesleri geliyor kulağıma. Çok mutluyum. Esenlik içindeyim. İçimde binlerce güneşi... milyonlarca yıldızı duyumsayarak yürüyorum. Sonra birden yağmur başladı. Ama ben böyle yağmur görmedim hayatımda. Yağmur türkü söylüyordu. Sevincim dağlara yansıyordu. Dağlar gülümsüyordu. Sonra bulutların arasından annem inivermez mi yanıma... "Anne, sen ne arıyorsun burda" dedim. Gülümsüyordu annem. "Nasılsın oğulcuğum" dedi. "Çok mutluyum anneciğim" dedim. Eliyle başımı okşadı. "Mutlu olmak senin hakkın" dedi. Bunu söylerken sessizce ağlıyordu. "Niye ağlıyorsun anneciğim" dedim. "Görmüyor musun ne kadar mutluyum".

Birden uyandım. Gördüğüm düşü düşündüm. Düşlerde mutluluğu yaşıyorsun dedim. Dün, bütün gün yaşadığım sıkıntı... üzüntü düşlerime mutluluk diye yansıyordu.

18 Mayıs Salı

Konferanslar... seminerler için dolaşıp duruyorum. Bu yıl böyle geçecek... Ancak gelecek yıl böyle olacağını sanmıyorum. Şundan dolayı. Bizim insanımızın yaşama kültürü bana uymuyor. Sözgelimi, otobüste oturan kişi, yanında oturanı rahatsız edip etmeyeceğini hiç düşünmüyor. Bu yüzden ben, yanımda oturanı, ya sözle, ya dirsekle birkaç kez uyarmak zorunda kalıyorum. Tabii iş bunla bitmiyor. Hart hart kaşınmalar... sesli sesli esnemeler... tespih çekmeler... uzun uzun burun karıştırmalar... ayakkabıyı çıkarıp bağdaş kurmalar... daha neler neler.

Bütün bunlar ciddi bir biçimde sinirimi bozuyor. Otobüse bindikten inene kadar tetikteyim. Bu böyle devam edemez. Bu böyle devam ederse sinir hastası olacağım.

Bu yaşama kültürünü nasıl nitelendirmeliyim, bilmiyorum. Ama bu kişiler yüzünden son yıllarımı akıl hastanesinde geçirmeye niyetli değilim. İşte bu yüzden geçenlerde Mersin'e gitmedim. Mersin Üniversitesi'nden çağırdılar. "Uçakla gelirim" dedim. Ödenekleri otobüs parasına yetiyormuş. On-bir-oniki saat yanımdakinin kültürüne dayanamam.

Kısa mesafelerde durumu "idare" ediyorum. Ama uzun mesafelerde durumu "idare" etmem mümkün değil. Söz verdiğim seminerler bittikten sonra şöyle bir yöntem düşünüyorum. İlle de beni dinlemek isteyen varsa, uçağa paraları yetmiyorsa, otobüste iki kişilik yer isterim. Nasıl oturacağı, n'apacağı belirsiz herhangi biriyle uzun yola çıkamam.

Yanımızdakini rahatsız etmeden otobüste nasıl oturabiliriz. İşte bu bir sorun. Ama bu ne yazık benim için sorun. Görüyorum. Nerdeyse kucak kucağa oturuyorlar... kucak kucağa uyuyorlar. Biri burnunu karıştırırken öbürü hart hart kaşınıyor. Rahatsız olma bilinci yolcularda yok, otobüs yöneticilerinde de yok. Ben, zavallı, rahatsız olma bilincinden yoksun bu insanların arasında, kendimi rahatsız ettirmemek için yabanıl hayvan gibi tetikte duruyorum.

Otobüsten inmek... bagajdan eşya almak da sorun. Geçenlerde İzmir'de kadının biri avaz avaz bağırıyor, "Bavulumun sapı..." diye. Kadın, bütün varoluşunu bavulunun sapına bağlamış.

Türkiye'de sosyolog, psikolog var mı. Varsa niçin bunlarla ilgilenmez. Otobüste hart hart kaşınanın sosyal, psikolojik nedenlerini bize niye anlatmaz. Bavul sapı niçin önemli insanımız için. Öbürünü rahatsız etmeden neden yaşayamaz bizim insanımız.

Belki de baştan başa ben yanılıyorum. Her şey iyi... düzgün gidiyor. Sözgelimi, arabalı vapurlarda temizlikle ilgili uyarılar var. Çevreye bakıyorum. Her yanı pislik götürüyor. O zaman şöyle düşünüyorum. Belki ortalık tertemiz, sen kirli... pis görüyorsun. Belki de ben sapıttım. Kimse kimseyi rahatsız etmiyor da bana öyle görünüyor. Ortalık yerde hart hart kaşınmak... burun karıştırmak... bacakları üç karış açarak oturmak... uyurken yanındakine kaykılmak... şak şak tespit çekmek... sıtmaya yakalanmış gibi sallanmak... tuhaf sesler çıkararak esnemek... bütün bunlar rahatsız edici eylemler değil de, ben sapıttığım için bana öyle geliyor.

Tabii bu küçük ölçekte bir saptama. Buna bir de Türkiye'de siyasette olagelenleri eklersem rahatsızlığım sonsuzlaşır.

O zaman şu kesinleşiyor. Ben, tam anlamıyla sapıtmış durumdayım.

22 Mayıs Cumartesi

Düşünceyi özgürce dillendirme sorunu devam ediyor Türkiye'de. Bu konuda bin dereden değil, milyonlarca dereden su getirildi... düşünceyi dillendirme özgürlüğü belki bin kez temellendirildi. Bu konuda söylenenlerin, yazılanların hiçbir yararı olmadı.

İşte Oral Çalışlar... DGM'de cezaya çarptırıldı.

Türkiye'yi yöneten akıl, akıl olmaktan çıkmış. Çürümüş. Bundan ötürü ne söylersen söyle bu akıla işlemiyor.

O çürümüş akıl, öylece duruyor yetkili yerlerde. Görme... işitme... duyumsama... koklama... tad alma... anlama... kavrama yetilerini yitirmiş durumda.

Donuk gözlerle sana bakıyor. Konuşman bittikte, satırı, kaldırıp kafana vuruyor.

Çürümüş aklı, yetkili yerlerden koparıp almadıkça bu durum düzelmez.

28 Mayıs Cuma

Cumhuriyet bu hafta Balzac'ın **Tours Papazı** adlı eserini verdi. Eseri çeviren Mebrure Alevok, Balzac'ın hayatını da anlatmış.

Balzac, rahat yaşamak için ticaretle de uğraşıyor. Ticareti beceremiyor. Borçlanıyor... borçlarla faizlerle uğraşıp duruyor. Sıkıntılı... üzüntülü bir hayat.

1832 yılında Kontes Nanska adlı bir kadınla tanışıyor. Bu tanışmadan büyük bir aşk doğuyor. Kontes'in kocası ölünce, 14 Mart 1850'de evleniyorlar Kontes'le. Ancak Balzac beş ay sonra 18 Ağustosta ölüyor.

Bütün bu sıkıntılar... üzüntüler içinde bile boş durmuyor Balzac, bugün beğeniyle okunan o güzel eserlerini yazıyor.

Balzac'ı okurken kendimi düşündüm. Gerçi ben ticaretle uğraşmıyorum... ama yaptığımız iş önünde sonunda alım satım işi. **İnsancıl** için çekilen maddi sıkıntılar... bu sıkıntıların doğurduğu üzüntüler... Bunlara karşın dün Yıldız Üniversitesi'nde Aydınlanma üstüne bir söyleşi yaptık Berrin Taş'la.

Bu işin sırrı nedir. Acaba biz hasta mıyız. Bütün bu sıkıntılar arasında anlaşılmaz duyumlar da geli-

yor. **Aydınlık**'taki arkadaşlar aradı geçen gün. Dört-beş yerden haber gelmiş **İnsancıl** kapandı diye. Üzülmüşler. Bu haber doğru mu diye arıyorlar.

Doğru değil dedim.

Biliyorum. Kimileri **İnsancıl**'ın kapanmasını bekliyor. Küflenmiş bir bilincin böyle bir beklentisi olabilir ancak.

Birçok derginin açık... net... haksız saldırılarına uğradım. Ama hiçbir derginin kapanmasını beklemedim.

Bütün derslerimde arkadaşlarıma hep şunu söylerim. İçinizde kin... kızgınlık... düşmanlık taşımayın. Bu, sizi bitirir. Üstelik sağlıklı düşünmenizi engeller.

Yine bir başka duyuma göre, **İnsancıl**'ın kapanması için benim ölmemi bekleyenler de varmış. Hele bunlardan biri her sabah gazeteyi bu beklentiyle okuyormuş. Bunu duydukta güldüm. Bu kişi beni bayağı önemsiyor. Benim önemli biri olduğumu sanıyor. Düşünün ben öldükte gazeteler benden söz edecek. Gazeteler ölümümü haber yapacaklar. Şunu bilmiyor o kişi. Ölümüm haber olacak kadar önemli biri değilim.

Unutmazlarsa, Yazarlar Sendikası, olsa olsa bir ölüm duyurusu verir. O kadar.

Dünkü söyleşiye geldikte. Felsefe Klubü düzenlemiş bu söyleşiyi.

Güzel bir söyleşi oldu. Gençler canlıydı. Sorular... karşı görüşler tam yerindeydi.

31 Mayıs Pazartesi

Sabah... Gazetelere bakıyorum. Kıyıda köşede sevindirici bir haber bulurum da sevinirim diye. Yok. Hiçbir haber beni sevindirmiyor. Ama Fahri Eskin'le sevinebilirdim. Fahri Eskin, Mudanya'da Montenia Oteli'nin sahibi. Öcalan Mudanya'da yargılanıyor ya, Fahri Eskin'in oteli dolmuş. Belli, buna seviniyor. "Tüm odalarımız dolu, ancak erteleme olursa yandık" demiş.

Fahri Eskin sevinçli ama, yasak bölgede kalan esnafın canı sıkkın. "Yasak bölgeye sadece gazeteciler ve güvenlik görevlileri girebiliyor. Böyle giderse kepenk kapatırız" diyorlarmış.

Spor haberlerine baktım. Belki orda sevindirici bir haber bulurum dedim. "Galatasaray "tacını, taktı" diyor Cumhuriyet. Galatasaray'ı tutsaydım, belki sevinirdim. Ben, Beşiktaş'ı tutarım. Bu yıl ikinci olduk.

Cumhuriyet'in son sayfasında Attila İlhan.

Attila İlhan boğuyor beni. Bu yüzden okumuyorum, boğulmamak için şöyle bir göz gezdiriyorum. Attila İlhan "mutlak doğru"yu bulmuş. Milim kuşkulanmıyor "mutlak doğrusu"ndan... Keşke ben de öyle olabilseydim. Bir doğru bul, yıllarca yaşa onla.

İşte böyle... sevineceğim bir haber ararken, yüzü asık... birden telefon geldi. Bilgesu Erenus arıyor. Yarın **İnsancıl**'a gelecek. Bunu haber veriyor.

Sevindim.

Ayçiçek

ayda çiçek yok
aylı dünyada çiçekler küs
ayçiçekleri aysız dünyada
güneşe kul köle sevik

Atlantisim

Atlantisim olur musun
Nerede olduğunu bildiğim
Dünyayı tersine çevirsem
Denizin dibinden gökyüzüne
Anılardan dudaklarıma akar mısın

Yaşamayı Sevmek

Yaşamak bu şehri
Kilise cami olmak önce
Garından bir trene binmek
Gitmek bir köye sonra
Çıkartmak cüppeyi sarığı
Taze yumurta kokusu gibi
Sevmek yaşamayı

Aşk Diye Bir Gemi

Aşk bir gemi
Atlasan boğulursun
Yüzme bilmiyorsan
Köpek balıkları varsa
Kalsan kara hasreti
Bir de mide bulantısı
Çapa atsan en kötüsü
En iyisi yelkenler fora

Son Karanfil

İlkbahar seni sordu
Yazı bekletmez dedim
Sonbahar ölmüş kış can çekişirken
Yalandı belki bu
Ama bendeki son karanfildi
Bir aşkın cenazesinden arta kalan

Mustafa TABAK

İNSANCIL YAYINLARI

Felsefe-Araştırma Dizisi	**TL**
DÜŞÜNCE TARİHİ / Afşar Timuçin	7.000
FELSEFE BİR SEVİNÇTİR / Afşar Timuçin	1.000
ÖZGÜR PROMETHEUS / Afşar Timuçin	1.000
N.HİKMET'İN ŞİİRİ / Afşar Timuçin	1.500
ESTETİK / Afşar Timuçin	4.000
FELSEFE SÖZLÜĞÜ / Afşar Timuçin	4.000
KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK / Betül Çotuksöken	3.000
Şiir Dizisi	
ÇÖL / Afşar Timuçin	1.000
BÖYLE SÖYLENMELİ BİZİM TÜRKÜMÜZ / Afşar Timuçin	1.200
DESTANLAR /Afşar Timuçin	1.200
SAVAŞÇININ TÜRKÜSÜ / Afşar Timuçin	1.500
İNSANIN AYAK SESLERİ / Berrin Taş	1.000
BİR KENTİ AĞLIYORUM / Berrin Taş	1.000
CUMARTESİ ANNELERİ / Aydın Öztürk	1.200
BİR SAKSILIK DÜNYA / Ayhan Ergün	1.200
FARENİN ÖLÜM BALADI / İsmet Alıcı	1.200
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE / Arif Madanoğlu	1.200
AÇIK GECE / Ömer Bilge	1.000
ABC DENEMESİ / Aytekin Açık	1.000
AŞK ŞİİRİ / Anıl Meriçelli	1.000
BİR CAN YONGASIDIR AŞK / Ahmet Necdet	2.000
ÇOCUK GÜLÜNCE / Mesut Aşkın	1.000
SUYU ARAYAN ATEŞ / Varcan Barış	1.500
MODERN İNGİLİZ-AMERİKAN ŞİİRİ/ Anıl Meriçelli	2.000
Öykü Dizisi	
AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR / Afşar Timuçin	1.200
AKANYILDIZ / Cengiz Gündoğdu	1.500
MARTISIZ DENİZ / Semiha Uçuk	1.000
UZAYDAN GELEN KADIN / Semiha Uçuk	1.000
ARKA BALKON / Kezban Özbay	1.000
İNSAN ELİ / Mehmet Şekeroğlu	1.000
KUŞ BORANI / Hasan Özkılıç	1.200
Çeviri Şiir	
KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM / Anıl Meriçelli	1.500
UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ / Emily Dickinson	1.500
Deneme - Eleştiri Dizisi	
YILDIZ GÜNCESİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
SORU / Cengiz Gündoğdu	2.500
ELEŞTİRİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
TARİHİN IŞILDAĞI / Adnan Özyalçıner	2.000
DAĞLARLA / Attilla Erdemli	2.000
ÖDP'YE KENAR NOTLARI / Temel Demirer	1.000
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ / Yusuf Çotuksöken	1.000
DENEMENİN KIYILARINDA / Yusuf Çotuksöken	1.000
ŞİİR GÜNDEMİ / Sennur Sezer	1.000
DEĞİNİLER / Osman Bozkurt	1.000
IŞIĞA DOĞRULUM / Berrin Taş	1.000
AŞK... YENİ İNSANIN DİLİ / Berrin Taş	1.000
GEZİ NOTLARI / Semiha Uçuk	1.000

ÇALIŞTIĞIMIZ DAĞITIMCILAR

ARTI DAĞITIM : (0216) 349 81 86
BİRLEŞİM DAĞITIM : (0212) 527 73 90 - 526 86 65
PAPİRUS DAĞITIM : (0212) 511 15 05
YÖN DAĞITIM : (0212) 511 79 16 - 526 82 07

İNSANCIL / FELSEFE

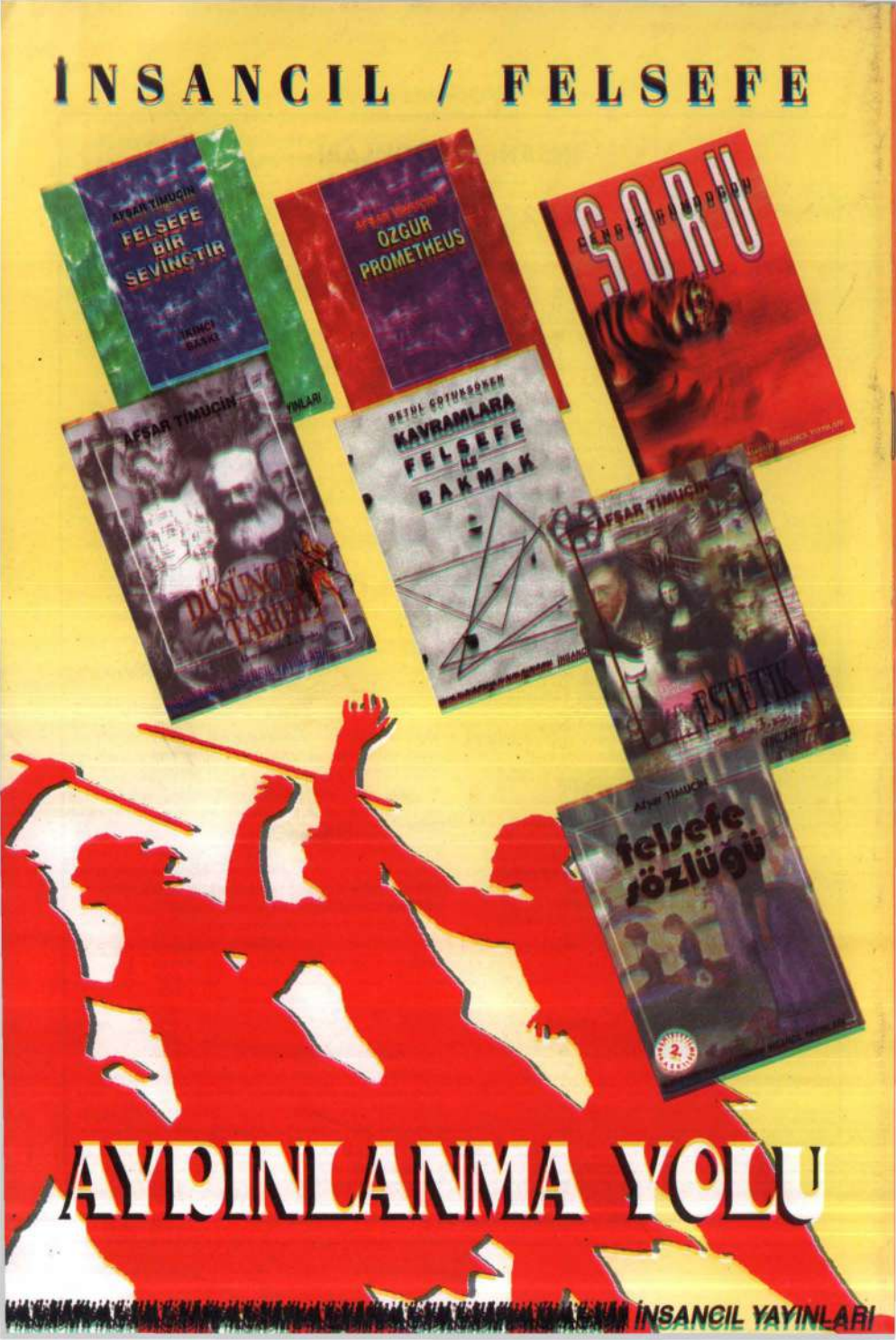

AYDINLANMA YOLU

İNSANCIL YAYINLARI